נושאים באגרות הראי"ה

ספרות ואמנות

59 אגרות · כרכים א', ב', ג', ד'

הנושא בקצרה, הנושאים המרכזיים שבו ומה מלמדות האגרות,

ונוסח כל האגרות שבנושא, כל אחת עם התמצית שלה

igrot.shlomo-aviner.net

הנושא בקצרה

הרב קוק מתייחס לספרות, לעיתונות, לאמנות ולשפה כאל כוחות חיים של האומה, שאסור לעזוב אותם בידי אחרים. מצד אחד הרב קוק קורא לבני התורה לקחת לידיהם את העט (כרך א', אגרת כז), משתתף בעיתונים הדתיים 'החבצלת', 'העברי', 'המוריה' ו'הניר', ומברך את ביאליק ואת 'בצלאל'. מצד שני הרב קוק מוחה כשהספרות פוגעת באמונה או בכבוד תלמידי חכמים, וכשהמשחק והתיאטרון באים במקום ובזמן לא ראויים.

גם בשאלת השפה העברית הרב קוק מחזיק בשני הצדדים יחד: "תחיית השפה, כמו תחיית הארץ, לא תרד אצלנו מכבודה" (כרך ב', אגרת תרעב), אבל אסור להסיח את הדעת מן הארס שבלאומיות היבשה, כשהיא מתנתקת מן הקודש (כרך ב', אגרת תרנג).

העט בידי בני התורה

הרב קוק עצמו כתב בעיתונים וייסד כתבי עת. באגרות לעורכים הרב קוק מעודד, מבקר, ושומר שהעיתון הדתי יהיה גם עמוק וגם נקי בלשונו.

כרך א', אגרת כז: מכתב גלוי לבני התורה הצעירים בארץ ישראל: לצאת מן הקיפאון ולכתוב, לחדש ולהשפיע בספרות תורנית קבועה. העט לוקח את כוחו מאוצר המחשבה, שבא מגירסא ועיון יחד.

"אנחנו חייבים לעבוד עם החיים ובעד החיים, כדי לקדש את החיים, לרוממו ולעדנו"

כרך א', אגרת קפה: להרב יונתן בנימין הלוי הורוביץ, על כתב העת 'הניר': יש להילחם ברשעה מראש פסגת המדע, ולצרף לכך חלקים עממיים, אבל לא להקים עיתון שעיקרו פולמוס.

"כי עלינו ללחם עם הרשעה דוקא מראש פסגת המדע היותר גבוה, וחלק זה אסור לנו לעזוב"

כרך א', אגרת קכח: לעורך 'החבצלת': ברכה על שהעיתון יוצא שלוש פעמים בשבוע. הרב קוק מקווה שההתקדמות לא תהיה רק בכמות.

"חפץ אנכי לקות, שההתקדמות הזאת לא תהיה מצומצמת רק בחלקה הכמותי"

כרך ב', אגרת שמג: להרב מאיר ברלין, על הגיליון הראשון של 'העברי': חסר בו עומק. הרב קוק מודה שקשה לו לכתוב בסגנון המודרני.

"מרגיש אני תמיד, כי באותה המדה שאני חפץ לצאת ידי החובה הסגנונית, המודרנית, הנני פוגם בעמקה של המחשבה"

כרך ב', אגרת שמד: לעורך 'המוריה': הרב קוק נוזף בעורך על שביזה את עורך 'המודיע'. גם בעיתון אסור לבזות תלמידי חכמים, ועל הטעויות של אחרים יש להעיר בנחת.

"חטאת בזה חטא גדול לדגל האורתודוקסיה, שאתה מניפו על עתונך"

משוררים וסופרים

כרך א', אגרת קצא: לחיים נחמן ביאליק, בבואו הראשון לארץ ישראל בשנת תרס"ט (1909): הרב קוק קורא לו לשיר את שירת הארץ והתחייה.

"עז ועדנה, לשיר לנו שירת הארץ, שירת התחיה"

כרך א', אגרת רטז: לר' בנימין מנשה לוין, שהציג את הספרות האירופית כדוגמה לבהירות: יש עניינים גדולים שאפשר לבטא בבירור רק אם מקטינים אותם.

"מכל-מקום בכללות אומר, שאינני מקנא בבעלי הגילוי, שהם מבטאים את הכל בבירור"

כרך ב', אגרת תמה: לסופר ש"י איש הורוביץ: בזמן שהשמד מתפשט בין הצעירים, כתיבה שמטילה ספק ביהדות פוגעת באומה. לכן הרב קוק אינו יכול להשתתף בכתב העת שלו, אף שהרב קוק מאמין שהדור עומד על פתחי תשובה.

"אמנם בטוח אני, שדורנו זה דוקא על פתחי תשובה הוא עומד, ותשובתו תשובה גדולה תהיה"

כרך ד', אגרת אק: לאסיפת הסופרים ביפו, בראשות נחום סוקולוב: ברכה שהספרות החדשה תתאחד עם מקור הקודש של הספרות הישנה.

"שתתאחד עם מקור הקודש של ספרותנו הישנה, נחלת ישראל מעולם"

אמנות ומשחק

כרך א', אגרת קנח: לראשי אגודת 'בצלאל': בתוך הפוגרומים ברוסיה, 'בצלאל' ותחיית האמנות העברית הם קרן אור. הרב קוק משווה את ירושלים לבת חולה, שהאמנות יכולה לשמח את לבה.

"קו אור אחד האיר לנו מתוך הערפל העב של עולמנו החשוך כעת"

כרך א', אגרת צד: לוועד פתח תקווה: הרב קוק מצטרף לרבני ירושלים ומבקש לבטל הצגת תיאטרון במושבה, בדרך הגסה שבה היא נעשית, ובפרט בעת צרה לישראל.

"איך אפשר לשבת בסוד משחקים ולעלוז בשעה שדמי ישראל נשפכים בחוצות ובשוקים"

השפה העברית

הרב קוק מתכתב עם אליעזר בן יהודה (ראו בפרשת שאלות הלשון של אליעזר בן יהודה) על מקורות של מילים, ונוקט עמדה במלחמת השפות של שנת תרע"ד (1913–1914).

כרך ב', אגרת תרעב: לפדרציית 'המזרחי' בהמבורג, על 'מלחמת השפות': יש לקבל את הטוב שבכל תנועה, ובמיוחד בתנועה הלאומית.

"ותחיית השפה, כמו תחיית הארץ, לא תרד אצלנו מכבודה, אע"פ שרבו, לצערנו, המשתמשים בשתיהן שלא-כהוגן"

כרך ב', אגרת תרנג: לוועד 'תחכמוני': יש לעמוד לימין הלוחמים לעברית, אבל להיזהר מן הארס של הלאומיות היבשה.

"וע"ד השפה, מובן הדבר שנכון לעמוד לימין הלוחמים עבורה בגבורה"

כרך א', אגרת שכד: לאליעזר בן יהודה, שאל על מקור המילה 'הכשר' במובן תעודת כשרות: הרב קוק מפנה למקורות בספרי ההלכה ובשו"ת.

"אתכבד להשיבו על שאלתו כפי יכלתי פה, שהנני מחוסר ספרים"

כרך ד', אגרת אפח: לאליעזר בן יהודה, על ספרו 'עד אימתי דברו עבריתי': הרב קוק דן במעמד העברית והארמית בימי הבית השני ובתלמוד.

מה מלמדות האגרות

לא לעזוב את העט. "אנחנו חייבים לעבוד עם החיים ובעד החיים, כדי לקדש את החיים" (כרך א', אגרת כז).

לברך את היוצרים. הרב קוק מברך את ביאליק "לשיר לנו שירת הארץ, שירת התחיה" (כרך א', אגרת קצא), ורואה ב'בצלאל' "קו אור" (כרך א', אגרת קנח).

עומק ולא רק סגנון. הרב קוק מעדיף את עומק המחשבה על פני הסגנון המודרני (כרך ב', אגרת שמג).

שפה עם נשמה. תחיית השפה חשובה כתחיית הארץ (כרך ב', אגרת תרעב), ובלבד שלא תתנתק מן הקודש (כרך ב', אגרת תרנג).

הרב שלמה אבינר על הנושא

בהקדמתו לשיר השירים כתב הרב קוק שהספרות, הציור והפיסול נועדו להוציא אל הפועל את המושגים הרוחניים הטבועים בעומק הנפש. אבל לא כל מה שבנפש ראוי להיפתח: יש אוצרות שגילויים מבשם את העולם, ויש דברים שמקומם הראוי הוא בהסתר. הרב אבינר מסביר שהכול תלוי בגישה: גם התנ"ך מתאר את הרע, אבל מתוך האור, ובמילים של אור. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"היחס אל הספרות היפה" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: היחס אל הספרות היפה אינו שלילה גורפת: השאלה היא מה הספרות מעוררת בנפש הקורא. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"סופרים בגלות ובתחייה" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: מדוע כמעט לא היו לעם ישראל סופרים בגלות, ומה מכך ליחס של הציבור הדתי לספרות. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"התורה היא שירה" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: ההבדל בין שירה לזמרה, ומדוע התורה כולה - גם גיטין ויבמות - נקראת שירה, מדברי הרב קוק והרצי"ה. (מקור: מתוך ספרי הרב)

קובצי מקורות בנושא

אגרות של הרב קוק, מקובצות לפי עניין (מתוך ספרי הרב)

תוכן עליון ומעורפל: בנספח שעניינו שתוכן עליון ומעורפל חשוב יותר מתוכן נמוך וברור, מביא הרב אבינר את דברי הרב קוק באורות הקודש ובאגרת לבנימין מנשה לוין. (כרך א', אגרת רטז)

נוסח האגרות

59 האגרות שבנושא, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת כז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תרס"ו) - יפו **נמען:** מכתב גלוי לבני התורה הצעירים בארץ ישראל

הרב קוק קורא לתלמידי החכמים לצאת מן הקיפאון ולרכוש את "העט": לכתוב, לחדש ולהשפיע בספרות תורנית קבועה ואיכותית. הרב קוק מבקש מהם לקבוע לימוד מסודר בתורת הלב והמחשבה, מן המוסר ועד סתרי תורה, בלי לזנוח את ההלכה שהיא היסוד, כדי שמציון תצא תורה. הרב קוק מזהיר ממחשבות קודרות ומלימוד שטחי, וקורא לקדש את החיים ולא להתרחק מהם.

עיקרי הדברים

- לימוד אמונה ומחשבה לצד ההלכה.
- יצירה תורנית וספרותית מארץ ישראל.
- קידוש החיים ושמחה בלימוד.

נוסח האגרת

מכתב גלוי

לכבוד אחינו הצעירים האהובים תופשי התורה היושבים על אדמת הקדש, שלום.

הנני כותב לא מפני שיש לי כח לכתוב אלא מפני שכבר אין בי כח לדום.

המצב שלנו הוא כ"כ[1] איום ודוקר, עד שלא יתן מנוח ללב. כל מחשבה, כל עצה, מוכרחת להתפרץ בפה ובכתב, אולי נמצא עצה, אולי רוח ד' תניחנו ונשאף רוח חיים. אנחנו מוכרחים לדבר כעת דברים דוקא אמיצים, דוקא חזקים וגדולים, למרות מה שאנחנו כ"כ שפופים ודלולי כח, ונדמה לנו כאילו אנחנו רק אנחנו הננו המיותרים בעולם, והכל מורים עלינו באצבעותיהם מניעים ראש ותמהים.

ואנחנו בקרבנו פנימה היש בנו רוח? הילין בנו עז? למה הננו הולכים כה שחים, מקומטים, נזחלים ונרעדים, ואנחנו באמת הננו צריכים וחייבים להיות מלאי אומץ ונאזרים בגבורה, אין עז אלא תורה.

העולם, אפילו העברי, עם כל שפלות מצבו, בעוה"ר[2], מ"מ[3] יש בו תנועה וחיים, רק אנחנו אין אנו יכולים לנקף באצבע להראות אות של תחיה.

שמא יאמר אדם שבגבורי-המעשה אין לנו מה לקנא, כשם שהם אינם מתגדרים במלאכתנו כך אין לנו להתגדר במלאכתם.

אבל בגבורי-הרוח, העומדים לנגדנו בזרע חשופה בשרביט של אש נורא... העט כבש לו את העולם, הוא רודה במחשבות, ברגשי הלב, וגם במעשים, בבטחה הוא עושה דרכו, חצים שנונים ומדקרות חרב במנוחה הוא שולח.

היעלה על הדעת, שאנו רשאים לחשות ולא לקנות לנו את הזיין המודרני הזה? אבל זה העט איננו "נהרא דמכיפיה מיבריך", הוא לוקח חילו מאוצר המחשבה, והמחשבה הפוריה היא באה רק מחיקור דין הבא אחרי הידיעה הרחבה, תולדת הגירסא והעיון יחדיו כשהם מתחברים עם הרגש והחיים.

ואנחנו למה לא נעשה לנו גם אנו עט, היבשו מוחותינו, חלילה? והם צריכים להיות כטל מלאים הגיון-אמת ודעת-קדש. התם כל רעיון מקרב לבנו פנימה?

ב"ה[4] הננו עוסקים בתורה, בגופי הלכות. צריכים אנחנו לשום לב, שהם הנם שערים למחשבה הפנימית ואוצר הגנוז אוצר יראת ד' טהורה, שהיא ראשית דעת ומקור חכמה.

אבותינו הגדולים הורישו לנו את האוצר הגדול והטוב בלב פנימה, בעמקי הנשמה, באר שכרוה תמיד והוסיפו עליה בכל דור ודור. ואנחנו הננו משתמשים רק מן המוכן, מספיחים ומספיחי-ספיחים, אפילו מבלי חזר על הישנות, ומכל-שכן שאין אנחנו נזקקים להוסיף, להרחיב ולחדש, ליתן פנים להגיוני-לבבנו באופן שיהיו ראוים להשמע.

הקובלנא הזאת היא ישנה, אבל היא מוכרחת להתחדש כפרוטגמא חדשה. רוח הקודש צווחת ואומרת: "ותופשי התורה לא ידעוני", ע"כ[5] תפוג תורה, "חכמת סופרים תסרח", ו"עמא דארעא אזלא ודלדלא", אין דובר דבר ואין מחזיק יד. לא עת חבוק ידים העת הזאת לנו, נושאי כלי ד'. בידנו טובנו, הודות למי ששכן שמו בציון כי הביאנו לארץ חמדה, מקום גיא חזיון, שחיי נשמות אוירה המחכים, הנותן חכמה חיים ונשמה לעם עליה.

אבל אנחנו צריכים מצדנו להתנער מעט, לשום לב לקול ד' הדופק בקרבנו בחדרי לבב פנימה. עת לעשות לד'. אנחנו חייבים להתחיל ללכת בדרך, אשר תביאנו לרכש לנו את העט, לבצר לנו מעמד בריא בספרות קבועה והגונה ותמידית, ומתגברת בכל גווניה לטובה, באופן שנוכל באמת לקדש שם שמים ולתת כבוד לתורה, תהלה לארץ חמדתנו, והוד והדר לירושלים עיר קדשנו. העט הוא בן המחשבה, והמחשבה היא מולדת הלמוד. על כן אנחנו כולנו חייבים להתעודד בחיל עוז ואומץ, בבטחון ובגבורה פנימית, לקבע מסכת ברחבה לכל המקצע הגדול של תורת הלב והמחשבה, לכל הלכות הדעות שבתורה, מתחתית המדרגה של הלמוד המוסרי היותר נמוך וקל עד רום פסגת המחשבה היותר עליונה ורוממה, עד מרום שיח קודש של רזי עליון וסתרי תורה.

אבל מאד מאד אנחנו חייבים בשמירת הסדר, וחלילה לדלג אף מדרגה קטנה, רק הכל כסדר, בדעה צלולה וגדולת הנפש, בזריזות ובמתינות, בסדר שיביאנו לדבר דברינו בשפה ברורה, נאה ומדוייקת, וד' יתן מפיו חכמה דעת ותבונה.

חלק גדול רשום ומצוין בכל יום ויום, אמנם רק חלק, כי ארבע אמות של הלכה הם היסוד, עיקר כח החיים, שהכל עליו נבנה, שאמנם הוא ג"כ[6] יגדל ויפרח, יחזק וינוב, לפי תחית המחשבה התובעת את תפקידה בחזקה, לפי המעלה הנפשית של אוצר הטוב, אוצר יראת ד' ודעת אלקים אמת. הכחות הנרדמים יעורו, המחשבה תשוב ותחיה, וישוב לנו העט, הכתב והמכתב, בעזרת אלקי ישענו, העט שיחולל נפלאות בימין ד' רוממה לתת גודל לשם ד' אלקי ישראל, לאוהבי שמו והוגי תורתו. ביחוד בני הישיבות הקבועים באהלה של תורה כל ימיהם, שאין עליהם לא עול הוראה ולא טרדת הצבור, שמגמתם היא רק לעסוק בתורה, ודאי אין הפרש באיזה מקצוע שבתורה שהנם עסוקים, עליהם החובה יותר גדולה לתת כבוד לשם ד' ולירושלים עיר הק'[7] ע"י[8] קביעת מסכת בלמודים הנוגעים לדעת

ד' בהרחבה, באופן שמקבוץ כולם יצמחו לנו מחברים, מחדשים, הוגי דעות וחושבי מחשבות טובות על ישראל, תורתו וארצו, עד שבהמשך הזמן ידע כל עם ד', הצמא מאד לדבר ד', שמציון תצא תורה ואורה. ולפני בא התור של מחברי ספרים יבואו לנו סופרים טובים מאמרים הגונים, ואיש יחד פני רעהו להיות מחדדים זה את זה ומדגילים זה לזה, גם בהלכה זו של תורת הלב, הכוללת ג"כ כל חכמת ישראל, השבויה עכשיו ביד אדונים קשים, ועלינו החובה לשבר בריחי ברזל, "למפתח בית האסורין דילה". אבל חלילה לנו להשתומם ולהתרחק מן החיים, אנחנו חייבים לעבוד עם החיים ובעד החיים, כדי לקדש את החיים, לרוממו ולעדנו. חלילה לנו ממחשבות קודרות ונוגות, המטמטמות את הלב ומחשיכות את הנפש. הן אינן באות כ"א[9] מלמוד של ארעי והבנה שטחית, אבל הלמוד הקבוע, השואף להגדיל את הרכוש של הידיעה, בפרט בהמקצוע הגדול של הדעה והמחשבה צריך שיעודד את הנפש וישמח את הלב.

"נקרא רע אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, משמח את המקום, משמח את הבריות".

נקוה שגם דברים מעטים שהם יוצאים מן הלב, ההומה והבוער, יכנסו אל הלב ויעשו פריהם. נסתפק בהתחלה קטנה, נדבר, נעורר, נכתוב, "זמר בכל יום, זמר בכל יום", "אבנים שחקו מים".

אך הבו לנו לבבות, "הבו האור הצפון". נאמר לציון קומי אורי כי בא אורך, וכבוד ד' עליך יזרח. ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דורשיך ד'. ד' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים. כי לא יטוש ד' את עמו בעבור שמו הגדול, כי הואיל ד' לעשות אתכם לו לעם.

עבדכם אסיר התקוה לכבוד ציון ומקראיה ולשלום למודי ד' בניה בוניה,

אברהם יצחק הכהן קוק

עבד לעם קדוש על אדמת הקדש פה עה"ק[10] יפו והמושבות, תובב"א[11].

---

1. כ"כ - כל כך
2. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
3. מ"מ - מכל מקום
4. ב"ה - ברוך השם
5. ע"כ - על כן
6. ג"כ - גם כן
7. הק' - הקטן
8. ע"י - על ידי
9. כ"א - כי אם
10. עה"ק - עיר הקודש
11. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת צד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' תשרי תרס"ח - יפו **נמען:** הוועד של פתח תקווה

הרב קוק מבקש מוועד המושבה לבטל הצגת תיאטרון שעמדה להתקיים בה. הרב קוק מצטרף לדברי רבני ירושלים: ההצגות, בדרך הגסה והפרועה שבה הן נעשות, פוגעות במידות הקדושות של ישראל ומחללות את שם ארץ ישראל. כל שכן אין לשמוח 'בסוד משחקים' בעת צרה, כשדם ישראל נשפך. הרב קוק מאחל שנשמח בישועת ה'.

עיקרי הדברים

- התנגדות להצגות תיאטרון במושבה.
- חילול שם ארץ ישראל בהתנהגות פרועה.
- אין לשמוח בעת צרה לישראל.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ד' תשרי תרס"ח[4].

גמ"ח[5] וכט"ס[6] לכבוד הועד הנכבד בפ"ת[7] ת"ו, שלו'[8] וברכה.

עיני כבודכם יראו את אשר כתבו לי הרבנים הגאונים מירושלים עה"ק ת"ו, וכל בעל דעה מתונה ומיושבת יבין שהצדק אתם. ההנהגות הטיאטראליות, ביחש להמדות הטובות והקדושות שבהן יתפאר ישראל לנצח, הנן בודאי למטה מכל בקורת. ביחוד כפי מה שנוהגים המשחקים וקהל המתענגים עליהם, באופן גס ופרוע, אפילו אצל ישרי לב שבאוה"ע[9] הוא לזרא, ובזה מתחלל שם א"י[10] לדאבון לב כל אוהבי' באמת. הערה זאת היא אמיתית בכל הזמנים, ומה נאמר לעת צרה ליעקב כעת הזאת איך אפשר לשבת בסוד משחקים ולעלוז בשעה שדמי ישראל נשפכים בחוצות ובשוקים. ע"כ[11] הנני מציג לפני הדרתם את בקשתי העמוקה, שישתדלו נא בכל עז שבידם, לבטל את המשחק המתעתד להיות במושבה. ואקוה שרב בני דעה מכל הכתות ידעו איך לכבד המבוקש הזה, שהוא מלא צדק ומשרים, ביחוד לפי מצבנו ההוי. והשי"ת[12] יחדש עלינו ועל כלל עמו, ארצו ונחלתו, שנה טובה, לגאולה וישועה, אז נעדה תופנו ונצא במחול משחקים, נגילה ונשמחה בישועתו ב"ה.

והי'[13] ז"ש[14] וברכת השנים, כנה"ר[15] ונפש דורשם לטובה, לכבוד ולברכה,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. גמ"ח - גמילות חסדים
6. וכט"ס - וכל טוב סלה
7. בפ"ת - בפתח תקוה

8. שלו' - שלום
9. שבאוה"ע - שבאומות העולם
10. א"י - ארץ ישראל
11. ע"כ - על כן
12. והשי"ת - והשם יתברך
13. והי' - והיה
14. ז"ש - זה שלום
15. כנה"ר - כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קכח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: אדר תרס"ח - יפו **נמען:** עורך העיתון 'החבצלת'

הרב קוק מברך את 'החבצלת' על התרחבותה לשלוש פעמים בשבוע. הרב קוק מקווה שההתקדמות לא תהיה רק בכמות, אלא שהעיתון יביא רוח חיים חדשים ורעיונות חיים, ספוגים בתחיית ארץ ישראל ובאותו זרם חיים שנח על ישראל מאז.

עיקרי הדברים

- ברכה לעיתון 'החבצלת'.
- ציפייה לרוח חיים חדשה בעיתונות הדתית.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], אדר תרס"ח[4].

עורך נכבד,

הבשורה הטובה, ש"החבצלת" מתקדמת, שהרוח החי החדש ההולך ומנשב בכנסת ישראל שעל אדמת הקודש הוא חודר ובא להיות לכח פועל בתוך אותו האורגן המיוחד לנושאי דגל הקדושה והאמונה באה"ק[5], שמחתני לא מעט. חפץ אנכי לקוות, שההתקדמות הזאת לא תהיה מצומצמת רק בחלקה הכמותי, אף ע"פ[6] שגם הוא דבר חשוב הוא. אבל יותר מאותו ההבדל, שיש בין עתון היוצא פעם ליוצא שלש פעמים בשבוע, הננו חפצים לראות בהמדרגות המעלות את "החבצלת" החדשה על "החבצלת" הישנה: רוח חיים חדשים, רעיונות חיים ודברים חיים המושקים כולם בטל תחיית ארץ החיים, אשר יפוח בלבבות כאלה, שזרם החיים שבהם איננו אחר כ"א[7] אותו עצמו אשר נחה על ישראל מאז נהיה לעם על אדמת קודש זאת, שממנה החבצלת פורחת. זה אנו מקוים בצדק למצא בשפע ב"חבצלת" החדשה המתקדמת.

על התקוה הנעימה הזאת הנני לחזק את ידך, ידידי, העורך הנכבד, בשם מי ששיכן את שמו בציון, שתמלאנה ברוח בינה וגבורה, ברוח עצה ותושיה, ברוח דעת ויראת ד'.

מצפה לאור דרכך בקודש, המכבדך מאד,

אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. באה"ק - בארץ הקודש
6. ע"פ - על פי
7. כ"א - כי אם

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קלא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' ניסן תרס"ח - יפו **נמען:** אחיו, ר' שמואל הכהן

מכתב קצר. הרב קוק מצרף מאמר ל'החבצלת'. העיתון אכזב אותו בינתיים, אבל 'היא שלנו' וחייבים לחזקה. הרב קוק מודה שבמאמר יש 'ריח קרב', אבל 'פצעי לבבי עוברים כל גבול' והרב קוק חייב לצעוק.

עיקרי הדברים

- מאמר ל'החבצלת'.
- הצורך לצעוק על מצב העם.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח' ניסן תרס"ח[4].

שמואל יקירי חיה,

אחרתי כמובן מפני הטרדות, תמיהני שלא קבלתי את הגליון הנדפס.

הנני רוצף פה מאמר ל"חבצלת". לע"ע[5] הכזיבה את תקותי בהתקדמות, אבל אולי חייבים אנו להחזיקה. סוף כל סוף היא שלנו. - אחשב שירך לבבך מול ריח הקרב שבמאמר. אבל, אח יקר, פצעי לבבי עוברים כל גבול. הנני חייב לצעוק, אולי יחנן ד' ואהיה צוח ומציל.

היה ברוך ומאושר, כנפשך היקרה ונפש אחיך מחבקך באהבה נאמנה,

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. לע"ע - לעת עתה

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קלג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' אייר תרס"ח - יפו **נמען:** יהודה דוד אייזנשטיין, עורך האנציקלופדיה 'אוצר ישראל'

הרב קוק משבח את המתינות של 'אוצר ישראל' ומעיר על כמה ערכים. בערך 'אומן': 'בר אדא סבולאה' לא היה רב אלא סבל נכרי, ו'בר אמודאי' פירושו צולל ולא שם אדם. בערך 'אדם קדמון': אסור לצייר פרצוף אנושי למושג מטפיזי של הקבלה. בערך 'איסור גיורא': הסיפור על רבא ועל 12,000 הדינרים הוצג באופן שמחשיד את רבא, והרב קוק מבאר את הסוגיה כהלכתה (הודאת בעל דין). הרב קוק מוכן לכתוב ערכים לאנציקלופדיה.

עיקרי הדברים

- הערות לאנציקלופדיה 'אוצר ישראל'.
- איסור להגשים מושגי קבלה בציור.
- הגנה על כבוד רבא בסוגיית איסור גיורא.
- נכונות לכתוב ערכים.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ג' אייר תרס"ח[4].

לכבוד החכם הנשגב מו"ה[5] יהודה דוד אייזנשטיין נ"י[6], עורך "אוצר ישראל", שלו' [7] וברכה מקודש

מלאתי שמחה כאשר הופיע לעיני הכרך הראשון מ"אוצר ישראל", אשר הואיל הדרתו בצדקו לכבדני בו. שמחתי על המטמון אשר יאצר בקרבו בשפת קודש המון ידיעות הנוגעות לישראל, ויותר מכל שמחתי לראות את רוח המתינות וישוב הדעת המהלך בהעריכה הכללית של האוצר, שהיא הביאה לעורכיו את הידיעה המבוררת, שלא להתפעל ביותר מהמון הזרמים החדשים הבאים להרוס ולא לבנות. הנני מלא תקוה, שרב טוב יצמיח לבית ישראל הספר הכללי הזה בהבנותו בכל ערכיו. והנני מוצא לי לחובה להעיר על איזה מקומות, אשר הרגשתי בהם מדי עברי בהם. א) בערך אומן. מנה בין התנאים והאמוראים העוסקים באומנות את רב אדא סבולאה (ב"מ[8] צ"ג). והמעיין בגמרא יראה שהגי' היא בר אדא סבולאה, ולא הי'[9] רב מעולם, כ"א[10] רועה פשוט. ולא עוד אלא שמוכח מהענין שם, שלא הי' אפי'[11] בן ישראל כ"א נכרי. וכן מה שמונה שם בר אמודאי, לשם-עצם לאיש, זהו טעות, והוא שם תואר כללי לצולל במים, ועי' ב"ק[12] צ"ח א' ברש"י[13] ד"ה[14] פטור ותוס'[15] ד"ה, עכורין. ב) בערך אדם קדמון. נבהלתי לראות, איך ציירו צורה גשמית למושג א"ק[16] של הקבלה, שהוא רק מושג מטפיזי ע"ד[17] השכל האלהי כפי מה שהוא מושג להמחשבה הכללית. וחלילה להרשות לעצמנו להגשים מושגים קדושים כאלה אפילו בדרך לימוד. ואע"פ[18] שהתירו לעצמם קצת מקובלים לעשות ציורים של קוים. ועגולים, ויש אשר הפליגו עוד לצייר ג"כ[19] ידים, ויש - עינים, אבל לצייר פרצוף של אדם במלא התכונה זהו צעד אשר לא אחד הרשה לעצמו לעשות כן, ועל הראשונים אנו מצטערים. אלה הדברים כשהם יורדים לשדרות של הלומדים ההמוניים מביאים היזק רב, ומאפילים את זוהר אור האמונה

הטהורה של היהדות. ואקוה שלא יוסיף כבודו לעשות כזאת עוד, ומי יתן שיהי'[20] אפשר לתקן ג"כ את. העבר. ויסלח לי כבודו בטובו אם חם לבבי בזה. ג) וכן בערך איסור גיורא. הובאה העובדא עם רבא, בשנים עשר אלף דינרי שהיו בידו, שלא כפי הרצאת התלמוד. ומזה יצאה תמונה, המהפכת לחוב את המחשבה של רבא, ותרעומתו שהיתה כשרה. הסופר העתיק בטעות: א) שלכתחילה נתן איסור את הכסף לרבא עבור רב מרי בנו, שאז הי' זה מרבא גזל וגניבת דעת לקבל פקדון ושלא לתן למי שנתן עבורו. ב) שהעתיק שהטענות היו, כאשר שב רב מרי מדרכו, אחרי מותו של איסור, כאילו החזיק רבא בכסף ולא רצה להחזיר, עד שהיה רב מרי צריך להוציא ממנו בדין, וחלילה לחשוד בזה את אבי התעודה רבא. ג) שכתב שנודעו לרב מרי הטענות שיטעון נגד רבא, ושע"ז[21] איקפיד רבא, כאילו רצה חלילה לזכות בטענות שלא בצדק. אבל הדבר הוא כולו להיפוך. פה לא היה שום מקום לטענות, והיה רק מאורע פשוט של חיתוך דין, שהיה כאן דרך שהיה רבא זוכה בהכסף ע"פ[22] דין תורה, אם לא עשה איסור פעולה שעל פיה זכה רב מרי, ועל הלימוד של הפעולה הקפיד רבא, שאם לא היתה הפעולה נעשית אז לא הופקע הכסף מידו. וכך הי' הענין: איסור הפקיד אצל רבא כסף בתורת פקדון, ולא אמר לו כלל אז שיתן לרב מרי, רק אח"כ[23] כאשר היה סמוך למתתו, ורצה שרב מרי יהיה היורש שלו, מה שהוא לא כדין תורה, שע"פ[24] דין בן של גר, שהיתה הורתו שלא בקדושה, אינו נחשב לבן לענין ירושה, כיון שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ודרכי קנין היו מנועים, משום דלקנות בחליפין א"א[25], שאין מטבע נקנית בחליפין, וקרקע לא היה לאיסור, באופן שיהי' יכול להקנות אגב קרקע, א"כ[26] הי' ע"פ ד"ת[27] שייך הכסף לרבא, שהי'[28] זוכה מן ההפקר. אבל איסור שמע שיש דרך קנין של אודיתא, דהיינו שיודה שהכסף שייך לרב מרי, והדין הוא שאע"פ[29] שאנו יודעים שההודאה היא בשקר מ"מ[30] הודאת בע"ד כמאה עדים דמי, ובזה קנה רב מרי, ואיקפיד רבא על אותם שלמדו עצה זו לאיסור, שעי"ז[31] הפקיעו ממנו את זכותו. וזה אין לו שום ענין לטענות, כ"א פעולה שהועילה להקנות, שאם היתה מנועה אז היה הענין עומד על שורת דין תורה. ולא נזכר כלל, שרב מרי היה לו איזה דין ודברים עם רבא, כשהיה צריך לזכות בכספו. וע' תוס'[32] בב"ב[33] שם ד"ה דקא, שמוכח שלא הופקד אצל רבא עבור רב מרי,

ואשר דרש כבודו ממני להשתתף באיזה ערכים, באמת הנני טרוד מאד בכמה עבודות ומקצעות שונים, מ"מ מאשר יקרה בעיני מאד עבודתו היקרה, לטובת היהדות הנאמנה והרחבת דעתה בישראל בכבוד, אקוה בל"נ[34] לערך איזה ענין או ענינים, בארוכה או בקצרה, כפי הפנאי. אבל בתחילה ראוי שיודיעני כבודו איזה ערכים הם נצרכים לו, או איזה ערכים כבר נעשו, ואז אוכל למלאות בע"ה[35] את בקשתו בעבודה כזאת, שאדע שלא נעשתה ע"י[36] אחרים.

אחתום בברכה ורגשי כבוד רב, יתן ד' וחפצו יצליח בידו ברב פאר והצלחה לרומם קרן ישראל, ולחבב את התורה ולימודיה וכל עניני היהדות האמיתית על בני עמנו, והי'[37] חלקו בין מצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, כנה"י[38] ונפש דוש"ת[39] מהררי קודש,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק הנ"ל,

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. מו"ה - מורנו הרב
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. ב"מ - בבא מציעא
9. הי' - היה
10. כ"א - כי אם
11. אפי' - אפילו
12. ב"ק - בבא קמא
13. ברש"י - ברבי שלמה יצחקי
14. ד"ה - דיבור המתחיל
15. ותוס' - ותוספות
16. א"ק - אדם קדמון
17. ע"ד - על דבר
18. ואע"פ - ואף על פי
19. ג"כ - גם כן
20. שיהי' - שיהיה
21. ושע"ז - ושעל זה
22. ע"פ - על פי
23. אח"כ - אחר כך
24. שע"פ - שעל פי
25. א"א - אי אפשר
26. א"כ - אם כן
27. ד"ת - דברי תורה
28. שהי' - שהיה
29. שאע"פ - שאף על פי
30. מ"מ - מכל מקום
31. שעי"ז - שעל ידי זה
32. תוס' - תוספות
33. בב"ב - בבבא בתרא
34. בל"נ - בלי נדר
35. בע"ה - בעזרת השם
36. ע"י - על ידי
37. והי' - והיה
38. כנה"י - כנפשו היקרה
39. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קנח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: (תרס"ח, יפו) **נמען:** ראשי אגודת 'בצלאל'

בתוך הפוגרומים ברוסיה ואכזבה מאוהבי החופש, 'ארץ ישראל מתנערת'. 'בצלאל' ותחיית האמנות העברית הם סימן תחייה. הרב קוק ממשיל זאת לילדה חולה שמבקשת בובה, סימן שהמשבר עבר. ירושלים, אחרי מחלת הגלות, מבקשת יופי ואמנות. הרב קוק מברך על התועלת המעשית לבעלי מלאכה, ומתנה שלא יהיו בבית דברים האסורים לפי הדת, כמו פסלים.

עיקרי הדברים

- 'ארץ ישראל מתנערת' - אמנות כסימן תחייה.
- משל הילדה החולה והבובה.
- תועלת מעשית לאומנים.
- הסתייגות מדברים האסורים בדת.

נוסח האגרת

ב"ה[1].

לכבוד ראשי החברה הנכבדה לחכמת האמנות העברית אגודת "בצלאל" שלו'[2]

קו אור אחד האיר לנו מתוך הערפל העב של עולמנו החשוך כעת. פה ושם בתפוצות אחינו הנה תוהו ובהו וחשך. דמים נשפכים, גויות נרמסות, גלגלות מתרוצצות, בתים חנויות וכל שכיות החמדה נבזזות ונשדדות, בת עמנו שוכבת למעצבה בין פרסות חזיר מיער, שרומס וטורף באין מציל. אפסה גם תקות אהבת רעים, מתני אהבים, מאוהבי החופש, גם אלה עמדו מנגד ביום צרה ולא נחלו על שבר יוסף, ולא הועילו כל המעשים, החיים וקיימים אשר עשה ישראל הצעיר להתקדמות דרישת החופש, שמה ברוסיא המלאה דמים, הכל נמחק מן הלב, כאילו היה חוב ישן שכבר עברו עליו שמיטין ויובלות, - חשך ואפלה מנודח.

אבל הנה זרם מים קרים על העצמות המפוצחות: "ארץ-ישראל מתנערת". התעורה היא אמנם אטית, אטית מאד, עקב בצד גודל, ובהפסקות גדולות, אבל מכל-מקום היא מתנערת, נצני התחיה נשקפים למי שחפץ להסתכל יפה.

אחד מסימני-התחיה המובהקים היא הפעולה הנכבדה העומדת לצאת מאגודתכם הנכבדה: "תחיית האמנות והיופי העברי בא"י". מלבב המחזה ומרהיב לראות את אחינו רבי הכשרון, גאוני היופי והאמנות, המוצאים מקום הגון בשדרות הרחבות והגבוהות של החיים הכלליים, ורוח מרום נשא אותם להביאם ירושלימה, לעטר את עירנו הקדושה, שהיא כחותם על לבנו, בפרחיהם הנחמדים, להיות בקרבה לכבוד ולתפארת, גם לברכה ותועלת.

וסימן טוב כזה נכון שהכל יהיו שמחים בו, הצעירים וגם הזקנים, גם היותר קרים והיותר טרודים בשאלת הקיום החמורה מאד.

הילדה הנעימה והאהובה, הבת הנחמדה, שאחרי מחלה ארוכה וממושכת, גם נואשת, אחרי מראה של פנים חורים כסיד, שפתים כמראה התכלת, חם בוער כתנור, סימור ופרפור צמרמורי, הנה פקחה עיניה ותפתח שפתיה הסגורות חותם צר, הידים הקטנות מתנועעות בתנועה של חיים, האצבעות הדקות והצחות הולכות אנה ואנה, הן מבקשות את תפקידן. השפתים נעות, כמעט שבות למראה בשר, וקול כאוב מהן נשמע: "אמא, אמא, הבובה, תני לי הבובה, הבובה החביבה שזה זמן כביר לא ראיתיה". קול ששון וקול שמחה, הכל שמחים, האב והאם, האחים והאחיות, גם הזקן והזקנה שכבר שכחו מרב שנים גם את משחקי הילדות של בניהם. "שושנה הקטנה מבקשת את הבובה", ב"ה אות לטובה. ודאי כבר חלצתה חמה. גם הרופא הקרוא כאהוב הבית והמשפחה לקחת חלק בשמחתה, תחת אשר השתתף בצערה, הנה גם הוא מסכים: "אות לטובה", הקריזיס עבר בשלום. עתה התקוה משחקת כי תחיה שושנה, תגדל ותיף, ותהי לגברת בבנות. הבובה אמנם היא השאלה הראשונה, אבל עוד תשאל ותשאל. רוחה וגויתה ילכו הלוך וחזק, תדרוש עוד גם מרפא, גם מרק, גם בשר ולחם, גם שלמה, גם שביסים ושהרונים, גם מורה ועט, גם ספר ועבודה, ועוד, ועוד. למראה דברים כאלה יצהלו הכל, הזקן והזקנה יחגרו גיל. האב והאם עיניהם דולפות דמע ששון. האחים והאחיות הצעירים ימחאו כף וירקדו מטוב לב. וזה לזה ממללים: "שושנה קטנה, היפה ונחמדה, שואלת בובה, האח!.

ירושלים האהובה, שושנת עמקים זאת, הבת-ציון היקרה, זאת הבת היקרה, חולת מחלת הגלות המרה, הזעומה והממושכה. בניה שכחוה, רבים נואשו מרפיון לב, מתקוה וחיים עבורה. עתה זרם חיים מרעיד ברעד נעים את העצמות המדוכאות והחולות, היא דורשת יופי, אמנות, מלאכת-מחשבת. אולי אין הדבר בעתו, יאמרו בעלי חשבון, ישנם צרכים קדומים, יותר מוכרחים. כן, אולי ואולי, יש ויש, אבל הדרישה הבאה מלב בניה, מרוחה אשר שפכה עליהם, הדרישה בעצמה היא אות חיים, אות תקוה לישועה ונחמה.

ומה נכבד הוא לדעת, שאות-חיים זה איננו רק אות ריק מכל תוכן ממשי, כי"א[3] יש בו ג"כ[4] פרי ותועלת. המקצע החשוב הזה, של האמנות היפה, יוכל באמת להביא ברכה ולפתח שערי פרנסה וכלכלה למשפחות רבות מאחינו היושבים על אדמת הקודש. "והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה". והוא יפתח ג"כ את רגש היופי והטוהר, שבני ציון היקרים מוכשרים לו עד מאד, ירומם נפשות רבות ומדוכאות לתת להן הסתכלות בהירה ומאירה, על הדרת החיים, הטבע והמלאכה, על כבוד העבודה והחריצות. כל אלה הנם פרינציפים נשאים, שממלאים את נפש כל איש עברי רגשי גיל והדר.

והתקות הטובות, המתנוססות בלבבי לרגלי תנועתכם החדשה ונכבדה, הן נותנות בי די אומץ-רוח לדבר באזניכם, אדונים נכבדים ואחים אהובים, דברים אחדים, הבאים אמנם מאופק אחר, לכאורה אחר לגמרי מאותו האופק של היצירה של היופי והאמנות, - אופק הרבנות. אבל מקוה אני, שהדברים יהיו לתועלת, ע"י[5] ידיעות קלות נסיר מכשולים אדירים מדרכנו, ונפנה את דרך התועלת והשכלול למשאת נפשנו, לזיו ההוד והיופי, להתגבר ולהופיע על עמנו בארצנו ובעיר קדשנו.

לכללות חמדת היופי האמנותי, המתגשם ביצירות מעשיות, מעשי ידי אדם, מתיחש עמנו לעולם ביחש טוב וחביב, אבל גם מוגבל. נזהרים אנחנו משכרון והפרזה, אפילו מהדברים היותר נשגבים ונעלים. הצדק הוא נר לרגלנו, ואנחנו קוראים במקרא קודש "אל תהי צדיק הרבה". החכמה היא אור חיינו, ואנחנו אומרים "אל תתחכם יותר", "אכל דבש הרבות לא טוב". זהו הכלל המקיף את כל חוג חיי עם עולם. מעולם לא נתמכר לאידיאה פרטית אחת במדה זו, עד שנהיה טובעים במצולותיה עד לבלי יכולת לתן לנו קצב ומדה להרחבת ממשלתה. אמנם ההגבלה כשבאה, לצורך דברים טובים ונעלים לעצמם, היא דקה ורכה, ענוגה ויפה, "סוגה בשושנים". "אפילו בסוגה של שושנים לא יפרצו בה פרצות", ודי לה לכנסת ישראל גדר של שושנים, קו אחד חשוב, חוט-סיקרא אחד, שרטוט אחד הנושא עליו את חותם ההגבלה, להאידיאה הנכבדה, מצד מה שלמעלה הימנה, מצד הכללות העליונה. "כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם". לפעמים בנקודה ניכרת אחת היא מבעת את רוחה ומגיעה לחפצה, מבלי לפגם את החפש של כל אוצר מיוחד שברוח האדם ע"י רתוקי-ברזל וחומת-סינים.

עמנו העתיק כשבא לעולם ומצא את האנושיות חתולה בחתולי ילדותה הפראית, ורגש היופי הפראי, המחוסר זך ועדנה, הולך וכובש לו את העולם, והיופי בעצמו כבר עלול הוא להתהפך בידי ההמון הגס למין גלוסקא-שמנונית ומשקה משכר, אם לא יוכל לינק מהדר האמת המדעית והמוסרית. האלילות, עם כל תועבותיה, סמכה את כפיה, המגואלות וזבות דם, על הפרח הנחמד הזה, על היופי והאמנות, ותשביתהו כמעט מטהרו. כנסת ישראל נטתה ידה, בעז הדר אל-אמת אשר הופיע עליה, בברקי אור בעמק צלמות, להציל את השושנה הנחמדה, את עדנת היופי לבל תרמס כולה, לבל תתמעך ותתנול בידיה הגסות של האלילות הבזויה. "ד' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן". בימין דוחה ושמאל מקרבת. "לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם", "לא תעשה לך פסל", "אלהי מסכה לא תעשה לך" - מעבר מזה, "ראו קרא ד' בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה, וימלא אותו רוח אלהים, בחכמה בתבונה ובדעת ובכל מלאכה, ולחשוב מחשבות לעשות בזהב ובכסף ובנחשת, ובחרשת אבן למלאות ובחרשת עץ לעשות בכל מלאכת מחשבת, ולהורות נתן בלבו הוא ואהליאב בן אחיסמך למטה דן, מלא אותם חכמת לב לעשות כל מלאכת חרש וחשב ורוקם בתכלת ובארגמן בתולעת השני ובשש, וארג, עושי כל מלאכה וחשבי מחשבות" - מעבר מזה.

גם אחרי הנצחון הגדול, שנצחה היהדות כמעט את האלילות, על מרומי העולם הקולטורי, השאירה לה כנסת ישראל קו אחד לאות עולם, על גבורת ישע ימינה, - ע"פ[6] התורה הכתובה והמסורה. קו כזה, אשר גם בעת תקטן מדת ארכו ע"י שערי בינת ההוראה המתאמת עם צרכי החיים, במובנה הנכון הריאלי והאידיאלי, מ"מ[7] גם תחת מחבא הנקודה האחת, אשר לאורך ימים תשאר, יתכנס כל הרוח האדיר והגדול, המבטא את עז נצחונה בעבר, ואת אדיר תקותה לעתיד.

כל המרחב הגדול של הנוי וההידור, היופי והציור, מותר לישראל. רק קו אחד, שרטוט אחד, הנראה לכאורה ארוך הרבה, אבל באמת הוא גדול רק באיכותו, ולא בכמותו. הוא אומר הרבה ברוחו, אבל רק מעט הוא פוגם את החרשת והאמנות, למרות כל המגמות האדירות שלו: "כל הפרצופים מותרים חוץ מפרצוף אדם". אמנם רק פרצוף אדם בתמונה בולטת ושלמה, וגם על זה ישנם דרכי בינה, להעזר

ע"י חברת אומן עוזר שאינו בן-ברית, לעת השכלול האחרון של התמונה המיוחדת, שבה נמצאים תנאי האיסור, אמנם רק נקודה קטנה תשאר מכל הקו הארוך, אבל מה רבו מחשבותיה: התמונות המיוחדות לאליליים, בין בעולם האלילי העבר וההוה, ובין בעולם הנוצרי, תתעב כנסת ישראל ולא תוכל שאתם.

ע"כ[8] הדור הדבר, בחובה קדושה לנו, שבאוצר המשכית הלאומי שבעיר קדוש אלהינו לא ימצאו פסילים כאלה. ובכלל נכבד הדבר מאד, שתודיע האגודה הנכבדה גלוי לכל העולם הנאור העברי והכללי, שהיא עושה את כל מעשיה, אותם המתכנסים באותו המשעול הצר, שבו יפגשו רגש האומה, הדת והאמנות, ע"פ חפץ האומה ושאיפתה הכללית, לראות ביחוד בעיר משוש תקותה, אוצר כל יקרתה וחסן עזה ומקדשה, - ע"פ הוראת חכמי תורה, גאוני ארץ - ישראל המפורסמים באומה.

בטוחים תוכלו להיות, אחי, שהזהירות הקלה הזאת תסול למטרתכם ושהיא משאת נפש כלנו, האוהבים את עמנו וארצנו וחפצים בכבודם והפרחתם, נתיבות סלולות בלבבות. התועלת והברכה המעשית מהמוסד הנכבד שלכם, לא תפגענה שום מכשול רשום על דרכם, ושלובי יד עם כל פלגות עמנו, הנפוצים בגולה ויושבי ארץ הצבי, כולם יחד, ילכו להאיר אור חיים מעשיים, על שאיפותיכם העדינות.

וכשנבא לגבול התועלת המעשית, שאתם חפצים להביא, במעשה הנכבד הזה, לאחינו יושבי אה"ק[9], נקל לנו להבין, כי רק אז יוכל הבית אשר תיסדו להביא את תועלתו הרצויה, להביא אל תוכו המון רב מאחינו, העוסקים במלאכות כאלו, או המוכשרים להן, להשלים את כשרונם ולשפר את עבודתם, ולהמשיך ג"כ חניכים רבים מבני ציון למלאכות המכובדות הללו, מהענפים הרבים המתפשטים מעץ-החיים של הציור והאמנות, מכל מפלגות עמנו היושבים על אדמת הקודש, - רק באופן שלא יוחזק הבית בכללו לבית האוצר בקרבו דברים שמצד חובת דתנו הקדושה נביט עליהם בעין של משטמה רוחנית פנימית. וכבוד הדרתכם, שמטרתכם קדושה היא לתקן ולא לקלקל, לבנות ולא להרס, בטחתי בכבוד נפשכם הנשאה שתשימו לבבכם על דברי אלה, היוצאים מלב מלא אהבה וכבוד ליסודי חפצכם הנכבד.

(עיה"ק יפו ת"ו, תרס"ח)

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. שלו' - שלום
3. כ"א - כי אם
4. ג"כ - גם כן
5. ע"י - על ידי
6. ע"פ - על פי
7. מ"מ - מכל מקום
8. ע"כ - על כן
9. אה"ק - ארץ הקודש

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קפ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' טבת תרס"ט - יפו **נמען:** הרב יונתן בנימין הלוי הורוביץ

הרב קוק שמח על ההתחלה בפתח תקווה. הרב קוק מסכים שגיסו של הורוביץ יקבל משרה במקום רחוק, כי בכל מקום שאפשר להשפיע אמונה אסור לעמוד מנגד. בעניין משרת החכם באשי - אינו בקי בפוליטיקה, אבל יסייע שלא ישב בה מי שאינו תלמיד חכם. הגיליון הראשון של כתב העת 'הניר' נדפס ובו מאמר שלו. 'הניר' צריך ללכת 'בדרך הרחבה של המדע', ויש להשיג לו רישיון רשמי.

עיקרי הדברים

- פעולה חינוכית בפתח תקווה.
- השפעת אמונה בכל מקום.
- כתב העת 'הניר' - דרך המדע.
- בקשה לתוצאות הבחינות בפתח תקווה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י' טבת תרס"ט[4].

לכבוד ידידי הרב המאוה"ג[5], יקר מחכמה ומכבוד, מו"ה[6] יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ שליט"א[7], שלו'[8] וברכה.

מכתבי כתר"ה[9] הנכבדים הגיעוני. ואשמח מאד על ההתחלה אשר נעשתה לטובה בפ"ת[10]. ואם כי הדברים עוד צריכים חיזוק, נבטח כי יעזרנו ד' ויגמר בעדנו את אשר החילונו לעשות.

וע"ד[11] גיסו של כבוד אדוני, הרב רש"פ[12]. לדעתי כל מקום שאנו מוצאים, אפילו כמלא חודה של מחט סידקית, שנוכל להשפיע על ידו, אמונה ויראת ד' טהורה בלב בנינו, בכל מקום שהם, ובאיזה מצב שהם, אסור לנו לעמוד מנגד. ע"כ[13] הנני בפה מלא מסכים, שיקבל כי[14] גיסו נ"י[15] את המשרה, ויבאו לנו בנים נאמנים גם ממקום נדח זה, בעה"י[16].

בדבר המכתב של הגדולים בענין הח"ב[17], הנה לע"ע[18] איני מוצא לעצמי שום עבודה בזה, מפני שאינני בקי במהלכים של פוליטיקה זו. אך אם יש לכבוד הדרתו איזה מקום מיוחד בענין זה, ששם תהיה לתועלת איזו פעולה מצדי, כמובן שלא אמנע בר, להכריע את הכף כמה דאפשר, - שלא ישב על כסא הרבנות הבשיית מי שאינו בגדר ת"ח[19] וירא"א[20], - לפי כח ידי הכהה.

ע"ד[21] "הניר", הנה נדפס הגליון הראשון, ששם יש מאמר ממני. וכפי הנראה בשבוע הבע"ל[22] תגמר החו' הראשונה בעה"י. ואני חושב, שאת "הניר" בעצמו נוכל לבסס בהמשך הזמן, שיהיה הוא הירחון שאנו חפצים בו. וכבר הודעתי לכי[23] ידידי, דעתי שעלינו ללכת בדרך הרחבה של המדע בעז לאלהים, ועם זה יצורפו לנו מאמרים מעשיים, בהמשך הזמן, אשר יחזקו את מטרתנו להקים ניר היהדות האמיתית בכח התורה והמצוה על אדמת הקודש. והנה כעת יש להשיג רשיון רשמי בעד סך מצער, לא

יעלה לעשרה נאפ', וראוי לדעתי לרכוש לנו כח זה, וצור ישראל יהי'[24] בעזרנו, לאמץ ולחזק את כל החיל אשר נגע אלהים בלבבם, ומעשה ידנו יכונן. והנני בזה ידידו הנאמן, קשור בחבלי אהבת נפשו העדינה,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל.

אולי יודיעני כבוד הדרתו, עד כמה תגיע ידו להוצאת הירחון בכל חודש, כדי שנדע לימים הבע"ל בעה"י, עד כמה נוכל לשכללו בכמות ובאיכות. כי נכון שלא לקמץ ג"כ[25] בהוצאה של שכר סופרים, במקום שהענין דורש.

אבקש בזה מכתר"ה[26], להודיע בטובו לועד החינוך בפ"ת, לשלח גם לידי את התוצאות של הבחינות בכל חודש, כמו שישלחו לועד הירושלמי. הנ"ל[27]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. המאוה"ג - המאור הגדול
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. שלו' - שלום
9. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
10. בפ"ת - בפתח תקוה
11. וע"ד - ועל דבר
12. רש"פ - רבי שמואל פ... - שם אדם
13. ע"כ - על כן
14. כ' - כבוד
15. נ"י - נרו יאיר
16. בעה"י - בעזרת השם יתברך
17. הח"ב - החכם באשי
18. לע"ע - לעת עתה
19. ת"ח - תלמידי חכמים
20. וי"א - וירא אלקים
21. ע"ד - על דבר
22. הבע"ל - הבא עלינו
23. לכ' - לכבוד
24. יהי' - יהיה
25. ג"כ - גם כן
26. מכתר"ה - מכבוד תורתו רום הדרתו
27. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קפג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ט טבת תרס"ט - יפו **נמען:** הרב יונתן בנימין הלוי הורוביץ

נכבדי פתח תקווה מבקשים שמנהל תלמוד התורה יהיה איש שההורים מרוצים ממנו, ושיטביע כבוד על התלמידים לעומת מורי בתי הספר החילוניים. הרב קוק מסביר שאין לגרוע מהמטרה לתת עוז ליראי ה' בדרכי הכבוד הנהוגות בעולם, גם אם חביבים הולכים אחר ההרגל. הרב קוק שואל אם הורוביץ ישתתף במימון 'הניר'.

עיקרי הדברים

- מנהל תלמוד התורה בפתח תקווה.
- כבוד יראי ה' מול בתי הספר החילוניים.
- מימון 'הניר'.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ט טבת תרס"ט[4].

כ'[5] ידידי וחביבי, אלופי ואהובי, הרב המאוה"ג[6], אוצר נחמד עטור בתוי"ר[7], מו"ה[8] יונתן בנימין איש הורוויץ שליט"א[9], שלו'[10] רב וברכה באה"ר[11].

מצאתי חובה לי למלאות את בקשת נכבדי פתח תקוה, אשר בקשוני בעל פה, וזה פעמים בכתב, שאדבר עבורם לפני כתר"ה[12], שנשתדל שיהיה המנהל של הת"ת[13] איש המרוצה להורים, ושיוכל להטביע חותם של כבוד על התלמידים לעומת מורי ומנהלי בתי הספר, אשר לא לדי המה.

כת"ר[14] ידידי שי'[15] יודע את כל חפצי ומגמת פני, לתן עז ליראי ד' ולחזק את יסוד האמונה, ע"י[16] כל דרכי האומץ והכבוד הנהוגים בעולם החיים והמעשה. ועבודת קודש זאת מוטלת היא עלינו, כאשר רק יחידים שרידים נמצאים עדיין כעת באה"ק[17], המכירים את גדולת האמת הזאת. אבל מובטחים אנו, בנותן עז ליראיו, שיאזרנו חיל ודרכנו יהיה הלך ואור, כי היא דרך צדיקים ב"ה.

ע"כ[18] חלילה לנו לגרע ממטרתנו הקדושה מאומה, ולא לנו למלא את רצונם של חביבינו היותר אהובים, שאנחנו מקושרים בהם בקשר אהבה שאינה תלויה בדבר, מפני תורת ד' ויראתו אשר בלבם, אם הם הולכים בזה הענין אחר ההרגל, ואינם רוצים לפקח את עיניהם לראות מה ד' שואל מאתנו כעת.

לתשובת כת"ר אקוה ע"ז[19], וגם אם יואיל להשתתף או לקבל את משא הוצאת "הניר" אשר אקוה ממנו תוצאות חשובות בע"ה[20].

בכבוד וברכה נאמנה, כנה"ר[21] ונפש ידי"ע[22] דוש"ת[23] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל.

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. כ' - כבוד
6. המאוה"ג - המאור הגדול
7. בתוי"ר - בתורה ויראה
8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. שלו' - שלום
11. באה"ר - באהבה רבה
12. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
13. הת"ת - התלמוד תורה
14. כת"ר - כבוד תורתו
15. שי' - שיחיה
16. ע"י - על ידי
17. באה"ק - בארץ הקודש
18. ע"כ - על כן
19. ע"ז - על זה
20. בע"ה - בעזרת השם
21. כנה"ר - כנפשו הרמה
22. ידי"ע - ידידו עוז
23. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קפד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' שבט תרס"ט - יפו **נמען:** הרב פנחס הכהן לינטופ, אב בית דין בירז'

הרב קוק מתנצל על איחור התשובה ומתאר את עומס עבודתו כמי שחש את כל זעזועי התחייה. על תקוות הנמען לאספות רבנים: אלה חלומות. הרבנים ישנים מחולשת נשמה, ואספה תעסוק בפלפול קטן או באגדה מגומגמת. לא אספות צריך עתה, אלא לייסד ספרות 'באזמל חד', שתרפא בשפע רוח הקודש ובחכמת האמת. כך יוכשרו הלבבות, וכנסת חכמים תוכל להיוולד.

עיקרי הדברים

- עומס התחייה על הרב קוק.
- ביקורת על אספות רבנים.
- ספרות של חכמת האמת - קודם לאספות.
- בניין האומה כמטרה עליונה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' שבט תרס"ט[4].

שלו'[5] וברכה לכבוד ידי"נ[6] הרב הגאון המפורסם, חופש גנזי נסתרות ודולה פנינים ממעמקים, מו"ה[7] פנחס הכהן שליט"א[8], שלו' למר ולתורתו, לרוחו וגויתו ולכל אשר לו,

זמן רב עבר עלי ולא יכולתי בשום אופן לשלם חובי לידידי, להשיב לו על מכתביו היקרים, עד אשר בושתי לשלם כעת אחרי אורך זמן כזה. ובפרט כי בשום אופן לא אוכל לצאת ידי חובתי, להשיב בארוכה על כל פרט מפרטי דבריו, העשירים ברגש ובענין. וביותר, שאורך הדברים, שבין הצעת מחשבתי והלך רעיוני לבין דרכי המחשבה של כבוד ידידי, צריכים לא מכתבים ולא ספרים כ"א[9] ספרות שלמה, שאע"פ[10] שהיא מקופלת בנשמה, בנקודתה העליונה, אבל כמה עבודה וכמה סידור דרוש כדי להוציא דבר דבור על אפניו, עד שהנקודה וקוציה שכלפי מעלה וכלפי מטה תוציא לעולם הגלוי את כל חילה ואוצרותיה, אשר רק אז יבחנו הפרצופים השונים ע"י[11] הבדליהם היסודיים. ואנכי הנני עבד נמכר לרבים, לעבוד ולמשא לעם ד' המחל להכות שרשיו על אדמת נחלתו, בתקות גאולה וחיים חדשים ורעננים, שהטיפול המעשי כ"כ[12] מרובה בההעתקה החדשה ממצב למצב, המתגלה פה בנקודת החיים האמיתיים של אומתנו, עד שמונע הוא בכח תסיסתו את העבודה הרוחנית, אפילו אותה המוכרחת לו לשפעת חייו ותנועתו, ואין צריך לומר אותה הראויה לו לתפארתו והשלמת צביונו, העולה במעלות אין קץ. ואני הנני עומד בתוך, וברוך השם אשר עשה לי את הנפש הזאת, שרוח ונשמה חיה ומרגשת את כל התנועות והזעזועים השונים עם כל צירויהם וחבליהם בקרבה, אבל גם עם כל תוקף עז חייהם ואמונת ישעם, והדברים כולם פוגשים בי פגישה מוחשית, ואני מוכרח לטפל בהם בפועל ובמעשה ולסבול את כל המשברים של הזרמים השונים ושיא דכים. ולהקשיב אל הקול הגלוי והנסתר שבהם. אדמה שנשמה עליונה של כבוד אהובי תוכל להרגיש גם מרחוק את עמל נפשי, וידון אותי לכף

זכות גמורה על אשר כל כך עכבתי את דברי, וגם על אשר גם כעת הנני מוכרח להסתפק רק בקיצור דברים.

תקותיו של כבוד גאונו על אסיפות רבנים, הנן אצלי תמיד חלומות, שאין בהם כעת, לדאבון לבנו, אפילו קסם של יופי המעטר איזה דמיון נאה. בתרדמה עמוקה ישנים הם רועי עמנו, לא מרוע לב כ"א מחולשת נשמה, אשר לא טעמה ימים ושנים, וגם תקופות, מזון מחיה ומבריא באמת, שהוא רק המאור החי שבפנימיות אור העליון שבאור תורה. כשיתאספו לאסיפה לא ייחסו לעצמם שום קוצר דעת וחולשת רוח, ולא יאמינו לקול היחידים החמושים בזרע ד'. את שולחן האסיפה יעטרו בודאי באיזו חקירה של דבר הלכה, בענין קטן שבקטנים, מצד נושאו הפנימי, אלא שיהיה אולי גדול ורחב מצד עומק התחבולות הנדרשות לפתרונה, כמי שעושה "מכונה מאלפי אלפים ככרי זהב כדי לעשות מחט-ברזל אחת", או באיזה דבר אגדה שישבצו אותה ברעיונות של מוסר רצוץ מן החיים, של קבלה מגומגמת או של פילוסופיה ישנה, ובזה יגדל עוד היסוד החנקי בהאטמוספירה הרבנית, ומכאוב חדש יולד לציריה הגדולים של כנסת ישראל, המתהפכת בחבליה. לא כן, אחי, לא זו הדרך. לא נבקש כעת עדיין אסיפות, כ"א ספרות ניסד, באזמל חד חרב פיפיות, שגופו וראשו ושני חודיו הנם אותיות של שם מלא, נחתך את הבשר החי, אשר לא אבד את סגולתו הלבית להיות מתחלחל ומתפחד ומלא מורך. בתחבשת של שפע רוח קודש עליון ונחל עדנים ממקור חכמת אלהים נרפא את פצעיו, בצמחי דשא שבע טללי אורות עליונים נעצור את זוב דמו, וזרם חיים חדשים ממקור חי העולמים יחל לזרום בקרב הדם החי, אשר יולד מהמזון החי והמבריא, אשר נושיט לו משדמות חכמת האמת, אשר יעבדו ע"י מחצדי חקלא הנאמנים, גבורי חיל, אוהבי ד' ועמו, ומחונני בריותיו ועולמו.

זאת היא מטרתנו בצעדים מדודים מאד בהתחלת עריכת "הניר". עלינו להחל ניר, לעקור ולשרש את הקוצים, מכל הצדדים, ולהכשיר את כנסת ישראל לזריעה של אור חדש, אשר יתן לנו את תנובתו כימי עולם, וביתר שאת של נקיון וטוהר. כי לא לחנם צורפנו ומורקנו, בכור מצרף ומטהר של גלות ארוכה ויוקדת כזאת, אע"פ[13] שהרבה סבלנו בשביל ביסום העולם, לא נכחד כי גם אנחנו צריכים אנו מירוק, אשר פעל עלינו לטובה, ומפני שישבנו בחשך, הנה ד' אור לנו. בטללי אורות, שמקורם יהיה נחל עדנים של ארץ חמדה, בית חיינו ומקום גאוננו וחביון עוזנו, נחיה את הכל, דבר לא נאבד, מפכים קטנים, עד הוד של ארץ ושמים, הכל נאגד לאגודה, הכל ישוב ויפרה. אהבת האומה, הפשוטה, הישרה והטבעית, הרעננה והבריאה, מוכרחת היא להולד להיות לכח פועל ומאיר בלב כל הראויים באמת להעטר בשם גדולי ישראל, ועל נקודה עליונה זו יבנו כל מגדלי עופל, וכל שלטי הגבורים עליה יתלו. בחילה העז תזרום דוקא ממקום חייה, מארץ החיים, אשר הננו מרגישים את גאון הודה בשבתנו עליה בבטחון תקות גאולה וישע עולמים, ההולך ונעור, ובזרועות עזה תחבק את כל העדרים הרחוקים, אשר "נתפזרו מהר לגבעה ולא שכחו את גדריה", ואת רועיהם עמם.

עורה עורה אח יקר, ומאורות נשמותינו, אשר נשאב ממקור העז והאורה, יאירו ברקים תבל, וצדיקי ארץ ישראל עם צדיקי חוץ לארץ יתאחדו, לגדולת ארץ צבי והוד חסנה, ולא יחלק עוד לבם. הסודות

יגלו והרמזים יתפרשו, הדרשות יתבררו והפשט יתרומם, וכולם יחד ימלאו פני תבל תנובה, מאמצת כח ונותנת עז לאלהים.

יסיח כבוד אהובי את דעתו ממחשבתו, שרק על ספרותו, אשר עמל בה הרבה, לבדה יחיה ישראל. ספרותו נכבדה ויקרה היא לנו, אבל היא ג"כ[14] אחד מהחזיונות החשובים המתגלים ברוח האומה, שכולם יש להם בית אב בתורה. ישתדל להפיץ את מחשבותיו בכל אשר תשיג ידו בלא הגזמה יתירה, המביאה לידי רפיון ויאוש מבפנים, ולידי מנוד ראש וליצנות מבחוץ. נאחד את כל אורותינו יחד, ואור על אור יחובר, ודרכנו ילך הלך ואור.

לא לנו לריב עם הראשונים, כ"א להוסיף על אורותיהם עוד. אז ממילא יתפשטו הקמטים, והצורה הטובה והחיה הגנוזה בהם תמיד ממקור ישראל תגלה בכל הדר יפיה. ואם אנו סרים לפעמים מדרכם וממחשבותיהם, "דור דור וחכמיו, דור דור ומנהיגיו ופרנסיו", "הכל מיד ד' השכיל". ותמיד נוקיר את הטוב אשר פועל בזמנו מאיזה רעיון טוב לשעתו, אשר גם לא תמיד יתקיים, ו"תורה שאדם לומד בעולם הזה הבל היא לפני תורתו של משיח".

לאט לאט, ולפעמים ג"כ בדילוג ובקיעה, נכשיר את הלבבות לחיים בריאים. אז ישוב החפץ לעסוק בבנין האומה ברוחו האיתן, לא בשביל להקרות רב או מפורסם, ולא בשביל לקבל שכר טוב וחלק נאה בגן עדן, ולא להנצל בזכות זה ממוקדי שאול ומלאכי חבלה. כל אלה המחשבות, אף שאמת נצחית טבועה בהן, הנן קטנות ופעוטות, לגבי המחשבה העזה המתגברת ע"י ההזנה הבריאה של לחמה של תורה, העשוי סולת שמן ודבש, שכפי גדלה כך היא פשטותה, טובת האומה ותפארת עזה, הצלתה מתוך המהפכה, והרמת קרנה בכבוד, זה הוא העדן והגן, שאין קץ לעציו, ענפיו ופריו, ואין ערוך לחמדת עינים של ירק דשאיו ופרחיו. הננו מכשירים את האמצעיים, שתוכל כנסת חכמים להולד, ואז נוכל, רק אז, לדבר ע"ד[15] אסיפה בפועל, ודי אתנו.

הנני מוכרח לקצר. ידידו עז נותן ידו עמו לעבוד ולמשא, למען עם ד' ונחלתו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שלו' - שלום
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. כ"א - כי אם
10. שאע"פ - שאף על פי
11. ע"י - על ידי
12. כ"כ - כל כך
13. אע"פ - אף על פי

14. ג"כ - גם כן
15. ע"ד - על דבר

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קפה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א שבט תרס"ט - יפו **נמען:** הרב יונתן בנימין הלוי הורוביץ

בעניין 'הניר': יש להילחם ברשעה 'מראש פסגת המדע היותר גבוה', וכך יתגלו גיבורים מבין תלמידי החכמים בארץ. לצד זה יצורפו חלקים עממיים, אבל אסור שיהיה כתב עת פולמוסי כמו 'הפלס'. הרב קוק מסופק אם יוכל להיות עורך ראשי של עיתון יומי או דו־שבועי. הרב קוק גם כותב שיש לחזק את אגודת 'שומרי תורה' אף שהיא צריכה תיקון.

עיקרי הדברים

- 'הניר' - מלחמה מפסגת המדע.
- התנגדות לעיתונות פולמוסית.
- רעיון עיתון יומי.
- אגודת 'שומרי תורה'.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א שבט תרס"ט[4].

לכבוד ידידי, אלופי ומיודעי, הרב המאוה"ג[5] מלא זיו ואורה, רב פעלים, מו"ה[6] יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ שליט"א[7], שלו'[8] וברכה באהבה נאמנה.

שמחתי ביקרת כת"ר[9] מר ידידי מה' דנא. יתן ד' ויסכימו על התנאים של השכירות, כדי שנוכל לגשת אל העבודה הנחוצה מאד, להצלת המושבה והארת אור ד' בקרבה, ורבים וגדולים מאד יהיו הדברים הטובים שיצאו מזה לכללות הרמת קרן היהדות הנאמנה באה"ק[10] בעה"י[11].

וע"ד[12] "הניר", הנני שונה את דעתי, כי עלינו ללחם עם הרשעה דוקא מראש פסגת המדע היותר גבוה, וחלק זה אסור לנו לעזוב. וזה יביא לנו גבורים חדשים, מהמצויינים שבת"ח[13] שבאה"ק[14], שיתקדש שם שמים ושם ישראל וא"י[15] על ידם, וזה הוא הריוח היותר עליון מכל מעשנו על אדמת הקודש. רק כדי שיהיה הדבר שוה ג"כ[16] לכל נפש הנני חושב להבא לצרף לו בעזה"י[17] חלקים פפולריים, אבל חלילה לקבע לנו אורגן שיהיה עיקרו פולמי כ"הפלס". זה לא יועיל מאומה תועלת של אמת, כי-אם יזעזע את הלבבות זעזועים ארעיים, שהם עלולים להביא מדנים ורתיחת דמים, לא אורה ומנוחה ואהבת העבודה לשם ד' למען עמו ונחלתו.

אמנם להגדיל את "הניר" בכמותו, כמובן צריך ע"ז[18] כח חומרי הגון, שראוי שנדאג ע"ז, ויהיה אז הוא בעצמו "תוצאה בעד הקהל", והקהל יתרומם על ידו, משפלות דעתו ונמיכות מצבו, ויכיר תמיד יותר ויותר, שאנו מתחשבים עם דעתו ומצבו להעלותם, וע"י[19] זה ירבו מנוייו בחסדי השי"ת[20].

וע"ד עתון יומי, ולכה"פ[21] "דו-שבועי", אשמח מאד אם יעלה הדבר, והנני כמובן מוכן לעשות בזה בל"נ[22] ככל אשר תשיג ידי הכהה. אמנם שאהי'[23] אנכי העורך הראשי, מסופקני אם הדבר מסכים עם

המון טרדותי. ועוד, כי לפי זה הלא צריך המשרד להיות גם הוא פה, ואיני יודע אם יסכימו ע"ז אחינו בדעה.

כשאדע מכבוד ידי"נ[24] כת"ר, שהדבר מוכן לפועל, אציע בל"נ פרוגרמה, לפי עניות דעתי, ומנייהו ומנאי יתקלס עילאה ב"ה, ויה"ר[25] שחפץ ד' בידנו יצלח. והנני בזה ידי"ע[26] דוש"ת[27] באה"ר[28],

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

בכלל הנני מוצא לנכון שנתאמץ ביסוד האגודה שו"ת[29], אע"פ[30] שהיא צריכה תיקון, אבל מ"מ[31] ע"פ[32] יסוד מטרתה נוכל לפתח בעה"י פיתוחי קודש לד'. הנ"ל[33]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. המאוה"ג - המאור הגדול
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. שלו' - שלום
9. כת"ר - כבוד תורתו
10. באה"ק - בארץ הקודש
11. בעה"י - בעזרת השם יתברך
12. וע"ד - ועל דבר
13. שבת"ח - שבתלמידי חכמים
14. שבאה"ק - שבארץ הקודש
15. וא"י - וארץ ישראל
16. ג"כ - גם כן
17. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
18. ע"ז - על זה
19. וע"י - ועל ידי
20. השי"ת - השם יתברך
21. ולכה"פ - ולכל הפחות
22. בל"נ - בלי נדר
23. שאהי' - שאהיה
24. ידי"נ - ידיד נפשי
25. ויה"ר - ויהי רצון
26. ידי"ע - ידידו עוז
27. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
28. באה"ר - באהבה רבה
29. שו"ת - שאלות ותשובות
30. אע"פ - אף על פי
31. מ"מ - מכל מקום
32. ע"פ - על פי
33. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קפח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט שבט תרס"ט - יפו **נמען:** הגאון ר' איסר זלמן מלצר, אב בית דין סלוצק

הרב קוק מודה על הקובץ 'יגדיל תורה'. התעוררות מן הלב אינה מספיקה, וצריך דברי דעה עמוקה מן המוח. יש לפתוח פתחים רחבים למצוינים שבין תלמידי החכמים הצעירים בחלק העיוני שבתורה, כדי שתקום 'ספרות ספרותית' קדושה שתעלה ביופייה על הספרות החדשה, וכך ישובו גם הנופלים לאויב.

עיקרי הדברים

- תודה על 'יגדיל תורה'.
- דעה עמוקה ולא רק התעוררות.
- לימוד עיוני לתלמידי חכמים מצוינים.
- ספרות קדושה מול הספרות החדשה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ט שבט תרס"ט[4].

שלו'[5] וברכה לכבוד הרב הגאון הגדול, אוצר תו"י[6] מו"ה[7] איסר זלמן שליט"א[8], האב"ד[9] ור"מ דעי"ת[10] ק' סלוצק יצ"ו[11],

אחדשה"ט[12] באה"ר[13]. הגיעני הקובץ "יג"ת", עם מכתבו הגלוי דכ"ג שי'[14], בעצם ימי טרדותי המרובות בעבוה"ק[15] הנתונה על שכמי החלש, משא לעיפה, ולא עצרתי כח למהר לשלם את חובת הכבוד והאהבה לכתר"ה[16], להשיב לו תודות על פרחי חמד אשר כבדני בם בחוברת הראשונה. אקוה, שבפרוץ הדבר יעוטרו שוקיה של תוצאה זו בפרי חמד מרבים וגדולים, אשר יתמכו את יד כ"ג[17] ואשר על דגלו, בעזר מעשי ורוחני, ויגדל הענין וירבו סעפותיו להגדיל תורה ולהרחיב תעודה.

להראות את חבתי לפעלא טבא דמר ארשום בזה הערה קצרה, מענין הנוגע לנו ביותר בעבודת הקודש של הגדלת ישוב ארצנו הקדושה, אשר באור ד' יאר לעמו, לפתח לנו פתח ישועה וקוי אור של זיו פקודת ישועה ורחמים, ע"י[18] קץ המגולה של הרי ישראל, המתחילים לשאת ענף ופרי, לעם קדוש, שבי הגולה, ההולכים ומתנחלים אל המקום אשר היה שם אהלנו בתחילה.

ועתה אכתב מעט לכ"ג בענין המטרה השניה שנתן להקובץ, - מצד היחש הספרותי. הנה אין לכחד את התועלת הגדולה, שתוכל ספרות ערוכה בכל התכסיסים הזמניים לעשות בשביל בנין בית ישראל ותיקוני בדקיו אשר רבו. אבל, אהובי לבבי ונפשי, אנו צריכים להיות לזה נכונים לא רק בדברי התעוררות בעלמא היוצאים מן הלב, - אע"פ[19] שגם הם טובים לפעמים, - כ"א[20] בעיקר בדברי דעה והשכלה עמוקה היוצאת מן המח החושב, - וזה ישוב לנו כשנסול דרך להבחירים שבעלי-הכשרון שבמצויינים שבין תלמידי-חכמים הצעירים, שיהיו יודעים פרק בחלק העיוני שבתורה, המקור לכל דעה נשגבה וכל רגש עדין וקדוש. וע"י[21] הגדלת חלק-תורה הנעזב הזה והאדרתו, בכל מקצעותיו ובכל מכשיריו, יולדו לנו מהרה אנשי לב כבירי כח, שידעו לדבר בשער דברים אשר ישיבו רוח חיים ללב

אומתנו, המתעלפת בצמאון נורא לדבר ד'. ואם שאמת נכון הדבר, שלא כל המוחות ראוים להשכלה עליונה כזאת ולא כל הלבבות - לרגשי קודש פנימיים כמו אלה, מ"מ[22] לא אלמן ישראל ומבחירי פרחי קודש של יקירי ת"ח[23] ימצאו בכל עת, ובפרט בעת כזאת, - שהדברים נוגעים לנו עד הנפש, - מספר חשוב, שהם ברוחם נוטים לתן חלק חשוב ללמודים הרוחניים בהרחבה, בעמל ובעומק-עיון, בחפץ לבב ובשמחה פנימית. ולהם צריכים אנחנו לפתח פתחים רחבים כפתחו של אולם, "ישוטטו רבים ותרבה הדעת". וע"י היחידים המצויינים הללו נזכה להעמיד בצד הספרות של ההלכה, וההגדה הרגילה, עוד ספרות "ספרותית" קדושה ומאירה, מלאה בכל הוד וזיו חיים במלא המובן של המלה, באופן אשר תעלה ביפיה והדרה, וק"ו[24] באמתתה ועז גבורתה, על כל הקסם הנמצא כעת בהספרות החדשה, אשר היא מלאה בפינותי הרבות רעל והשחתה. ואז ילוו אלינו מחנות וגדודים, גם מהחיל הנופל אל האויב, בעת כזאת, אשר מלה חיה, בסגנון המתאים למשאלות הרוחניות היותר פנימיות של הדור, עוד טרם נשמעה מגדולי ת"ח על שדמותיה של תורה. ישמש נא כת"ר[25] בכח הקובץ היקר להעיר לב על השאלה הנכבדת הזאת, אשר בידינו לפתרה. ועם הרמת הדגל לכל רעיון מרומם את הנשמה ממקורה של תורה ירים נס לשיבת ישראל לארץ חמדה, ע"י עז כחם של ת"ח היודעים לצאת לעזרת ד' בגבורים, אשר יחלו לדרש בהלכות-ציבור היותר עליונות ומקיפות, בשכל טוב וברוח חיים מלא נועם ועז, ותגלה ותראה הדרתה של תורה והוגיה על כל עם ד' הגוי כולו, אסיר התקוה הצופה לתשועה, מהררי קודש, אשר אך שם גנוזים לנו טללי אור וחיים, לישראל ולתורת ד' אשר בלבו.

אחתום בברכה ואה"ר[26], כנה"ר[27] ונפש ידי"ע[28] דוש"ת[29] בכל לונ"ח[30].

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שלו' - שלום
6. תו"י - תורה ויראה
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. האב"ד - האב בית דין
10. דעי"ת - דעיר תהילה
11. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
12. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
13. באה"ר - באהבה רבה
14. שי' - שיחיה
15. בעבוה"ק - בעבודת הקודש
16. לכתר"ה - לכבוד תורתו רום הדרתו
17. כ"ג - כבוד גאונו
18. ע"י - על ידי
19. אע"פ - אף על פי
20. כ"א - כי אם

21. וע"י - ועל ידי
22. מ"מ - מכל מקום
23. ת"ח - תלמידי חכמים
24. וק"ו - וקל וחומר
25. כת"ר - כבוד תורתו
26. ואה"ר - ואהבה רבה
27. כנה"ר - כנפשו הרמה
28. ידי"ע - ידידו עוז
29. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
30. לונ"ח - לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קצא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' ניסן תרס"ט - יפו **נמען:** המשורר חיים נחמן ביאליק

מכתב ברכה לביאליק בבואו הראשון לארץ ישראל. הרב קוק קורא לו לשיר 'שירת הארץ, שירת התחייה', על ישע העם ואלוהיו, ועל העם החי הצועד על תבור וחרמון.

עיקרי הדברים

- ברכה לביאליק בבואו לארץ.
- קריאה לשירת התחייה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' ניסן תרס"ט[4].

ברוך אתה בבאך לארץ חיים, אורח נעלה, משוררנו הגדול והאהוב מר ח, נ, ביאליק, יברכך ד' מציון.

באהבה ברה ותמה ובכבוד נעלה הנני מתכבד להושיט לך, אביר שירתנו, את ידי לברכה, בצעדך היום בראשונה על אדמת תחייתנו. הכן משוררנו האהוב, לקראת טל חיים וחסד עליון חי ורענן, אשר יחל להופיע עליך מחדש מפלג אלהים מלא חיים, המוכן לכל נשמה רעננה אשר לבית יעקב הבאה לאויר חיי הנשמות של ארץ החמדה. נשמה שירית, עורי, עורי, דברי שיר חי, לעם החי, המתעורר לקראת מקור חייו על אדמת מטעיו.

שירה נא, משורר אהוב לנו, מעתה על ישע גוי-ואלהיו. העירה כנורך, המלא. עז ועדנה, לשיר לנו שירת הארץ, שירת התחיה. אמור נא ליעקב, הנה נולד גוי, הנה קם העם החי. הנה הוא צועד עלי תבור וחרמון. שירה נא לנו על החיל והחסן, על העושר והכבוד, אשר לאלהי ישראל, בשמים ובארץ, בבקעה ובהר, בכרמל ובשרון, בחבל נחלתו.

היה שמח ומאושר, משורר חביב ונחמד, במשוש תקות עמנו וארצנו.

המכבדך מאד,

אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' אייר תרס"ט - יפו **נמען:** ר' חיים מיכל מיכלין

דיון לשוני על הביטוי 'בריחי' (שבת). הרב קוק משער שהביטוי הארץ־ישראלי 'ברי-חי' הוא היפוך אותיות של 'בעל כרחו', כלומר קבלת ייסורים ברצון, בניגוד לבבלי 'מאי אפשר למיעבד'. הרב קוק מברך לרפואת חולי ציון.

עיקרי הדברים

- דיון לשוני: 'בריחי'.
- ברכת רפואה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ' אייר תרס"ט[4].

כ'[5] ידידי הרה"ח[6] היקר מר חיים מיכל מיכלין נ"י[7], שלו'[8] וברכה.

מכתבו היקר הגיעני. וע"ד[9] דדייק בלישנא, שכתבתי "בריחי", כל' רש"י[10] וכגי' שלנו בב' המקומות, כ"א[11] וקמ"ה דשבת, כך נאה לנו לדבר בלשון השגור ע"פ[12] הגירסא הפשוטה. ולא רחוקה היא בעיני, שאם האמת כד' הפלאה שבערכין, שיש בלשון הארמית הוראת כרח, כלומר בעל כרחו, שלא ברצונו, בא הסגנון הארץ-ישראלי, נגד נחמתא דבבלאי, דאמרי מאי אפשר למיעבד, ב"ק[13] ל"ח, אלא מקבלין ברצון ושמחים ביסורין, ונקטו סימנא ברי-חי, בחילוף האותיות, ע"ד[14] וישתכחו וישתבחו, גיטין נ"ו, והדרת חרדת, ברכות ל', ברי-וחי, וסימנא מילתא ככריתות ו'. וכן יהי סי'[15] טוב לכל חולי עם ד', ובפרט חולי העם היושב בציון, להיות בריאים וחיים לאוי"ט[16], והסיר ד' מעמו כל מדוה, ולציון תעלה ארוכה בב"א[17], כנה"י[18] ונפש מכבדו ומוקירו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

ודניאל ז' ט"ו "אתכריית רוחי", ודאי הכונה נחלשה, דלא כהמפ'. ולשון ס"נ[19] מורגל הרבה, ע"כ[20] אין לשבש גי' שלנו, כנ"ל[21].

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. כ' - כבוד
6. הרה"ח - הרב החסיד
7. נ"י - נרו יאיר
8. שלו' - שלום

9. וע"ד - ועל דבר
10. רש"י - רבי שלמה יצחקי
11. כ"א - כי אם
12. ע"פ - על פי
13. ב"ק - בבא קמא
14. ע"ד - על דבר
15. סי' - סימן
16. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
17. בב"א - במהרה בימינו אמן
18. כנה"י - כנפשו היקרה
19. ס"נ - דורש פענוח
20. ע"כ - על כן
21. כנ"ל - כנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רטז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' מנחם אב תרס"ט - רחובות **נמען:** ר' בנימין מנשה לוין

הרב קוק מגיב על מאמר שלוין שלח לו. לוין הציג את הספרות האירופית כדוגמה לדייקנות ולבירור. הרב קוק מודה שאינו בעל סגנון מסביר, אבל אינו מקנא ב'בעלי הגילוי': עניינים גדולים אפשר לבטא בבירור רק אם 'ממעכים' אותם, ויש 'כוונה אלוהית' ששמה דברים נשגבים עלומים ('עלמא מתקיימא ברזא'). מי שבא לגלות הכול מעיד על עניות רוחו. הרב קוק קורא להפיץ רוח חיים מתוך נשמת האומה בלי פחד. התחייה מתגלה עתה: 'השלג נמס' והאביב קרוב.

עיקרי הדברים

- סגנונו של הרב קוק - העלום מול הגילוי.
- 'עלמא מתקיימא ברזא'.
- קריאה להפיץ רוח חיים בלי פחד.
- אביב התחייה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], ברחובות ת"ו[2], י' מנ"א[3] תרס"ט[4].

מהררי יהודה, עז וגבורה לתורה ולתעודה, לכבוד ידידי וחביבי, הרב החכם. הנעלה, אוצר תורה ויראת ד' טהורה, מר בנימין מנשה לווין שליט"א[5], שלו' רב וברכת ד' באהבה נאמנה.

מכתבו היקר בצירוף המאמר הגיעוני לשמחת לבבי. אמנם מעטים הם התיקונים אשר עלו בידי הכהה לתקן כעת, כאשר הודיע בצדק בני שי'[6], מ"מ[7] הנני מקוה, שאותם היחידים שקול ד' דופק בנשמתם, המתקבצים לקראת דברים היוצאים ממעמקי הנשמה הישראלית, בהיותה יונקת דוקא מטל שמים מעל, המה ימצאו להם מקום להתגדר במאמר זה, וכיוצא בו, אע"פ[8] ש"הנקודה רבה בו על הכתב" במאמרים רבים מחלקיו.

ואשר תציג למשל את הספרות האירופית בדיקנותה ובירורה. במה שנוגע לעצמי, אוכל להודות, שאינני בעל סגנון של הסברה כראוי. מכל-מקום בכללות אומר, שאינני מקנא בבעלי הגילוי, שהם מבטאים את הכל בבירור. בהרבה מקומות ישנם עניינים גדולים כאלה, שרק אם נמעך אותם, אם נטשטש את צורתם, עד שיהיו קטנים כ"כ[9], כמו שקטן הוא הדיבור שלנו לעומת תעופת המחשבה, אז אנו יכולים לבטאם בבירורם. אבל כל זמן שנחדור אל פנימיות הנשמה, שבתוך הדברים, ונשתוקק לעניינים בעצם גבהם, בשום אופן לא נוכל לברר את הכל, ולא נמצא בקרבנו שום נטיה לחלוק על "הכונה האלהית", ששמה את הדברים הנשגבים עלומים בטבע, "עלמא מתקיימא ברזא". בהכרה זו של הכרח המצפון נשתוו הזוהר והמו"נ[10] בלשונותיהם השונות, המובאים בזה בסימני-ההבאה. ולפעמים תכופות מאד נוכל להרגיש, שמי שבא לגלות את הכל נותן לנו תעודה נאמנה על עניות רוחו פנימה. ילכו נא דברינו בהדרגה. כשמתכשרת הנשמה לחוש מאליה מרמזים דקים את האצור

בתוכיותם של דברים, של מעשים ושל מאמרים, אז אותו הכשרון מתהפך בקרבה לכח של חיים, לא רק לאיזו השלמה גרידתא, של איזו השכלה בעלמא. וכפי מה שכח-חיים זה מתפתח ויוצא לפעלו, מתעשר ג"כ[11] כח הדבור, עד שיוכל לגלות חלקים גדולים מהנכמסים בתוכיותה של הנשמה. ועם דרך הגילוי בעצמו, באים תגים לאותיות, שבהם נרמזים ענינים יותר נעלים, יותר אמיצים וגדולים, שהם עומדים בעז חביונה של המחשבה, המשמרת את עושר חייה בקרבה פנימה. "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך". נעבוד יחד, יקירי נפשי, כל אלה אשר נתן ד' בקרבם רוח חיים להשכיל אל נשמת אור עולם אשר באוצר חיים של ישראל, כל אלה אשר די אונים בקרבם שלא להתבטל מפני הסרחון של הזוהמא החמרית, החפצה לגרש בעיפושה את הנשמה העדינה, הנותנת חיים לכל חי, מהעולם ומגבול ישראל. נקום יחדו, נבא לגננו ונלקוט שושניו ופרחיו, נותני ריחם הטוב, המשיבים את הנפש, נעשה את מיצם ועסיסם, ומריח בשמיו ישובו ויחיו הנשמות המעולפות, מתוך האויר המחניק הממלא את האטמוספירה של בנינו, אשר "עולפו שכבו בראש כל חוצות כתוא מכמר" אני חפץ להציק רוח, איך שיהיה, איני מקפיד כל כך על הקיצוע החיצוני, במקום שהדבר קשה לי. יבאו דברים חיים במחננו, דברים שנדברים בבטחה, מתוך נשמתה השלמה של האומה, אשר רוח חי העולמים חי בקרבה, בלא שום פחד וזחלנות מצד אי-הסכמה מן החוץ. אנו יודעים בבירור, שהננו בונים את כל בנינו, על הטוב והיושר, על האמת והצדק, על הנצח וההוד, אשר שורש נשמתנו עורג אליהם, כפי גבהם, טהרם וחסנם האלהי, אשר קרני אור רבים מהם נתגלו מאתנו על עברנו, על השפעתנו, על עצמנו, על אימוץ נשמתנו, בתוך כל הנדודים החשכים, ועל נשמת העולם כולו, ע"י[12] המון צינורות טהורים וגם עכורים. עתה, אחרי תרדמה ממושכה, הגיעה לנו שעת התגלות החיים. השלג והכפור, אשר כסו את גרעיני תחייתנו, נמסו, מקוי השמש של האורה האלהית אשר שלחה את קויה, דרך ההתפתחות של התרבות הכללית. האביב קרוב לבא. רוח אלהים חיים שבכנסת ישראל, ההולך ומתגלה באופן חרישי, אבל נשמע לכל בעלי הקשבה, הולך הוא ודופק על נימי הכינור, אשר לדוד מלך ישראל החי וקיים. חפץ שיבה לתחיה על ההר הטוב והלבנון הולך ומתפרץ, ועושה נתיבתו, עלינו לסלק את מסילתו, להצילו מכל רוח רעה אשר תוכל לעכב את דרכו.

הנני מקצר ועולה, ודורש באה"ר[13] את שלומך הטוב ושלו'[14] תורתך וחכמתך. כנה"ר[15] ידי"ע[16],

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. מנ"א - מנחם אב
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שי' - שיחיה
7. מ"מ - מכל מקום
8. אע"פ - אף על פי
9. כ"כ - כל כך
10. והמו"נ - והמורה נבוכים

11. ג"כ - גם כן
12. ע"י - על ידי
13. באה"ר - באהבה רבה
14. ושלו' - ושלום
15. כנה"ר - כנפשו הרמה
16. ידי"ע - ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שכד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז מנחם אב תר"ע - רחובות **נמען:** אליעזר בן־יהודה

בן־יהודה שאל על מקורות המילה 'הכשר' במובן תעודת כשרות. הרב קוק מפנה לחיי אדם (הלכות פסח) ולשערי תשובה, לשו"ת על אתרוגים מורכבים, ולי'עיטור סופרים'. על 'הכשר' במובן היתר ריבית הרב קוק מפנה לשו"ת הספרדים.

עיקרי הדברים

- מקורות המונח 'הכשר'.
- סיוע למילון של בן־יהודה.

נוסח האגרת

ב"ה[1]

לכ'[2] החכם המפורסם מר א' בן-יהודה.

אתכבד להשיבו על שאלתו כפי יכלתי פה, שהנני מחוסר ספרים.

בס'[3] האחרונים נמצא השימוש במלת "הכשר" למובן תעודה לענין או"ה[4] בחיי אדם ה' פסח, כלל קכ"ז, סעיף ג', בלשון כתב הכשר, ובשערי תשובה או"ח[5] סי'[6] תס"ע[7] סקט"ו[8] הובאו דבריו, ומעוד ספר, ושם כתוב ג"כ[9] המלה "הכשר" בלא סמיכת מלת "כתב" על מובן הנ"ל[10].

כמדומה לי שימצא כ'[11] לשונות "הכשר" "הכשרים" לשימוש תעודות הנ"ל בשו"ת[12] מוהר"י[13] ענזל, ובשו"ת[14] תורת חסד להרב מלובלין, ובספר קטן פרי עץ הדר, תשובות מהג"ר[15] שלמה קלוגיר ועוד רבני הדור ההוא, ובשו"ת זכר יהוסף להגר"י[16] זכרי' משאוויל, כולם בענין האתרוגים המורכבים, ובס' עטור סופרים חלק שני, שנדפס ממני בשנת תרמ"ח[17]-ט ג"כ בענין זה. כמובן השו"ת[18] הם בחלק או"ח ואינם תחת ידי לציין המקומות בדיוק.

והשימוש במלה "הכשר" לריבית הנלקחת ע"פ[19] דרך היתר, כמדומה שנמצאת למכביר בשו"ת הספרדים, ואינם ת"י כעת. יראה נא כ' במבי"ט[20], מוהרי"ט[21], כנסת הגדולה, ברכי יוסף, רשד"ם[22], וכיו"ב[23], בה' ריבית והלכות צדקה, אם זכרוני לא יטעני דומה אני שימצא מלה זו להוראה הנדרשת איזה פעמים.

מסיבות צדדיות נתאחרה תשובתי, ואת כ' הסליחה.

ברגשי כבוד,

הק' אברהם יצחק ה"ק

ט"ז מנ"א[24] תרע"ן, רחובות ת"ו[25].

1. ב"ה - ברוך השם
2. לכ' - לכבוד
3. בס' - בספר
4. או"ה - אומות העולם
5. או"ח - אורח חיים
6. סי' - סימן
7. תס"ע - תע"ס (470) - מספר סימן
8. סקט"ו - סעיף קטן ט"ו
9. ג"כ - גם כן
10. הנ"ל - הנזכר לעיל
11. כ' - כבוד
12. בשו"ת - בשאלות ותשובות
13. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
14. ובשו"ת - ובשאלות ותשובות
15. מהג"ר - מהגאון רבי
16. להגר"י - ל + הגר"י: הגאון רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
17. תרמ"ח - השנה תרמ"ח (1887/1888)
18. השו"ת - השאלות ותשובות
19. ע"פ - על פי
20. במבי"ט - במבי"ט (רבי משה מטראני)
21. מוהרי"ט - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ט (למשל: יעקב + טוביה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
22. רשד"ם - רבי שמואל די מדינה
23. וכיו"ב - וכיוצא בזה
24. מנ"א - מנחם אב
25. ת"ו - תבנה ותכונן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת שכה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' אלול תר"ע - יפו **נמען:** הרב חיים טשרנוביץ ('רב צעיר'), אודסה

הרב קוק מודה על העזרה לישיבה. הרב קוק מתרחק ממלחמות, כי פנימיות העולם מלאה שקט והרמוניה, אבל לא ייסוג מפני מפריעים. בעניין הדיבור העברי: הרב קוק משתדל שהכול יילמד בעברית, לא רק כדי שלא יצחקו, אלא כי הנשמה הלאומית פועמת בבני תורה, ולכן יש להחיות את השפה יחד עם העם. עם זאת, המורה לגמרא אינו יכול עדיין לבטא את עצמו בלי יידיש. ב'תחכמוני' הצליח הדבר בהדרגה, ותלמידים ספרדים יכריחו את הדיבור העברי.

עיקרי הדברים

- תודה על תמיכה בישיבה.
- שלום מול מלחמה.
- תחיית השפה העברית גם בלימוד התורה.
- ההדרגה בהנהגת העברית.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ד' אלול תרע"ן.

לכבוד ידידי הרה"ג[4] החכם המפורסם רב פעלים מוהר"ח[5] טשרנוביץ שליט"א[6], רב באדעסא יצ"ו[7], שלו'[8] וברכה וכוח"ט[9].

בשמחת לב קבלתי את מכתבו היקר, ואפריון אמטי למר על עזרתו החביבה לטובת הישיבה.

והנה ע"ד[10] התכוננות לעבודה, אין מה לדבר: רבה וגדולה היא העבודה, ומוכרחים אנו להחמש במרץ רב לעבוד ולמשא. אכן מה שנוגע למלחמה, דרכי הוא מעולם להיות מתרחק מתגרת מלחמה וכמה דברים הנני מוותר עליהם מפני אהבת השלו'[11]. אמת הדבר, שהצד החיצוני של העולם הוא מלא מלחמות, אבל הפנימיות שלו היא מלאה שקט והרמוניה, ואנו צריכים תמיד להעמיק ולחדור לתוכיותם של הדברים, כמנהג ישראל לומר "שקר החן" וגו'[12], באותה השעה עצמה שיופי הבית נוצץ בכל הדרו, בלילי שבתות,

אמנם בודאי אם יעמדו עלינו אינשי דלא מעלי, להפר את מחשבתנו הטובה ולחסם את דרכנו בקודש, לא נסוג אחור מפניהם. ככל האפשר נדבר עמם רכות, נפייסם, נראה להם את ההכרח והטוב שבמטרתנו ומעשינו, ואם בכ"ז[13] לא יתפייסו, יהי להם אשר להם ואנחנו בשם ד', השלו' האמת והצדק והחיים, נזכיר.

בכלל זה נכנס ג"כ[14] הדבור העברי, כמובן אני משתדל שהכל יהי'[15] נלמד ונדבר בשפתנו במכוננו, ולא לבד משום שלא נהי'[16] לצחוק, כמו שהבליט כת"ר[17], אלא משום שאותה הנשמה הלאומית בעצמה, המכה גלים בלב כל טובי עמנו, היא מפעמת - ועוד ביתר שאת - בלבות בני-תורה טהורי-לב, שעל דגלם הננו שואפים להמנות, והיא מכרחת אותנו להחיות את שפתנו יחד עם תחית עמנו וארצנו. בכל זאת

איני יכול עדיין למלא את כל חפצי בזה, ביחוד בשעור הגפ"ת[18], שאומר המורה של עכשיו, שעם כל מה שהוא ת"ח[19] מובהק ומעמיק חשוב בהלכה, לא יוכל לבטא את הגיונותיו בשו"א[20] בלי עזרת הז'רגון, לדאבון לבבי, ואנכי איני חפץ בשו"א להונות את כת"ר ולא את שום אדם מהמתנדבים, ע"כ[21] הנני מודיעם שלעת עתה. נאמר השעור הגפת"י[22] בסיוע הז'רגון, אבל קוה אקוה שיוטב המצב גם בזה. וכבר הי'[23] לי זה הנסיון ב"תחכמני" פה, שבתחילה סרב המורה של הכת הגדולה לגפ"ת[24], שהוא ג"כ ת"ח מעמיק, מלקבוע את שעורו בעברית, מפני היראה שלא יכול לבטא את המובן כראוי, ביחוד בענינים העמוקים, והנחתיו על הרגלו, אלא שלא חדלתי מלעורר שאנו צריכים לשאוף לתחיית השפה בחוג התורה כמו שהיא הולכת וחיה ב"ה בחוג החיים החילוניים, ועתה ע"פ[25] השפעה זו והשפעת החוג של שארי הלמודים כולם בקודש ובחול, ואפילו הגמרא הפשוטה, שהי'[26] הכל בתחילה כבר נלמד, ע"פ הפרוגרמה של תביעתי, בשפתנו, התחיל המורה הנ"ל[27] מעצמו ללמוד הכל עברית, וב"ה[28] הדבר הולך ומצליח, והתלמידים רואים סימן ברכה גם בעומקה של הלכה בשפה ברורה וחיה שלנו, לחדות לבבנו. ברוך שומר הברית והחסד לעמו, אשר זכנו לראות ככה בצמיחת קרן ישועתנו על אדמת קדשנו. וכן אקוה שיפותח הדבר גם בשיעור זה של הישיבה, ביחוד נקוה לפתוח זה כשיזדמנו לנו איזה תלמידים ספרדים, שזהו הכח היותר מכריח לדבר דוקא עברית. וב"ה שצרכי-החיים עצמם גם הם מניעים את כח תחיתנו הרוחנית לכל צדדיה. רק אנו צריכים להיות עמלים עם הצבור, לעבוד ולמשא באמונת לב.

הנני חותם בברכה ואה"ר[29], וברב תודה על כל ההשתתפות האהובה אשר יהגה לבבו הטהור לפעלנו, כנה"ר[30],

הק' אברהם יצחק ה"ק

לזרז את מזורז שכמותו שי'[31], להגדיל את העזרה בחומר ורוח לימים הבעל"ט[32], איני מוצא לנכון, כי יחושו של מוסדנו אל כל הכחות היותר טובים של עם ד' איננו פחות מיחושו אלי.

ידי"ע[33]

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. הרה"ג - הרב הגאון
5. מוהר"ח - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ח (כגון חיים / חנוך) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
8. שלו' - שלום
9. וכוח"ט - וכתיבה וחתימה טובה
10. ע"ד - על דבר
11. השלו' - השלום
12. וגו' - וגומר (וכן הלאה בפסוק)
13. בכ"ז - בכל זאת

14. ג"כ - גם כן
15. יהי' - יהיה
16. נהי' - נהיה
17. כת"ר - כבוד תורתו
18. הגפ"ת - הגליל פתח תקוה (או: גבול פתח תקוה)
19. ת"ח - תלמידי חכמים
20. בשו"א - בשום אופן
21. ע"כ - על כן
22. הגפת"י - הגאון פ... ת... י... - שם אדם
23. הי' - היה
24. לגפ"ת - לגליל פתח תקוה (או: גבול פתח תקוה)
25. ע"פ - על פי
26. שהי' - שהיה
27. הנ"ל - הנזכר לעיל
28. וב"ה - וברוך השם
29. ואה"ר - ואהבה רבה
30. כנה"ר - כנפשו הרמה
31. שי' - שיחיה
32. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
33. ידי"ע - ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת של

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א אלול תר"ע - יפו **נמען:** ד"ר בנימין מנשה לוין

הרב קוק משבח את החיבור של לוין, שמעיד על שקידה ואהבת האמת למאורי התורה העתיקים (כנראה מחקר על איגרת רב שרירא גאון). צר לו שנכתב בשפה זרה ולא בעברית, ומקווה שלוין יעשיר בו את הספרות העברית.

עיקרי הדברים

- שבח לחיבור המחקרי.
- צער על כתיבה בשפה זרה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"א אלול תרעי"ן.

שנה טובה ומעוטרת, לכ'[4] ידי"נ[5] ד"ר[6] וסוחרת, הרה"ח[7] הנעלה אוצר תוי"ר[8] מו"ה[9] בנימין מנשה שליט"א[10] ד"ר לעווין וכא"ל[11], שלו'[12] רב וכוח"ט[13].

זה איזה משך זמן אשר מחברתך היקרה, ידיד לבי, הגיעתני. איני צריך לבאר לפני הדרך את רחשי שמחת לבבי, לראות מעשי ידך להתפאר. ואותות השקידה הנפלאה, המעידה על אהבת אמת למאורי תוה"ק[14] העתיקים, אשר בהם כל חיי רוחנו, הנשקפים מכל צד ופינה במחברת היקרה הזאת, אשר ממנה אוכל לשער את כללות עבודתך הגדולה בגוף החבור, מלאו לבבי ששון ישע. עלה והצלח, יקירי, עשה חיל באפרתה, וקרא שם בבית לחם שערים שערי תורה ודעת קדושים.

אמנם קורטוב של צער נמזג גם הוא בתוך הנחת הגדולה, בשימי על לב שאוצר יקר זה הי'[15] נאה לו להיות בשפתנו הקדושה, קנין עם ד' באמת. אבל זאת היא צרת רבים, שנקוה להנחם ממנה, למועד אשר יקרב ויהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ד'. אז הלא יקבצו לנו כל אוצרותינו הפזורים על אדמת נכר. ואולי גם כבוד הדרתך עוד תתאושש להריק את אוצר טובך ללשוננו הק'[16], להעשיר את הספרות העברית החדשה, הבזויה מכבודה ע"י[17] מחלליה, ברכוש יקר ותכשיט נאה, שיהי'[18] לה לכבוד ולתפארת בעיני א' ואנשים.

הנני כמוכרח לקצר, ואחתום בברכה נאמנה מקרב לב עמוק, בצפיית ישועת עם ד' הגוי כולו על אדמת קדשו בימין ד' רוממה, וכוח"ט, כנה"ר[19] ונפש דבק באהנ"פ[20] מצפה אשרך בכל לו"נ[21],

הק' אברהם יצחק ה"ק

באה"ר[22] אד"ש[23] חביבי ויקירי הרה"ח רמ"ז שליט"א בכוח"ט[24] וכט"ס[25].

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם

2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. לכ' - לכבוד
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. ד"ר - דוקטור
7. הרה"ח - הרב החסיד
8. תוי"ר - תורה ויראה
9. מו"ה - מורנו הרב
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. וכא"ל - וכל אשר לו
12. שלו' - שלום
13. וכוח"ט - וכתיבה וחתימה טובה
14. תוה"ק - תורתנו הקדושה
15. הי' - היה
16. הק' - הקטן
17. ע"י - על ידי
18. שיהי' - שיהיה
19. כנה"ר - כנפשו הרמה
20. באהנ"פ - באהבת נפש
21. לו"נ - לב ונפש
22. באה"ר - באהבה רבה
23. אד"ש - אדר שני
24. בכוח"ט - בכתיבה וחתימה טובה
25. וכט"ס - וכל טוב סלה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שמא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ט מרחשוון תרע"א - יפו **נמען:** זאב מרקון

הרב קוק מודה על החוברת 'מספרותנו העתיקה' (על תנא דבי אליהו). בעניין 'חוסר דרך ארץ' של הצדוקים יש להביא את יוסף פלאביוס, ו'דרך ארץ' בספר פירושה ישובו של עולם, ואולי זו מחאה נגד האיסיים. משנה בספר על סנהדרין קטנה של שלושים מעידה על קדמותו, וגרץ סמך עליה. הרב קוק מעודד מחקר בספרות העתיקה בזמן שבולמוס החידוש מסיח את הדעת ממנה.

עיקרי הדברים

- תודה על מחקר תנא דבי אליהו.
- צדוקים ואיסיים.
- עידוד מחקר הספרות העתיקה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו, כ"ט מ"ח תרע"א[3].

שלו'[4] וברכה לכ'[5] הרה"ח[6] אוצר תו"י[7] ודעת מר זאב מארקאן שליט"א[8].

אחדשה"ט[9] באה"ר[10].

תודה רבה לכ"ת[11] על התשורה היקרה אשר הואיל לכבדני בה, מחברתו הנכבדה "מספרותנו העתיקה".

מפני טרדותי המרובות א"א[12] לי לבא בחקר דבריו בפרטיות, אמנם דרכו הכללית ודאי דרך ישרה היא.

ביחס לחוסר נימוס ודי"א להצדוקים, הי'[13] ראוי להביא מה שספר על תכונתם יוסף פלאוויוס, שהביאוהו ג"כ[14] ההסתוריונים האחרונים. אמנם לפי המובן בתד"א[15] מושג ד"א בו ברוב המקומות קאי על ישובו של עולם, ואולי היא מחאה ג"כ נגד האיסיים, הפורשים מן החיים החברותיים, המדיניים.

אחד המקומות המוכיחים את זקנת הס' היא משנה ראשונה שסנהדרי קטנה היא בשלשים (ס"פ[16] כ"ט) שלא נזכרה במקורות אחרים. ועלי'[17] כה"נ[18] סמך גרץ בתיאור סנהדרי קטנה, מבלי הבאת המקור, ובחנם השיג עליו הרב בעל "דורות ראשונים".

יתחזק ויתאמץ כת"ר[19] בעבוה"ק[20] לגלות פנינים בחלקת חקירת רוח קדמונינו אשר מרוחם שהם עד דור אחרון משפיעים עלינו אנו חיים. ומה יקרים לנו עובדים כאלה בזמן הזה, שבולמוס השאיפה לחדש מסיחה דעת מהאוצר העתיק, אוצר החיים לעם ד' וסגולתו עדי עד. והי'[21] ז"ש[22] וברכה באה"ר, כנה"ר[23] ונפש ידידו דוש"ת[24] וחכמתו באהבה מלונ"ח[25].

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
4. שלו' - שלום
5. לכ' - לכבוד
6. הרה"ח - הרב החסיד
7. תו"י - תורה ויראה
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
10. באה"ר - באהבה רבה
11. לכ"ת - לכבוד תורתו
12. א"א - אי אפשר
13. הי' - היה
14. ג"כ - גם כן
15. בתד"א - בתנא דבי אליהו
16. ס"פ - סוף פרק
17. ועלי' - ועליה
18. כה"נ - כנראה
19. כת"ר - כבוד תורתו
20. בעבוה"ק - בעבודת הקודש
21. והי' - והיה
22. ז"ש - זה שלום
23. כנה"ר - כנפשו הרמה
24. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
25. מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שמג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו כסלו תרע"א - יפו **נמען:** הרב מאיר ברלין

הרב קוק שמח על הגיליון הראשון של 'העברי'. חסר בו, כמו בספרות העברית כולה, 'עומק ההסתכלות'. הסגנון המודרני והרעיונות העבריים לעומקם הם כעת 'תרתי דסתרי': כשהרב קוק משתדל לכתוב בסגנון מודרני, הרב קוק פוגם בעומק המחשבה. לכן הרב קוק מציע לשלוח רשימות לא מעובדות, והמערכת תסגנן אותן. הרב קוק מצרף מאמר קטן.

עיקרי הדברים

- שבח לגיליון הראשון של 'העברי'.
- חוסר עומק בספרות העברית.
- המתח בין סגנון מודרני לעומק.
- הצעה לעיבוד רשימותיו בידי המערכת.

נוסח האגרת

ב"ה[1], טו כסלו תרע"א[2], יפו ת"ו[3].

חביבי הרב החכם רב הכשרון מר מאיר ברלין, נ"י[4]. שלו'[5] וברכה.

שמחתי בקבלת ה"עברי" הראשון. ב"ה שיצא כלול בהדרו, בחיצוניותו, ואין מה לקבול על פנימיותו, בתור התחלה.

הנני מעצמי נמשך בחפץ פנימי להשתתף, במה שאוכל, בעבודתך הנכבדה, יקירי. ארצה מאד למלאות איזו פגימות. הנה לעת עתה חסר הוא "עברנו" את הצד של עומק ההסתכלות, חוץ מהמחסור במדעיות בכלל, שזה בודאי יתמלא ע"י[6] המומחים התומכים כ"א[7] במקצעו, אבל הצד העמקני, בההסתכלות העברית, זהו חסרון כללי בספרותנו, שאני דואג עליו הרבה. כפי דלות כחי הייתי חפץ מאד למלאות כמה דאפשר את החסרון המורגש הזה, אבל דא עקא, הסגנון המודרני, של עכשיו, ורעיונות עברים באמת לעמקם, הנם כעת במדרגת "תרתי דסתרי", ולי ביחוד קשה מאד לסגל לי את שניהם יחד. מרגיש אני תמיד, כי באותה המדה שאני חפץ לצאת ידי החובה הסגנונית, המודרנית, הנני פוגם בעמקה של המחשבה.

על כן אני נבוך קצת איך להתנהג. כבר עלתה על דעתי מחשבה לשלח להמערכת מרשימותי, חומר בלתי מעובד, ובחכמת לבבכם תעבדוהו, ותסגננוהו לפי האפנה הנוהגת, כפי היכולת. אם תסכים ע"ז[8], חביבי, אז אקוה שתהיה השתתפותי יותר קלה עלי, ותוכל להיות יותר מתמדת. לתשובתך הנכבדה אצפה, והנני חותם בברכת עלה והצלח, בימין ד' רוממה.

אוהבך כנפשך,

הק' אברהם יצחק ה"ק

נתאחר מכתבי זה מכמה מניעות, והנני שולחו כעת רצוף עם המאמר הקטן, כי היחש הנ"ל[9] בדבר החומר הוא מוסכם אצלי גם כעת. לשלח קטעים לבחינה לראות היעמד בהם טעמם, לפי מגמתי, גם אחרי העיבוד הסגנוני. הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. נ"י - נרו יאיר
5. שלו' - שלום
6. ע"י - על ידי
7. כ"א - כי אם
8. ע"ז - על זה
9. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שמד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: טבת תרע"א - יפו **נמען:** עורך 'המוריה'

הרב קוק נוזף בעורך על שביזה את עורך 'המודיע', רב ועסקן, ובכך חטא נגד דגל האורתודוקסיה. גם בעיתון חל איסור לבזות תלמידי חכמים. בכלל 'המוריה' מועיל לקהל החרדי, אבל העיתונות צריכה לעמוד מעל דעת הקהל ולהעלות אותה. נשמת האורתודוקסיה היא דעת ה' והעמקת האמונה, והיא נעזבה: רוב חכמי התורה עוסקים רק בפלפול. במקום לבקש סדרים מעשיים בישיבות, יש לעורר את המוכשרים להאיר את 'נשמתה של תורה'. התואר 'רשמי' לעיתון אינו אמת.

עיקרי הדברים

- איסור ביזוי תלמידי חכמים בעיתונות.
- תפקיד העיתונות להעלות את דעת הקהל.
- נשמת האורתודוקסיה - דעת ה'.
- עידוד לימוד נשמת התורה.
- התואר 'רשמי' - שקר.

נוסח האגרת

ב"ה[1], פעה"ק[2] יפו ת"ו[3], טבת תרע"א[4].

אדון יקר, עורך "המוריה", שלו'[5]

צר לי מאד על סגנון ההתנפלות שהיתה למחלה מהלכת דוקא ביותר בין המתיחסים אל דגלם של "שלומי אמוני ישראל". לא אוכל מצדי, אמנם, לסלח לך על חטאך נגד הרה"ג[6] עורך "המודיע". עורך "אורתודוקסי" צריך בראש כל לשמור את הדין, ועל פי דין אסור לבזות ת"ח[7]. ובודאי רב בעדה חשובה בישראל, ועם זה עסקן בעניני היהדות ומפורסם, הוא ת"ח גם בזמן הזה, גם אם נהיה מסופקים לענין הדין של "ליטרא דדהבא", אבל לענין שאסור לבזותו, עכ"פ[8] לכתחלה וברבים, בודאי דין ת"ח יש לו. חטאת בזה חטא גדול לדגל האורתודוקסיה, שאתה מניפו על עתונך, כשם שחטאת בתור איש יהודי ירא שמים, שראוי לו לעצור ברוחו במקום שהדבור הוא אסור. ולמה זה תהיה חטאת הלשון, כשהיא ביחוד מתלבשת בכתב ומתפרסמת ע"י[9] עתון, אינה נזקקת להוראה, בעומקה של הלכה, כמו יתר דקדוקי תורה? ולא אכחד ממך, יקירי, שאחרי אשר כבר התנחמת, לא תקנת את המעוות הזה כראוי לחטא גדול של ביזוי ת"ח ברבים, ועליך, לדעתי, לתקן את הדבר בחכמה וכבוד.

וע"ד[10] הענינים שבדעות, לפי מהלך מחשבותי, לא מצאתי און ברוח עתונך בכלל. בטוים אחדים ישנם באיזה מקומות, שצריכים להיות יותר מכוונים לנקודה הפנימית של יראת שמים ותמימות האמונה, אבל על אלה ראוי להעיר בנחת, כדברי חכמים תמיד.

ובכלל אומר לך יקירי, - אל יפול רוחך, החזק את מפעלך ואם שגית לפעמים, הלא אין אדם עומד על דברי תורה אלא א"כ[11] נכשל בהם. ובכללו של דבר לא יוכל שום אדם להכחיש, שה"מוריה" בכללה

היא כלי מחזיק ברכה להקהל החרדי הירושלמי, לפי מצב רוחו בהוה.

אמנם דעת הקהל הולכת ומתפתחת, והספרות הטובה היא בודאי האמצעי הישר לפתוחה ושכלולה. והעתונות הדואגת לפתוחה של דעת הקהל, צריכה היא לעמוד ולהשתדל שתשאר עומדת תמיד על מדרגה יותר גבוהה ומפותחת מהמדרגה של דעת הקהל שבהוה, ולהרציא תמיד אמצעים נכונים איך לסגל את הדעה הקהלית, ולהקריבה לאט לאותו הגובה שכבר באה לה העתונות בכללה. כמובן לא על דעתו של העורך הפרטי אנחנו מדברים כאן, כי אם על רוח העתון וחוג סופריו היותר משפיעים.

המדרגה התרבותית של ה"אורתודוקסיה", הראויה לשמה, היא נערכת לפי מדתו של שכלול הרוח, העמקת הרגש והרחבת הבינה, ביסודות דעת ד' ומקוריות קדושת האמונה באור ד', שהיא בודאי נשמת ה"אורתודוקסיה". וכאשר כל התכונה הזאת של דרישת ד' היא נעזבת לאין שיעור, והמון חכמי התורה איננו יודע ברובו גם את צרכה, וחכמת התורה לתכליתה נחשבת אצלם רק הוספה איזה פלפולים בהויות של הלכה, שהם אמנם קדושים ויקרים, אבל לא הם לבדם יאירו את נשמותינו. על כן, עורך נכבד, עד שאתה מבקש סדרים מעשיים בישיבות, שהם דברים שאינם תמיד מכוונים אל המטרה, והסכנה יתירה בהם על השבח, קח לך דרך להעיר ולעורר תמיד את המוכשרים שבחכמי תורה, הקבועים באהלה, שישימו לב להארת נשמתה של תורה בכל הרחבתה, בחריפות ובקיאות. אז ממילא יאירו לבותיהם ודרכם תתישר. הקהל מבית ומחוץ יתחיל להכיר, שתחת אנשים שיכולים לפלפל מעט או הרבה, באיזו חריפות ישרה או בלתי ישרה, יש לנו אישים, אזורים בעוז ד', מלאים להבת אש קודש, ותורת ד' אמת בלבבם.

התלמידים הללו, מעצמם יהיו מוכשרים לתפקידם. אור תורה לשמה יופיע עליהם את אורו וזהרו. "כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו". הגבורה הרוחנית, ההולכת ומוסיפה אומץ מדי יום ביומו, תסול לה את ארחה, וכל אשר ירבו לוחמיה כן תוסיף עצמה. הכשרונות הנרדמים יקיצו ויחלו להנץ את פרחם וציצם, ומגדולת רוחם של בני העליה שבהיכלי הישיבות תחל אצילות נשמתית טהורה להתפשט גם על הבינונים והירודים, וכל אחד יהיה יותר נאות לאיזו פעולה בחיי הצבור המעשיים והרוחניים, שיש להם יחש ישר או מסובב לחניכים של ישיבות בישראל.

תקונים כעין אלה, עורך נכבד, עושים הם את דרכם על ידי הדרישה התמידית בהם עצמה. הם פונים ישר אל הרוח, ואינם זקוקים זקוק גדול ג"כ[12] להרשאתם הפרטית של הגבאים ומנהלי המוסדות. והדרישה רבת הגונים הזאת, מרחב גדול יש לה, היא בעצמה מכשרת את הקרקע לעבוד עבודת הרוח, ומוסיפה מדי התפתחה מעלות רבות בקודש, ואחריתן פורה מאד.

רבו מאד טרדותי ולא אוכל להאריך. אמנם לא אוכל מבלי להעירך באחרית מכתבי, מצדי גם אני, כמו שהעירו כבר רבים זולתי, שהתאר "רשמי", אשר נתת לעתונך, הוא "יתר כנטול". אין "רשמיות" נאמרה כ"א[13] על הסכמה מקפת כללית מכחם של האנשים העומדים תחת איזו חטיבה מיוחדת, וההסכמה צריכה להיות מובעת באופן גלוי, - וכל אלה בודאי מוכרחים הם להיות חסרים לעתונך

בירושלים. ואיך זה תשא תמיד חרפת "שקר" על עתונך ה"אורתודוקסי", שצריך להיות תמיד ראש כל דבריו - אמת.

בכבוד וברכה

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. פעה"ק - פה עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. שלו' - שלום
6. הרה"ג - הרב הגאון
7. ת"ח - תלמידי חכמים
8. עכ"פ - על כל פנים
9. ע"י - על ידי
10. וע"ד - ועל דבר
11. א"כ - אם כן
12. ג"כ - גם כן
13. כ"א - כי אם

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שמט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א אדר תרע"א - יפו **נמען:** הרב מאיר ברלין

הרב קוק מסכים לשינוי שם המאמר ב'העברי', אף ששינויים קטנים פגמו בכוונתו. 'תחכמוני' ו'העברי' הם 'מפעלים תאומים'. כשהגיע לארץ ראה את חולשת המוסדות של הישוב הישן ואת 'הזוהמא של הנכריות' במוסדות החדשים, והחליט לקבץ את הטוב משני הישובים ולהילחם ברקב שבשניהם, בבניין ולא בשלילה. הגימנסיה מחייבת תחרות, ולכן יש להוסיף ל'תחכמוני' כיתות ולפתוח מחלקה לבנות. הישיבה הקטנה מצמיחה תלמידי חכמים בעלי רעיון ולב.

עיקרי הדברים

- 'תחכמוני' ו'העברי' - מפעלים תאומים.
- קיבוץ הטוב משני הישובים.
- תחרות עם הגימנסיה.
- מחלקה לבנות.
- הישיבה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א אדר תרע"א[4],

ידיד לבי ונפשי הרב הגדול, בתורה, חכמה ויראת ד' טהורה, גזע קודש, ורב פעלים, מו"ה[5] מאיר ברלין שליט"א[6].

שלו'[7] רב וברכה מקודש.

שמחתני מחמדי בדבריך הנכבדים, המלאים עריגת נפש ואהבת אמן כמים הפנים לפנים. אך למותר אהובי היא ההתנצלות בדבר איחור הכתיבה. אנכי ידעתי את נפש המסובל בעבודה. כמוך יקירי, איני יכול גם אנכי לצאת ידי חובותי במכתבים, והנני תמיד בעיני מלא אשמה, נגד אנשים גדולים, וחביבים עד לאחת, אך לא במרד ובגד באהבה הנאמנה של אנשי הסגולה, כי-אם מרב טורח ועמל נפש, הפזורה בעבודות שונות שכל אחת דורשת את תפקידה בחזקה.

ובכל זאת ארצה לקות בעה"י[8], כי לימים הבעל"ט[9] תהיינה חליפות המכתבים בינינו יותר תכופות, לרגלי עבודתך הקדושה ב"העברי", אשר נוכל לקוות ממנו בצדק גדולות ונצורות לאיגוד האומה ולתקומת ארץ ישראל באור ד' אשר על עמו.

על שינוי השם של המאמר הנני אומר לחביבי בפה מלא: "ישר", גם לא אנכי קראתיו בשם, כי-אם בני שי'[10] אשר העתיק וסדר את המאמר מתוך הפנקס. שינויים קטנים אחדים מצאתי, שהיתה כונתי הפנימית יותר מתבלטת אם היו נשארים כפי הנוסח הראשון, כמו: "המאיר את כל מחשכי האדם", במקום "המורם מעל כל" וכו'[11], וביחוד השמטת הפסוק: "והי' אמונת" כו'[12], שכולו אומר את כל המחשבה שבמאמר. ומ"מ[13] נשאר הוא בכללו מכוון לרוחו.

אין שום ספק, יקירי, שה"תחכמוני" ו"העברי" הם מפעלים תאומים, אשר ראשיתם מצער ואחריתם ישגה מאד בע"ה[14]. בראשית באי לאה"ק[15], פקחתי עין לראות כי הננו מוכרחים לסול מסילה חדשה, לתקומת היהדות, שהיא תקומת האומה באמת באי"י[16], ראיתי את חלישות הכח ודלדול החיים, שבמוסדים שהם עמודי התורה והיהדות שבישוב הישן, ולעומת זה את הריקנות והזוהמא של הנכריות, הקוראה את עצמה עבריות, או גם שאינה כבר קוראה, שבמוסדים שבאו לרגלי הישוב החדש, ולבי נמס בקרבי על שבר עמנו אשר נגלה דוקא בעת מרפא, בעת כינוס נדחים וקבוץ גליות. ומאז הוחלט הדבר אצלי, למרות כל המפריעים אשר יסובונו, מימין ומשמאל, שהנני קרוא להרים את הדגל של קיבוץ הטוב והבריא שבשני הישובים, וללחום נגד הרקב שבשניהם, לא ברוב שפתים, ולא בשום פעולה שלילית, כי"א[17] ע"י[18] ביצור כחות והקמת מוסדים, שהם יאחדו את החלקים הטובים הפזורים, וממילא ינוסו הצללים. אם יאבו להתקיים יתחרו אתנו ויקחו גם הם את הטוב והרענן משני המחנות, ויהיו גם הם לכלים מחזיקים ברכה לישראל ולאי"י[19]. ואם יתעקשו לעמד דוקא על מצבם הקדום, נוכל לקוות בצדק שלא יוכלו להזיק במאומה לשאיפתנו הטובה, הממלאה את התביעות היותר נכונות של הטובים שבאומה, בעלי דעה ובעלי לב אשר רוח ד' נוססה בם.

וב"ה[20] שלא ארכו הימים וה"תחכמוני" צמח והוא הולך ופורח, הולך ומתעלה.

אמנם רב ממנו הדרך, אנו צריכים ללחום מלחמת תחרות, נגד בתי-הספר מהרסי היהדות, והאחרון הכביד, יסוד הגימנסיה פה, הלוקחת לבבות רבות בתפארת בנינה ומשטרי לימודיה, ועם זה מיבשת את לשד החיים האמיתיים אשר לישראל, ועוגבת לרוח זרים בשפה וסגנון עברי, "ומדיח שאמר בלשון הקודש נעשה מסית" (ירושלמי סנהדרין פ"ז הי"ב), אמנם גם על זה הנני אומר בפה מלא, כי אלקים חשבה לטובה, כדי שנהיה מוכרחים להתחרות עם הסדרים היותר יפים ומודרנים, לעטר בהם את אור קודש ד' על אדמת הקודש. ועתה בבוא עת בית ה"תחכמוני" להבנות, הננו מחוייבים לגבר חילים שיעמד הבית בצביונו ותפארתו, בהוד תכניתו וגזרת בנינו, לא נופל מהגימנסיה. ומוכרחים אנחנו להוסיף עליו לפחות עוד שתי מחלקות, כדי שיתאים עם הפרוגרמה של הלימודים הגימנסיים, ולכונן מחלקות לבנות, כדי שיהיו לנו אמות לישראל בארץ ישראל, היודעות להלך עם החיים, חמושות בעז דעת אהבת תורה ואמונת אומן. ודבר פשוט הוא, שהרוח הלאומי כולו, השורר בבתי הספר הלאומיים, והגימנסיה בכללם, עם כל סעיפי התרבות שלו, צריך שיכנס כולו במוסדנו, כמובן מעובד ומלוטש ברוח ד' וקדושת אור תורה, באהבה נאמנה ומסירות נפש נמרצה, בהכרה ברורה לדעת את המעשה הגדול, אשר אנו עושים לתחיית האומה ותקומתה לדור דורים על אדמת מטעה.

מטרת ה"תחכמוני" ברורה היא להרים את דגל היהדות האמיתית בארץ ישראל, באופן שתהיה מלאה בכל הטוב והרענן, בכל האומץ והטוהר הנמצא בכל המפלגות השונות, ולעבד סגנון מיוחד לצורך ההתאמה הכבדה של החלקים הפזורים הללו, ע"י עז רוח ד' אשר על עמו בהר קדשו. ועל הדרך הזה הולך ה"תחכמוני" הלוך ועלה ב"ה. אש קודש ד', אור האמונה השלמה, חבת תורה ועומק יראת שמים באמת, סגולת ישראל העקרית, הלא היא יסוד כל יסודותנו. רוח ה"תחכמוני" הוא כולו קודש, טוהר ותם, הצנע לכת ויראת ד', נושאים הם בו את דגלם ברמה. התכסיס החיצוני הוא כולו מודרני,

מושך את הלב ומקסים את העין יפה והדור, מנומס ומסודר. הרוח הלאומי, תקות התחיה, תחיית הארץ, האומה והשפה, מרחף חי וחפשי בחללו של ה"תחכמוני". קולו של יעקב בגפ"ת[21] הולך וצוהל לשמחת לב כל ירא ד' ואוהב תורתו באמת. המצויינים, אשר יבחרו להם דרכם להיות גדולים בתורה, בגפ"ת ופוסקים, בחריפות ובקיאות, אקוה בע"ה שיכנסו ל"הישיבה", אשר זה מקרוב כוננה ב"ה, שעיקר מגמתי בה. שיחד עם השינון והגירסא המעשית הרגילה בעומקה של הלכה, הרגל הפלפול ביושר העיון ועמק הרעיון, יסגלו להם צעירינו החשובים גם דעת אור התורה הפנימית, כלומר חלקי התורה הנוגעים להלכות הלב והרעיון, מדע האמונה לכל סעיפיו, הרחבת הדעות והשיטות העיוניות, בכל חלקי המוסר והמדות, הדעות והמחשבות.

ות"ל[22] שהנני רואה שהנסיון עולה יפה, ואוירא דא"י[23] מראה עלינו גם בזה את כחו לטובה. מעטים המה בכמות מספר התלמידים, אבל הולכים הם אלה המעטים, שהם כעשרה כעת, ומתפתחים, הולכים ונעשים לאנשים תלמידי-חכמים, בעלי רעיון ולב, יודעים ומכירים את תעודת חייהם, בתור למודי ד' בכלל, ובפרט בתור ת"ח[24] שבארץ ישראל, ביחוד לעת כזאת, עת תחיה ובנין האומה. כמובן איני רוצה שידובר אודות ישיבה קטנת-הכמות כזאת בתור דבר עשוי וגמור, אבל כדאית היא לדבר אודותיה בתור מטע וצמח ד', שתקות עולמים נשקפת לו בעה"י.

עתה ע"ד[25] פתח תקוה. קשה לי להחליט את עצתי, כי כבוד אהובי לא הודיע אותי מה יהי'[26] גורל "העברי", אם יקבל, יקירי, עליו את עול הרבנות בריחוק מקום כזה. בכל אופן נקוה בע"ה לדבר בפרטות גם בענין נכבד זה במכתבים הבאים.

מפני הטרדה הרגילה, והזמנית, הנני מוכרח לקצר.

ידידו עז, קשור באהבת רוחו ונפשו בכל לב, מצפה צביונו ותפארת פעלו לשם ד', עמו ונחלתו,

הק' אברהם יצחק ה"ק הנ"ל

נ. ב. לעת-עתה אין הישיבה נוטלת את הוצאתה מקופת ה"תחכמוני", וראוי מאד לבצר את מעמדה של הישיבה באופן שתוכל להרחיב את גבולה, בכמות ובאיכות. אקוה שבדרך מסעו של כבוד חביבי שי', יוכל לקחת דברים עם בעלי-יכולת מיחידי-הסגולה לטובת הישיבה ביחוד, כמובן באופן שלא יזיק ל"התחכמוני", כי דוקא שניהם כאחד טובים.

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. שלו' - שלום
8. בעה"י - בעזרת השם יתברך

9. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
10. שי' - שיחיה
11. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
12. כו' - וכולי (וכן הלאה)
13. ומ"מ - ומכל מקום
14. בע"ה - בעזרת השם
15. לאה"ק - לארץ הקודש
16. בא"י - בארץ ישראל
17. כ"א - כי אם
18. ע"י - על ידי
19. ולא"י - ולארץ ישראל
20. וב"ה - וברוך השם
21. בגפ"ת - בגליל פתח תקוה (או: בגבול פתח תקוה)
22. ות"ל - ותודה לא-ל
23. דא"י - דארץ ישראל
24. ת"ח - תלמידי חכמים
25. ע"ד - על דבר
26. יהי' - יהיה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שנה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ח אדר תרע"א - יפו **נמען:** הרב מאיר ברלין

ביקורת על גיליון 10 של 'העברי', שנערך בהיעדרו של ברלין. המאמר הראשי שבלוני והלל מופרז לר' יצחק אייזיק הלוי ולזאב יעבץ. הגערה במבקרי המקרא כללית ומזיקה בעיני הצעירים. משמאל: ההתהדרות 'אין אני חרד', ציטוט 'המוהיקני האחרון' מ'הד הזמן', שיר תפל, תיאור הלחיים האדומות של בנות הארץ ותיאור 'הנשיקה' - 'לא לנו הוא'. אין לתת להדפיס דבר בלי ביקורתו.

עיקרי הדברים

- ביקורת על גיליון 'העברי'.
- שבחים מופרזים וגערות כלליות.
- פרצות בצניעות ובסגנון.
- חובת העורך לבקר הכול.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ח אדר תרע"א[4].

ידיד לבי הרב הגדול, בתורה, ביראת ד', בחכמה ודעת, רב פעלים מו"ה[5] מאיר ברלין שליט"א, שלו'[6] שלו' באהבת עולמים.

יקירי, הנני מוצא את עצמי כמוכרח להביע לפניך דברים אחדים ע"ד[7] "העברי" גליון י, אשר אמנם חזותו מוכיחה עליו שנדפס בלא השגחת כתה"ר[8], כולו חסר הוא אותו הרוח המאחד שרגיל הוא לרחף על "העברי", שרק עורך טהר לב וישר רוח, בעל כשרון מצויין שכמותך, חביבי, יכול הוא לצקת עליו.

והנה העבר הוא עבר, אבל מפני החבה התהומית שלי לכבודך מחמדי. ולכבודו וערכו של האורגן הנחמד הזה, אשר נוכל בצדק להתפאר בו ולקוות ממנו גדולות בע"ה[9], ע"י[10] עבודתך החרוצה, אשר הראית בו עד כה, הנני מוצא לי לחובה להעיר את לבבך הטהור על דבר החובה הקדושה למשמרת רבת האחריות שלך, בתור עורך האורגן הנושא את דגלה של היהדות הנאמנה ההולכת באור החכמה והדעת, אשר רק ממנה נוכל לקוות לצמיחת קרן ישועה לישראל. ולהזרחת אור חיים מתוך מחשכי זמננו, שאי אפשר בשום אופן להיות בזה "שומר שמסר לשומר". כותלי הגליון הנ"ל[11] מעידים, שלא השארת במערכת "איש שיודע להלך נגד רוחו של כל אחד ואחד" שכמותך יקירי, ועל כן המאמר הראשי של הרב פ. נשאר עם כל הרוח השבלוני שלו, בלא שום רעיון מרחיב את הדעת. אין אנו זקוקים עוד לפזמונים של שבח להרב הלוי ולמר יעבץ, אף כי ידוע הוא למדי גדלם וטובם, בכ"ז[12] ומפני זה חרפה היא שלא לפסוק מלומר הלל בכל יום על שני מחברים שכבר ידוע הוא למדי אופים, באורותיהם וצלליהם, כאילו עליהם כל העולם כולו עומד. (מאמרים מיוחדים בבקורת, אפילו כולה לזכות, על שני המחברים החשובים האלה, ראויים תמיד להתקבל, אבל כשמבליטים תמיד אותם, בכל עת, במאמר המפרט את הרכוש של חיי-עולם שלנו, הוא דומה לתעודת עניות.

ואע"פ[13] שספרים טובים וכשרים בהיסתוריה, אין לנו זולתם, מ"מ[14] לא נוכל לכחש שישנם הרבה דברים טובים גם בספרים הפגומים במקומות רבים, גם לא בכל מקום צדקו בבקורת הטנדנציונית שלהם, והאמת אהובה מן הכל, ודוקא בה יתקלס עילאה ב"ה, ויתרומם קרן אמונת אומן).

והגערה למבקרי כה"ק[15] ולסופרים החפשים, כל זמן שהיא נאמרת רק בדרך כללות, גם היא אינה אומרת כלום, ואינה נותנת שום טעם לשבח. ובחוג הצעירים שאנו חפצים לקנות את לבבם, סגנונים כמו אלה מזיקים יותר ממה שהם מועילים. בטוח אני, שאם היה מאמר הזה תחת שבט הבקורת שלך, היית נותן לו פנים יותר רציניים, והיית מתבלו בתבלין של סגנון מדעי, והיית מקצרו מעט בכמותו, כדי שיהיה יותר יפה באיכותו. זהו מימין. ומשמאל, - המאמר "מארץ ישראל", בשו"א[16] לא היה צריך לכפול את ההתהדרות של איזה סופר במה ש"אין אני חרד", פירושה של האמרה הזאת, בזמן הזה, ידוע שהיא נוקבת ויורדת עד התהום. ומה היה הרעיון היסודי של המאמר חסר, אם היה ניטל ממנו הפתגם הסוביקטיבי הזה, שהוא בא בו בכפל, למרות רוח "עברינו".

הניקרולוג על ר'[17] אליקום געצל שיחי'[18] (בדבר השקר אין מה להאשים כי הלא נכשלו בזה עוד עתונים, ואפילו "המודיע" החשדן). בכלל אינו לכבוד ל"העברי" לקחת דברי שבח למצויין ביראת שמים כהמדובר הנ"ל מתוך "הד הזמן", כאילו אין ל"העברי" די דברים לספר בשבחו של אדם אהוב לנו זה, כי-אם ע"פ[19] טעמו של "הד הזמן". ומה שהוא מכאיב את הלב, שבההעתקה לא הוסר אפילו העוקץ המחפיר, של התואר "המוהיקאני האחרון".

השיר "מעשיות", אע"פ[20] שיש בו קצת ליריקה, מ"מ הוא ריקן יותר מדאי וריח של "תפלות" נודף ממנו, במדה כזאת שהיה ראוי להיות נדחה ממחיצת "העברי". וכמה "חפשי" עד לגועל-נפש הוא הסגנון של הקטע "מיפיפותו של עבר באהלי ערב". למורת רוחי נאבד אצלי הגליון ה'ו, לפני קריאתי, ולא אדע את תוכן הקטע הראשון של המאמר ההוא ואת סגננו *(, אבל בטוח אני, שאז בהיותך במערכה, לא הנחת לסגנון שאינו הגון לצאת מתחת ידיך, וק"ו[21] סגנון של קטנות אמנה כזה. דרך-אגב לא לרוחנו הוא לתבל רשמי מסע בהבלטה של הפנים המלבבות עם הלחיים האדומות של הרבה מבנות הארץ". נודעת היא אגדת חז"ל[22] (סוטה מ"ז) שעל תשובתו של אותו רשע לר"י ב"פ[23], עיניה תרוטות, א"ל[24] ומה אתה מסתכל בנשים אפיק כו'[25]. בכגון אלו אין אנו צריכים להביט כלל על המודרניות, כ"א[26] להלחם בה בכל עז טהר הרוח שלנו. כמו-כן הציור "הנשיקה", ביחוד בתיאור של נשיקתה של חנה, לא לנו הוא, לא לנו. ואני בטוח שכל אלה באו רק מפני חסרון הופעתך, מחמדי, בהרידקציה. ראה נא, יקירי, למען השם, לתקן הדבר לימים הבאים, ואל תתן רשות להדפיס כל דבר, קטן או גדול, בלא בקרתך הנאמנה.

האמת אגיד לך יקירי, כי עם המחץ העמוק אשר נמחץ לבבי מהגליון הזה, מלאתי גם כן עונג, במה שהכרתי ביותר את פעולתך הנאמנה. בעבודת העריכה, שמתוך הכרה זו הנני מלא תקוה בע"ה לשכלולו של האורגן החביב, לאורה וכבודה של דת קודש והיהדות הנאמנה, ההולכת בדרך רבותינו הראשונים, אדירי האמונה והדעה אשר באורם יראה ישראל אור.

אקוה שתסלח לי בטובך יקירי על דברי, ותאמין לי שמאד מאד הנני מצטער על הצער, שאני משער, שכמוני הנך גם אתה מצטער על תואר הגליון המדובר. ובטוח אני בע"ה, שהמכשול הזה יהיה לנו לעינים להזהר עוד במהלך הרוח הטהור, המיוחד ל"עברינו" הנחמד.

הנני חותם בלב מלא רחשי אהבה, ורגשי כבוד ויקר, אוהב טהר לב, מצפה צביונך ותפארתך, בידידות עולמים,

הק' אברהם יצחק ה"ק

*(עתה ראיתי את הגליון, והקטע ההוא באמת כולו טהור ונאה ל"העברי", ואני משער שטהרת אותו ברוחך הטובה. הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שלו' - שלום
7. ע"ד - על דבר
8. כתה"ר - כבוד תורתו הרמה
9. בע"ה - בעזרת השם
10. ע"י - על ידי
11. הנ"ל - הנזכר לעיל
12. בכ"ז - בכל זאת
13. ואע"פ - ואף על פי
14. מ"מ - מכל מקום
15. כה"ק - כתבי הקודש
16. בשו"א - בשום אופן
17. ר' - רבי
18. שיחי' - שיחיו
19. ע"פ - על פי
20. אע"פ - אף על פי
21. וק"ו - וקל וחומר
22. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
23. ב"פ - בן פרחיה
24. א"ל - אמר ליה / אמר לו
25. כו' - וכולי (וכן הלאה)
26. כ"א - כי אם

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שעו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ז מנחם אב תרע"א **נמען:** יצחק ניסנבוים

המוסד 'שערי תורה' ביפו סובל מהמשבר במוסדות ירושלים: הוא בחובות והאמון בו נפגע. זהו המוסד היחיד ביפו שבו התורה היא העיקר. הרב קוק מבקש מניסנבוים לכתוב לטובתו ב'הצפירה'.

עיקרי הדברים

- משבר 'שערי תורה'.
- בקשה לכתוב ב'הצפירה'.

נוסח האגרת

ב"ה[1], כ"ז מנ"א[2] תרע"א[3].

מארץ חמדה, אומר שלו'[4] לאיש חמודות, ידיד אהוב ונכבד, הרב הגדול בתורה, יראה, חכמה, ויושר לבב, מר יצחק ניסנבוים נ"י[5].

אמצא לי לעונג להשתמש במאורע שבא לידי, לקחת דברים עם כבוד חביבי, אשר מאז נפגשנו זה פעמים, אחת בחול ואחת בקודש, נחקק זכרון אהבתו וכבודו כחותם על לבבי.

המאורע הוא בלתי לגמרי נעים. מסבת המשברים שבאו על איזה מהמוסדות הירושלמיים, סובל גם המוסד "שערי תורה" ביפו מאד. ככל המוסדות הארצישראליים, הוא ג"כ[6] עמוס בחובות, והאמנה נפחתה. גם ההכנסה נתמעטה הרבה, לרגלי תלונות הקהל שנתרבו מסבת ההריסה המשברית הנ"ל[7]. אבל יקר הוא המוסד הנ"ל וחביב מאד, והוא המכון היחידי ביפו, המרכזית לישובנו, שהתורה, וחינוך רצוי לשלמי אמונים, בו הוא העיקר והיסוד, חזות הכל, וחלילה לנו לעזוב מוסד עתיק רב-ערך כזה, אשר הרבה אנו צריכים להודות לו בעד תקומת היהדות הנאמנה בעה"ק[8] יפו והמושבות בעבר, והרבה יש לקוות ממנו לעתיד, בע"ה[9].

אבקשך אדוני, היה נא מעירך לעזור. הקדש נא דברים נמרצים, בעטך הנאמן, לטובת המוסד היקר הנ"ל, בבמת "הצפירה", ועל חסדך זה אודך בכל לב, וזכות הרבים יהיה תלוי בך, ידידי הנאמן.

בתקוה טובה שתמלא את בקשתי לטובת ארץ חמדתנו ומקראיה, ותעשה ברכה עם המוסד הק'[10] הנ"ל וסעיפיו הנכבדים, הנני חותם בברכת ד' מציון ומקודש, כנפשך הטהורה ונפש ידידך היודע לכבד יקרת ערכך,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
4. שלו' - שלום

5. נ"י – נרו יאיר
6. ג"כ – גם כן
7. הנ"ל – הנזכר לעיל
8. בעה"ק – בעיר הקודש
9. בע"ה – בעזרת השם
10. הק' – הקטן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שפא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ג' אלול תרע"א **נמען:** משפחת אליהו ספיר, והרב בן ציון שטיל

מכתב תנחומים על פטירתו הפתאומית של הבלשן והחוקר אליהו ספיר, שפעל לתחיית ישראל וארץ ישראל. העם כולו שותף לאבל, ורוחו תחיה בקרב העם בארץ.

עיקרי הדברים

- תנחומים על אליהו ספיר.
- פועלו לתחייה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], ", ג אלול תרע"א[2].

מנחם ציון ובונה ירושלים, ינחם את המשפחה היקרה והחביבה, משפחת.

החכם הנעלה, הבלשן המפואר, העובד הנשגב בעבודת תחיית ישראל וארץ ישראל, מר אליהו ספיר ז"ל[3], תנצב"ה[4], ובראשה, כבוד חביבי מחותני, הרב הישיש, מלא תורה ויראת שמים, ואהבת ארץ ישראל ובנינה, מוהר"ר[5] בנציון שטיל, שליט"א[6].

אבלים נכבדים ויקרים, החביבים בכל לב ונפש,

בעמל גדול הנני מרהיב עז לבא לפניכם בדברי תנחומים, על השבר הנורא והפתאומי אשר השברתם, בהלקח מכם מחמד עיניכם, אבן הספיר הטוב, אשר האיר באור חכמתו ופועל כפיו, את האופק הארץ-ישראלי. פצעי הלב, מה איומים המה, מה נורא ונעכר הוא הכאב. אמנם מחמדי לבבי, משפחה יקרה ונכבדה, תהי נא זאת תנחומתכם, כי לא אתם לבדכם הנכם חשים את השבר ואת המכאוב, כי עמכם עם רב, מקהל עדת ישראל, אשר הביטו ונהרו לפעולת חכם לב וגדל דעה, אשר ידיו ולבו אמונה לעבודת עם ד' וארץ חמדה, כבוד המנוח ז"ל, יחושו את. הכאב הגדול הנוגע עד עמקי הנשמה. ואם ברוח השכל נשפט על ערך החיים, רבות הנה התנחומות, אשר נוכל למצא, כי גדלו ורבו מעשי איש חי רב פעלים, מחמד לבבנו המנוח ז"ל. חי חי הוא, ורוחו לעד תחיה בקרב עם ד' על אדמת הקודש. החובש לשבורי לב יחבש לעצבון לבבכם, ובדבר ישועה ורחמים תנוחמו, ותאושרו בארץ הטובה אשר אהבתם סלה.

וגודר פרצות עמו הוא יגדור את פרצותיכם, וינחכם בכפלים, ויחזק ויאמץ לבבכם לחיים טובים ארוכים ומתוקנים, לשם ולתפארת, להצלחה וברכת השנים, כנפשכם היקרה ונפש פצועה מפצע לבבכם, מיחל לחסדי ד' על עמו ונחלתו המביע לכם את הגיוני נחומיו מקרב לב עמוק.

ברגשי כבוד ויקר,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"א - השנה תרע"א (1910/1911)
3. ז"ל - זכרונו לברכה
4. תנצב"ה - תהא נשמתו צרורה בצרור החיים
5. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שצד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז מרחשוון תרע"ב - יפו **נמען:** הרב שמואל נח גוטליב (עורך 'אהלי שם')

הרב קוק אינו מוצא תועלת בפרטים על עצמו לספר על הרבנים. הרב קוק מוסר את ייחוסו: אבי זקנו הוא ר' דוב מאוטיאן, אביו של ר' מרדכי גימפל יפה, ומצד אמו ר' אברהם, אב בית דין פרייל ושביז. לרשימת רבני הארץ הרב קוק מפנה לרב יחיאל מיכל פינס.

עיקרי הדברים

- ייחוס הרב קוק.
- רשימת רבני ארץ ישראל.

נוסח האגרת

ב"ה, עה"ק[1] יפו ת"ו[2], י"ז מ"ח תרע"ב[3].

לכבוד ידידי הרב הגדול רב פעלים הר"ש[4] נח גאטליב שליט"א[5] שוי"ר[6].

הגיעני מכתבו דמר עם לוח השאלות. והנה אני העני איני מוצא תועלת בהודעות פרטיות מעניני ערכי הדל. ואם ירצה כת"ר[7] לרשום את אדריסה שלי בין הרבנים, הלא יודע אותה כי[8]. ואם ע"ד[9] משפחתי, הנה ידוע למר ששא"ז[10] הי'[11] הג"ר[12] דוב מאוטיאן אביו של הגרמ"ג[13] יפה ז"ל[14], ומצד אמי הי' אא"ז[15] הרב ר' אברהם אב"ד[16] בעיר פרייל ושעביז ז"ל. חותני הגז"ל[17] הלא ידוע הוא. והדברים המעטים אשר הדפסתי, וכן הרשומים אצלי, איני יודע אם הם ראויים לקבע אותם חטיבה.

וע"ד[18] רבני א"י[19], הלא הרי"מ[20] פינס שי'[21] בקי בהם ובשמותיהם, ואם ירשום הנראים לו וישלח אלי, אוכל להוסיף איזה שמות.

מאד חפצתי לקחת דברים עם כת"ר בעניני אה"ק[22], אשר העיר שחושבם לתועלת.

מרוב הטרדא אקצר, ואו"ש[23] וברכה, כנה"ר[24] ידי"ע[25] מוקירו ומכבדו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. עה"ק - עיר הקודש
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
4. הר"ש - הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שוי"ר - שלום וישע רב
7. כת"ר - כבוד תורתו
8. כ' - כבוד
9. ע"ד - על דבר
10. ששא"ז - דורש פענוח
11. הי' - היה

12. הג"ר – הגאון רבי
13. הגרמ"ג – הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות מ, ג (למשל: משה + גרשון) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
14. ז"ל – זכרונו לברכה
15. אא"ז – אבי אבי זקני
16. אב"ד – אב בית דין
17. הגז"ל – הגאון זכרונו לברכה
18. וע"ד – ועל דבר
19. א"י – ארץ ישראל
20. הרי"מ – הרב רבי י... מ... (שם אדם)
21. שי' – שיחיה
22. אה"ק – ארץ הקודש
23. ואו"ש – ואומר שלום
24. כנה"ר – כנפשו הרמה
25. ידי"ע – ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שצח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' כסלו תרע"ב - יפו **נמען:** הרב מאיר ברלין

הרב קוק מוחה על הציור 'יהודה נוטר הפרדס' ב'העברי', שבו מתוארת איבה לערבים בסגנון מהפכני. קריאות 'על האויב' כלפי הערבים בעיתון עברי עלולות לגרום נזק עצום: ערבים קוראים עברית ומתרגמים לבירה, ויש גם 'שונאים פנימיים' (פריסקו וסיעתו). יש לתאר דווקא את יחסי השלום והאחווה בין טובי הישוב לבין טובי הערבים.

עיקרי הדברים

- מחאה על ביטויי איבה לערבים.
- הסכנה המדינית.
- תיאור יחסי שלום.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עיה"ק[2] יפו ת"ו[3], י' כסלו, תרע"ב[4].

חביב לבבי, הרב הגדול בתורה וחכמה ויראת ד' טהורה, רב פעלים בישראל, מר מאיר ברלין שליט"א[5].

שלו'[6] וברכה מארץ חמדה.

רחימאי, חוב קדוש אני מוצא לעצמי, להעיר את לב כבודו, ע"ד[7] הסגנון של הציור "יהודה נוטר הפרדס" בגיליון מ"ד של "העברי", שמתואר שם המצב הנפשי, של האיבה להערבים, והתעוררות השומרים העברים, בדיבורים המלאים רוח רבולוציני, מה שהוא אינו לפי שאיפתנו, ואינו נאות להמצב כלל הקריאות "על האויב" כשהן באות באורגן עברי לעומת הערבים, אין קץ כמה ארס יכולות הן לחולל. וכמה חומר נכון הוא ביד שונאינו הרבים, הסוקרים כל הגה היוצא ממנו לחטט על ידו, למען מצא עלילות פוליטיות על כלל ישראל. בטח יודע גם כבודו שיש לנו ערבים כאלה שהם קוראי עברית, וגם כותבים עברית, וכל דיבור של רגשי שנאה לעם הארץ, או איזה חשד קל של נטיה רבולוציונית, הוא נעתק מיד לתורקית ונשלח לעיר הבירה, למקומות היותר רשמיים ויותר מסוכנים לנו. וחוץ מהאויבים החיצונים יש לנו בעוה"ר[8], כמו שידוע, מחנה שלם של שונאים פנימים, כפריסקו וסייעתו, היודעים לעשות מדברים כאלה מטעמים להשטן. אנא ידידי, למען ד' אלקי ישראל, הבוחר בארץ חמדה, אשר החל להראות לנו ניצוצי אורה, כחסדו ואמתו, לפקוד את עם קדשו, לתת לו גדר ביהודה, אל נא תתן מקום בעתונך הנעלה לדברים כמו אלה, שתועלתם היא אפס, ונזקם גדול לאין חקר.

להפך, כמה דאפשר יש לנו לתאר את המצבים הנאים של דרכי השלו'[9] והאחוה, שאנו פוגשים בין טובי הישוב המעשיים באמת, ובין יושבי הארץ הערבים, כמובן המעולים שבהם. מפני הטרדא הנני מקצר במקום שהיה ראוי להאריך. ברגשי כבוד וברכה נאמנה מקודש, אוהבו הנאמן בכל לבב

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

נ. ב. עי' מגילה ז' א' שלחה להם כו'[10].

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עיה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שלו' - שלום
7. ע"ד - על דבר
8. בעוה"ר - בעוונותינו הרבים
9. השלו' - השלום
10. כו' - וכולי (וכן הלאה)

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תיא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז שבט תרע"ב - יפו **נמען:** הרב מאיר ברלין

הרב קוק שולח מאמר ל'העברי' ומבקש עותקים נפרדים. הרב קוק שולח גם את תשובתו לש"י הורוביץ: אי אפשר להשתתף עם מי שירגלו האחת מחוץ לתחום', אבל גם אי אפשר שלא לענות. לתיאור יחסי השלום עם הערבים הרב קוק ממליץ על א"ז רבינוביץ. הרב קוק מבקש להבליט את הצורה הישראלית בעיתון, ולא לשנות דבר בסגנון מאמריו.

עיקרי הדברים

- מאמר ל'העברי'.
- התשובה להורוביץ.
- תיאור יחסי השלום עם הערבים.
- לא לשנות את סגנונו.

נוסח האגרת

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ז שבט תרע"ב[4].

שלו'[5] וברכה לכ'[6] ידידי הרב הגדול בתורה יראה וחכמה כליל תפארת מו"ה[7] מאיר ברלין שליט"א[8].

הנני שולח בזה לכבודו את המאמר הנדרש לשאלות הזמן, להוגי דעות טהורי לב, ולעורר את הרוח לעבודה ספרותית ישראלית הוגנת.

יטיב נא כבודו למלאות רצוני, ולהדפיס יחד עם הגליון איזה עקזמפלארים מיוחדים ממאמרי זה, עד שיעלה לחוברת מיוחדת, ולשלח לי מהם איזה עשיריות. כזה עשה לי ד"ר[9] לוין במאמרי: "קרבת אלקים", גם בלא דרישתי.

יחד עם זה הנני שולח את תשובתי לש"י הורביץ, על מכתב שקבלתי ממנו להשתתף במאמר מחקרי ע"ד[10] עתידות היהדות. כמובן אי אפשר לנו כלל להשתתף עם נפלים כאלה, שרגלם האחת עומדת כבר מחוץ לתחום, ומ"מ[11] למנע לגמרי להשיב אי אפשר ג"כ[12], ע"כ[13] אסתפק בתשובה קצרה זו, ע"י[14] "העברי".

ע"ד תיאורים מחיי הישוב, ביחש לרגשי השלום שבין טובי הערבים עם ישראל, הנני חושב שראוי שתבא המערכת בזה בדברים עם הסופר הישיש א. ז. רבינוביץ, שהוא מוכשר לעבודה זו.

מתוך אהבתי הנאמנה לכת"ר[15] בחירי אהובי ולעבודתו הדגולה, הנני מעורר בזה את כבודו להבליט ביותר את הצורה הישראלית ב"העברי", ולטהרו מהסיג של הידים העסקניות, שאינן בחזקת טהרה, ויחד עם זה להעשיר את תכנו המדעי ורוחו הלאומי ממקור עז ד', בו בטח לבנו ונעזרנו.

ידידו עז קשור באהבתו הנאמנה, מצפה לתשועת ד' על עמו ונחלתו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

אבקש מאד שלא לשנות שום דבר בסגנון המאמר, כי לפעמים בשביל שינוי מליצה קטנה, מקבל הענין צורה אחרת, ביחוד בענינים עיוניים כאלה.

הנ"ל.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. שלו' - שלום
6. לכ' - לכבוד
7. מו"ה - מורנו הרב
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. ד"ר - דוקטור
10. ע"ד - על דבר
11. ומ"מ - ומכל מקום
12. ג"כ - גם כן
13. ע"כ - על כן
14. ע"י - על ידי
15. לכת"ר - לכבוד תורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תמה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז מנחם אב תרע"ב **נמען:** הסופר ש"י איש הורוביץ

בזמן שהשמד מתפשט בין הצעירים, כל כתיבה ספרותית שמטילה ספק ביהדות לעומת אמונות זרות היא 'רדיפה לכלל ישראל'. הורוביץ נכשל בזה כמה פעמים, ולכן הרב קוק אינו יכול להשתתף בכתב העת 'העתיד'. הרב קוק דן אותו לכף זכות, ובטוח שהדור עומד על פתחי 'תשובה עילאה', דווקא מכוחות הפורצים, אבל אין למהר בהשתתפות לפני שיהיו סימני בנייה.

עיקרי הדברים

- כתיבה שמטילה ספק ביהדות - רדיפה.
- סירוב להשתתף ב'העתיד'.
- הדור על פתחי תשובה עילאה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], י"ז מנ"א[2] תרע"ב[3].

כ'[4] הסופר החכם מר ש"י הורוויץ נ"י[5].

מכתבו מה' מנ"א הגיעני. והנני להודיע לכ'[6] דברי אמת, שבהיותנו בזמן הזה יושבים בחרדה גדולה על התפרצות השמד בין חלק מצעירינו, ושויון-הנפש הנפגש לזה גם מבאים-בימים, אני חושב כל סגנון ספרותי המטיל ספק בתכן היהדות, לעומת עבודות זרות, למעשה רדיפה לכלל ישראל, ששום כשרון ושום חכמה שבעולם לא יוכל לכפר על זה. וכבודו נכשל בזה כמה פעמים, במח"כ[7]. אדע ג"כ[8] לדונו לכ"ז, שדבריו יוצאים מקירות-לבו ומכאובי-ספיקותיו אוכלים את כליותיו. אבל במה חטאה האומה העלובה, שנרשה להוסיף על יגונותיה ועלבונה, מידי שונאיה הזרים, גם מכות כאלה מבית מאהביה בניה? ומתוך-כך לא יכולתי להתגבר על עומק צערי, שנצטערתי כמה פעמים מהופעותיו הספרותיות של כבודו, עד כדי מדה זו שאוכל להשתתף בעבודת "העתיד", שרוחו של כבודו מרחף עליה.

אמנם בטוח אני, שדורנו זה דוקא על פתחי תשובה הוא עומד, ותשובתו תשובה גדולה תהיה, תשובה עילאה, ודוקא מכחות הפורצים בשטף בלתי-מעוצר זרם-חיים יתפרץ להחיות עם רב. אבל אי-אפשר לנו למהר בהשתתפות, עד שנראה סימנים הגונים על נטיית הרוח לצד בנין, "הלוך להרגיע ישראל".

ברגשי כבוד ובצפיית שלו'[9] לעם ד' הגוי כולו,

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. מנ"א - מנחם אב
3. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
4. כ' - כבוד
5. נ"י - נרו יאיר

6. לכ' - לכבוד
7. במח"כ - במחילת כבודו
8. ג"כ - גם כן
9. שלו' - שלום

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תנז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א תשרי תרע"ג - יפו **נמען:** אליהו לוי

הרב קוק מודה על 'המודיע', ובמיוחד על הגיליון של 'אגודת ישראל' נגד 'הרתחנים', ועל הטרחה בעניין העגונה.

עיקרי הדברים

- תודה על 'המודיע'.
- 'אגודת ישראל' נגד הרתחנים.

נוסח האגרת

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א תשרי תרע"ג[4].

לכ' ידידי הנכבד ויקר מר אלי' לעוו נ"י[6], גמ"ח[7] ושמחת הרגל

רב תודות לכ' על שילוח "המודיע", ביחוד את הגליון ע"ד[8] "אגודת ישראל" נגד הרתחנים. מי יתן והי'[9] לבבו זהב עמו כל הימים, לאחוז במדת הקדושה, לשלומם של ישראל, למען יהיו מוכנים לברכת ד' על עמו, בכללו, וראשית צמיחת ישועה "מבשר שלו'[10] משמיע ישועה".

יישר כחו על טרחתו עם המעגן. יתן ד' ויגולגל זכות ע"י[11]. והנני חותם בברכה וכ"ט[12], כנה"י[13] ונפש ידידו מוקירו, הק'[14]

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. לכ' - לכבוד
6. נ"י - נרו יאיר
7. גמ"ח - גמילות חסדים
8. ע"ד - על דבר
9. והי' - והיה
10. שלו' - שלום
11. ע"י - על ידי
12. וכ"ט - וכל טוב
13. כנה"י - כנפשו היקרה
14. הק' - הקטן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תצג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט שבט תרע"ג - יפו **נמען:** ד"ר אהרן קמינקא

הרב קוק מודה על ספר השירים 'צהרים', ושמח שהגיגיו יקרים לקמינקא. הרב קוק רואה בזה הוכחה שלספרות עברית מקורית יש כוח לאגד את 'הפזורים' שנמשכו אחרי יפיפותו של יפת. הרב קוק מבקש עוד מספריו, ומעיר שבתלמוד התורה 'שערי תורה' ביפו יש בית מלאכה שנוסד בהסכמתו.

עיקרי הדברים

- תודה על 'צהרים'.
- כוח הספרות המקורית לאגד.
- תיקון: בית מלאכה ב'שערי תורה'.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ט שבט תרע"ג[4].

אחד מבני עליה, הרב החכם המרומם, אוצר חמודות, מר א' ד"ר[5] קמינקא נ"י[6].

עתרת שלו'[7] וברכה,

ראיתי ונהרתי, ביפעת ספרו השירי "צהרים". אשר הואיל הדרת כבודו לכבדני בו. ומשנה שמחה שמחתי להבחין מדבריו ב"יד' פר'", כי יקרו לו הגיונותי. והידיעה הזאת שאיש כמוני, שמקורות מחשבותיו מפכים הם רק מאהלי שם, מבארה של תורה בהגיגיה הפומביים והטמירים, יוכלו דבריו לקחת גם את לב חושב מחשבות, אשר העולם הרחב של יפת נגלה לפניו בהמון שלל צבעיו, תוסיף לחזק את רוחי ולאמץ את השקפתי, כי יש כח רב בספרות מקורית שלנו לאגד אלינו את כל הפזורים, אשר נפוצו מאתנו, בעטיה של יפיפותו של יפת. שהתפרצה בפתע בשטף של זרם לתוך חוגנו. ומאד אשמח אם יכבדני כבוד הדרתו ביתר ספריו הנכבדים, ביחוד הכתובים עברית, למען אדע למצות את ערך מדותיו, הנראות לי בעשרן, ביותר פרטיות.

מדי דברי אעיר את כבודו, כי לבית התלמוד-תורה "שערי תורה" פה, יש גם בית מלאכה, שנוסד בהסכמתי וסיועי, ואולי ראוי לתקן זה בהערה בהרצאתו הנכבדה, להעמיד את הרואים את דבריו על האמת הממשית.

ברגשי כבוד וברכה נאדרת מקודש,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)

5. ד"ר - דוקטור
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקי

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א אדר ראשון תרע"ג - יפו **נמען:** הרב אברהם רזניק, רב אשחבאד

הרב קוק מודה על הקונטרסים 'למען אור' ומשבח את האמת שבהם, אבל מעיר שאין להיכשל בשגיאות היסטוריות. למשל, האנקדוטה על ר' רפאל מהמבורג ור' נפתלי הירץ וייזל אינה מתאימה: המבורג לא הייתה כפופה לברלין, ולא היה אז רב כללי באשכנז. הרב קוק גם מעיר שבסאטירה יש להשתמש בזהירות ובמידה, מצד הנימוס ומצד הדין.

עיקרי הדברים

- שבח לקונטרסים 'למען אור'.
- דיוק היסטורי.
- זהירות בסאטירה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"א אד"ר[4] תרע"ג[5]

כ'[6] ידידי הרב המאוה"ג[7], חכם וסופר, וירא"א[8] מו"ה[9] אברהם רעזניק שליט"א[10] האבד"ק[11] אשהאבאד יצ"ו[12],

שלו'[13] וברכה מקודש.

קבלתי את הקונטרסים "למען או"ר" של כת"ר[14]. כמובן הנני אסיר-תודה לכל חבר-של-עט ההולך למישרים, ושומר את האמת והצדק, אשר רשמים כאלה יש למצא בכמה מקומות מדבריו. ומאהבתי הנאמנה לכת"ר[15] לא אמנע להעיר, שחובה היא לנו שלא להכשל בשגיאות הנראות לזרות. למשל, האנקדוטה ע"ד[16] ר'[17] רפאל מהמבורג עם רנ"ו, אינה מכוונת כלל ע"פ[18] הידיעות ההיסתוריות מעבר קרוב כ"כ[19]. מעולם לא נכפפה המבורג אז לברלין. ומעולם לא היתה באשכנז אז המשרה של רב כללי. וק"ו[20] שם "גרן רבין", שהוא צרפתי. ורנ"ו לא נשא מעולם משרה צבורית ולא הי'[21] כלל עומד בחשיבות חברותית כזו. מספרים דומה לזה על הרמבמ"ן[22] ורי"ל[23] מרגלית מפפד"מ[24] בעל "פרי תבואה ו"טל אורות", ולא מצד משרה אלא מצד חשיבותו של רמ"ד אצל המלך פרידריך.

זו"ז[25] הסטיריקה היא חומר שראוי להשתמש בו בזהירות, ובמדה מכוונת, בין מצד הנימוס ויותר מזה מצד הדין, ואכמ"ל[26].

תחזקנה ידי כת"ר להביא ברכה ושלו'[27] לישראל בפרי עטו, ויתברך כנה"י[28] ונפש ידידו מוקירו ומכבדו באהבה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש

3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
6. כ' - כבוד
7. המאוה"ג - המאור הגדול
8. וירי"א - וירא אלקים
9. מו"ה - מורנו הרב
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. האבד"ק - האב בית דין קהילת
12. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
13. שלו' - שלום
14. כת"ר - כבוד תורתו
15. לכת"ר - לכבוד תורתו
16. ע"ד - על דבר
17. ר' - רבי
18. ע"פ - על פי
19. כ"כ - כל כך
20. וק"ו - וקל וחומר
21. הי' - היה
22. הרמבמ"ן - שם אדם - דורש פענוח
23. ורי"ל - ורבי יהושע לייב - שם אדם
24. מפפד"מ - מפרנקפורט דמיין
25. זו"ז - זה וזה
26. ואכמ"ל - ואין כאן מקום להאריך
27. ושלו' - ושלום
28. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקכ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ב' אדר שני תרע"ג - יפו **נמען:** מערכת 'הפועל הצעיר'

הרב קוק מבקש לא לסכסך בעניין האתרוגים. המורכבים נמכרים כסחורה מזויפת, כי המוכרים מבטיחים שאינם מורכבים. אם נחזיק במטעים כשרים, נהיה יחידים בשוק, והאתרוג יהיה מקור פרנסה לישוב. אם נמלא את הארץ במורכבים, לא נעמוד בתחרות מול הגויים.

עיקרי הדברים

- אתרוג מורכב - תרמית.
- יתרון כלכלי לאתרוג כשר.
- בקשה לזהירות.

נוסח האגרת

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ב' אדר ב' תרע"ג[4].

כ'[5] מערכת "הפוה"צ", שלו'[6].

אני מוצא לנכון להעיר את המערכת, שאני חושב שהיא נאמנה לטובת הישוב לפי השקפתה, שתשים לב שאין כדאי לסכסך את הענין של האתרוגים. האתרוגים המורכבים שהם נמכרים בשוק, נמכרים הם בתור סחורה מזוייפת. היונים הגננים מצדם, והסוחרים בכלל, מבטיחים לקוניהם שהאתרוגים אינם מורכבים, והמתירים אומרים רק שראוי לסמוך על דבריהם ולהאמין להם. אנכי קשה לי להשלים עם הרעיון שישובנו יהיה יונק מצינור של תרמית. והעיקר אם אנחנו נחזיק במטע אתרוגים כשרים, הננו אז המיוחסים בשוק, יכולים אנו אז לגלות את האמת, שהננו היחידים בעולם בעלי סחורה משובחת זו, ועתיד הוא בשביל-כך האתרוג להיות. פרודוקט, המביא עבודה וחיים להישוב במדה חשובה.

אבל אם נמלא את א"י[7], העברית, באתרוגים מורכבים, אז לכל היותר אין כחנו בשוק האתרוגים עולה, כי"א[8] לפי הערך של אתרוגינו לעומת אתרוגי הגויים, שקדמו לנו בתעמולה כ"כ[9] גדולה לכבוש את השוק לטובתם, ומי יודע אם לא ימצאו עוד טוענים שיאמרו שהאתרוג המורכב, באיסור, בא"י[10] גרוע הוא מהמורכב שבחו"ל[11].

לזאת אבקש מאד להתיחס בזהירות לשאלה זו.

בכבוד, ובתקות ישועה לכל עם ד' הגוי כולו,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

אב"ד דפעה"ק יפו והמושבות ת"ו

1. ב"ה - ברוך השם

2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. כ' - כבוד
6. שלו' - שלום
7. א"י - ארץ ישראל
8. כ"א - כי אם
9. כ"כ - כל כך
10. בא"י - בארץ ישראל
11. שבחו"ל - שבחוץ לארץ

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקכג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א אדר שני תרע"ג - יפו **נמען:** הרב יונתן בנימין הלוי הורוויץ, אמסטרדם

הרב קוק שולח מכתבים לרבנים סופרים שיכתבו ל'המוריה'. מלבדם יש לגייס מאמרים מדעיים של מומחים, כי עיתון שממלא את כל שטחו בעניינים חברתיים בלבד אינו מחזיק מעמד. חובה לחזק את 'המוריה' במאמרים 'מלאים רגש ודעת'.

עיקרי הדברים

- רבנים סופרים ל'המוריה'.
- צורך במאמרים מדעיים.
- קמחא דפסחא.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ר"א אדר ב' תרע"ג[4].

כ'[5] ידי"נ[6] הרב המאוה"ג[7], רב העלילי', אוצר תו"י[8], מו"ה[9] יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ שליט"א[10],

יקבל בזה כת"ר[11] ידי"נ את שלשת המכתבים להרבנים הסופרים, שאחשוב שהם מסוגלים להמנות בין משפיעים רוחניים לחוג אורדי נכבד, וייטיב כת"ר למלא הדברים ולחתום את עיקר המכתב. ואם ירמז ג"כ[12] שכר סופרים מה טוב, ואני איני יכול להכנס בשום דבור של עניני כספים, כידוע, גם לכת"ר[13], טבעי.

חוץ מהרבנים הסופרים ראוי לדאוג לשורת מאמרים מדעיים ע"י[14] מומחים מיוחדים. כי אין לשער קוצר הנפש שמרגיש כל איש בעל טעם בימינו, בעתון שממלא את כל שטחו רק בענינים חברותיים יהיו מה שיהיו, אם לא יחולף האויר המוגבל באויר אנושי רחב, ובלא תוספות זו א"א[15] כלל להחזיק מעמד בעתונות חשובה.

ע"ד[16] הקד"פ[17], הכל אחד לי איך שישלח כת"ר. ואולי יוכל להוסיף איזה סכום, כי נפישי בני חילא עניים הנצרכים, ד"י[18],

והנני בזה ידי"ע[19] דוש"ת[20] באה"ר[21], הק'[22]

אברהם יצחק ה"ק

מובן שנכון לשלח יחד עם המכתבים איזה עקס' מ"המוריי" הנ"ל[23]

האדרסים: פלונגיאן, בנציון ברמן, גוב' קאוונא, קופישאק, גוב' קאוונא, הרב פייוויילזון. איזמאיל, גוב' בסרבי', הרב י' רייכער.

אמלא בזה את דברי כי ידי"נ הרב המאוה"ג, אוצר נחמד וגדול פעלים, מו"ה יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ שליט"א, רב המנהל לכוללות פקיוא"מ[24] אה"ק[25] מעי"ת[26] אמשטרדם יצ"ו[27]. והנני מוצא, שחוב קדוש הוא להחזיק במעוז המכה"ע[28] ה"מורי"", ולהשלימו השלמה רוחנית ע"י שפעת מאמרים חיים, מלאים רגש ודעת, ומלושדים בלשד טל חיים של תו"י.

בתקותי שימלא כת"ר את הבקשה ויבא לעזרתנו הרוחנית במקצע נכבד זה, הנני חותם בברכה ואה"ר[29], כנה"ר[30] ונפש ידי"ע דוש"ת באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. כ' - כבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. המאוה"ג - המאור הגדול
8. תו"י - תורה ויראה
9. מו"ה - מורנו הרב
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. כת"ר - כבוד תורתו
12. ג"כ - גם כן
13. לכת"ר - לכבוד תורתו
14. ע"י - על ידי
15. א"א - אי אפשר
16. ע"ד - על דבר
17. הקד"פ - הקמחא דפסחא
18. ד"י - די ירחם
19. ידי"ע - ידידו עוז
20. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
21. באה"ר - באהבה רבה
22. הק' - הקטן
23. הנ"ל - הנזכר לעיל
24. פקיוא"מ - פקידי ואמרכלי
25. אה"ק - ארץ הקודש
26. מעי"ת - מעיר תהילה
27. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
28. המכה"ע - המכתב העתי (העיתון)
29. ואה"ר - ואהבה רבה
30. כנה"ר - כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקכח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ד' ניסן תרע"ג - יפו **נמען:** הרב יונתן בנימין הלוי הורוויץ

הרב קוק מתנצל על סגנון המכתבים, ודוחה את התיקון לאחר החג. לתיקון תרומות ומעשרות צריך מקור מימון להשגחה, נסיעות והדפסות. 'אגודת ישראל' הבטיחה, אבל זה יתעכב, ולכן הרב קוק מבקש מהורוויץ לממן בינתיים. אין טעם במאמרים פומביים; העיקר הוא שמירת השווקים, והרב ב' ידלר מתאים לכך. הרב קוק מבקש להשמיט מהמכתב משפט שעלול להחליש את הצורך בתעודות.

עיקרי הדברים

- מימון השגחת תרומות ומעשרות.
- שמירת השווקים.
- הרב ידלר כמשגיח.

נוסח האגרת

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ד' ניסן תרע"ג[4].

כבוד חביבי ורחימי הרב המאוה"ג[5] אוצר הטוב והתושיה רב פעלים מו"ה[6] יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ שליט"א[7], שלו'[8] וברכה באה"ר[9]

מכתבי כת"ר[10] הנעלים והאחרון בצירוף הקבלות הגיעוני. ועל הראשון תחילה, יסלח לי ידי"נ[11] מר שליט"א ע"ד[12] הסגנון של המכתבים שהיה שלא כתכסיס הראוי, וחושב אני שהדבר מוכרח להתאחר עד אחר הרגל הק'[13] הבעל"ט[14], ובמשך הזמן נתישב בדבר לתקן הכל באופן היותר נאות, גם לפי כבוד חביבי כת"ר שי'[15] כמו כן אקוה לקחת דברים בבירור הענין של חנוך הפועלים עם מר אייזנברג, ולסמן את הדבר בביאור הראוי בעה"י[16].

וע"ד[17] תיקון תרומ"ע[18], עיקר הדבר הוא למצא מקור להוצאת ההשגחה הנסיעות וההדפסות הנדרשות לזה. חשבתי שד"ר[19] אוירבך ימצא איזה נדיב יר"א[20] באשכנז שיקבל זה עליו, ולא עלה הדבר, רק חושב ש"אגדת ישראל" תעשה זאת, וכן הבטיח ר"י ראזנהיים נ"י[21]. אבל לדעתי יארך הזמן עד שיצא הדבר אל הפועל, ומה טוב הי'[22] אם יוכל כת"ר לקבל זה לפי שעה על חשבון לשכתו הנכבדה. למאמרים פומביים בענין זה איני רואה שום מטרה. עיקר הדרך לכבוש מצוה זו אינו כ"א[23] שמירת השוקים כאשר הונהג עד כה ב"ה פה, וביותר בירושת"ו[24], וזה אי אפשר בלא השגחה תדירית, והרב ר"ב ידלר נ"י מוכשר לזה מאד, וראוי הדבר לבקש עבורו מקור לשכירותו כדי שלא יהי'[25] תלוי בדעת אחרים כ"כ[26], ויוכל לעבוד בשקידה כראוי במקצע דנא.

ממכתבי אפשר להשמיט את הפיסקא "ואינם יכולים כלל לעכב את בירור הכשרות הנדון ע"פ[27] רובא ורובא דרובא", כדי שלא להחליש את צורך התעודות.

מרוב הטרדא והעבודה הנני מוכרח לקצר, ואומר שלו' ושמחת הרגל ויתרון הכשרו, כנה"י[28] ונפש ידי"ע[29] דוש"ת[30] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. המאוה"ג - המאור הגדול
6. מו"ה - מורנו הרב
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. שלו' - שלום
9. באה"ר - באהבה רבה
10. כת"ר - כבוד תורתו
11. ידי"נ - ידיד נפשי
12. ע"ד - על דבר
13. הק' - הקטן
14. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
15. שי' - שיחיה
16. בעה"י - בעזרת השם יתברך
17. וע"ד - ועל דבר
18. תרומ"ע - תרומות ומעשרות
19. שד"ר - שדוקטור
20. ירי"א - ירא אלקים
21. נ"י - נרו יאיר
22. הי' - היה
23. כ"א - כי אם
24. בירושת"ו - בירושלים תבנה ותכונן
25. יהי' - יהיה
26. כ"כ - כל כך
27. ע"פ - על פי
28. כנה"י - כנפשו היקרה
29. ידי"ע - ידידו עוז
30. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקסד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ' תמוז תרע"ג **נמען:** ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית

הרב קוק אינו יכול לבוא לאסיפה ומודה על ההזמנה. הרב קוק מקווה שהתחייה הרוחנית תגלה את האוצרות הגנוזים 'במסורותינו הנשגבות', ותמזג את העבר הקדום והעתיד הרחוק עם ההווה הלאומי.

עיקרי הדברים

- תודה על ההזמנה.
- מיזוג מסורת ותחייה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], כ' תמוז תרע"ג[2]

כבוד ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית.

הסתדרות נכבדה,

מאי-האפשרות שלי לבא לאסיפתכם הנכבדה, הנני מביע בזה את תודתי העמוקה על הזמנתם הנכבדה, והנני משתוקק מאד לדעת את כל פרטי החלטותיהם באסיפה זו.

אני רוצה לקוות, שמהלך התחיה הרוחנית יביאנו לחשוף את מטמוני האוצרות שבעולמנו המיוחד, ולעמד ברוח מלא הכרה פנימית, על בסיס ההוקרה של לשד החיים המרובה הגנוז לנו ולעולם כולו במסורותינו הנשגבות, והצפיה הבהירה מהעבר היותר עתיק, עד העתיד היותר רחוק, תתמזג יפה ע"י[3] עבודת ההסתדרות, שתהיה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק, עם ההוה המתעורר לחיים לאומיים, היסתוריים מעשיים, בחידוש ימים כקדם.

בברכת ד' אל עולם מציון, על ישראל נחלתו,

בכבוד והדר,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
3. ע"י - על ידי

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקפט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב אלול תרע"ג **נמען:** אליעזר בן יהודה

על פירוש המילה 'כבולין' בתוספתא מקוואות כמשאבה: מצד ההלכה אין מניעה. הגר"א לא מחק, אלא הוסיף 'מאיליהם'. ייתכן שהצינור עוצב כמו 'כבול' (קרסול, שבת נד א). נוח יותר לפרש משאבה של דליים קטנים, שבה המים אינם נתלשים, ולכן אין בהם פסול שאיבה. אולי 'כבול' שבפסחים נא א הוא מרחץ כזה, אף שהקשר מכריע כפירוש רש"י.

עיקרי הדברים

- 'כבולין' - משאבה.
- דין שאיבה במקווה.
- דיוק בגר"א.

נוסח האגרת

ב"ה[1], י"ב אלול תרע"ג[2].

להחכם המפורסם מר א, בן יהודה.

ע"ד[3] הפתרון של תיבת "כבולין", שבתוס'[4] מקואות, שרוצה כב' לומר שהיא משאבה. אתכבד להודיעו את דעתי, שמצד ההלכה אין מניעה לפירוש זה, והגר"א[5] ג"כ[6] אין הכרח שמחק התיבה, כהבנת המפרש מ"ב, אלא הוסיף תיבת "מאיליהם", לאפוקי אם באו ע"י[7] אדם, שוב לא יועיל מה שירדו למקוה ע"י הכלי, ששמה "כבולין", אע"פ[8] שאין בה תורת כלי לענין שאיבה. ואולי הצינור עשוי היה אצלם כעין פרק התחתון של רגל אדם, שנקרא כבול, לפירוש האחרון בגמ'[9] שבת נ"ד א', ופירש"י[10] שם בלע"ז[11] קויל"ה[12], והוא דומה לצינור של רכובה, שבפי' ה' ד', שהכונה ג"כ כעין ארכובה, דלא כמ"ב. ויותר נח לפרש "כבולין" משאבה שע"י[13] דליים קטנים, שהם פתוחים קצת בשוליהם, באופן שאין המים נתלשים, ומ"מ[14] מדין שאיבה לא נטלו מצד עצמם, אלא שמכשיר מפני שאינן נתלשין, והם מחוברים להמעין או הנהר. וזה יותר מחוור מלפרש פומפא של דחיקת אויר, שאז א"צ[15] טעם שאינם נתלשין, כי אינם שאובין כלל. מיהו אין פירוש כ'[16] נפרך מצד זה, שיש לפרש התוס'[17] דקאי על צינור שחקקו ולבסוף קבעו דלעיל, שיש בו משום שאיבה, אלא שאם אינו נתלש י"ל[18] דאין שאיבה פוסלת, וכן יש שיטה בראשונים, ואמר שבאנטיליא שהם נתלשים השאיבה פוסלת בכל גווני, ובכבולין דהיינו צינור של משאבה ע"י לחיצה, שאין שם תלישה, אפילו כשבא דרך הצינור, כיון שאינו נתלש בכל הילוכו ממקורו, אין שאיבה פוסלת.

ונראה שמין מרחץ כזה היה נקרא "כבול", וזהו "אין רוחצין, שני אחין כאחד בכבול", פסחים נ"א א', ודלא כפירש"י[19], אלא שהמשך המאמרים שם על מקומות, מכריע לפירש"י[20]. ואולי מתוך שבכבול היו מרחצאות מתוקנים, ע"י מכונה כזו, נקראו כאלה "כבולין" גם בשאר מקומות. ובהיותי פה מחוסר ספרים, ולענין הכרעת המחקר הלשוני, שא"צ[21] עומק הלכה, די בזה, ע"כ[22] אקצר ואחתום.

בכבוד,

אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
3. ע"ד - על דבר
4. שבתוס' - שבתוספות
5. והגר"א - והגאון רבי אליהו מווילנה
6. ג"כ - גם כן
7. ע"י - על ידי
8. אע"פ - אף על פי
9. בגמ' - בגמרא
10. ופירש"י - ופירש רש"י
11. בלע"ז - בלשון זר (בשפה זרה)
12. קויל"ה - מילה בצרפתית עתיקה (לעז של רש"י), לא ראשי תיבות
13. שע"י - שעל ידי
14. ומ"מ - ומכל מקום
15. א"צ - אין צריך
16. כ' - כבוד
17. התוס' - התוספות
18. י"ל - יש לומר
19. כפירש"י - כפירוש רש"י
20. לפירש"י - ל + פירש"י: פירש רש"י
21. שא"צ - שאין צריך
22. ע"כ - על כן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקצד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד אלול תרע"ג - יפו **נמען:** הרב י' לוי

הרב קוק אינו יכול להשיב בפירוט; 'השפעה סגולית' של דיבורי קודש מועילה לפעמים יותר מכתבים. הדרכה: זיכוך המידות והרחקת הגאווה; לחוש את גדלות הנשמה; לא לבטל יום משיעור בחכמה הרוחנית, 'והראשונים קודמים'; לשמור על בריאות הגוף; לעורר קדושה בשירה; לברר את הטוב מכל מקום. לצעירים: לרכוש כשרון ספרותי וסגנון חי, כי העט הוא 'הנשק הזמני', ולתרגם את אוצר האגדה לסגנון ההווה, כמו עזרא ששינה את הכתב. לכתוב ב'המוריה' ולהתייעץ עם הרב חרל"פ.

עיקרי הדברים

- 'השפעה סגולית'.
- זיכוך המידות ולימוד רוחני.
- שירה ודמיון קדוש.
- העט - נשק הדור.
- תרגום האגדה לסגנון ההווה.

נוסח האגרת

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד אלול תרע"ג[4]

לכ'[5] ידידי היקר הרב החו"ב[6] רב תבונות וי"א מוהר"י[7] לוי נ"י[8], כוח"ט[9] וכט"ס[10].

מכתביו היקרים קבלתי, והנני נהנה ממחשבותיו הישרות ומדרכי-הגיונו בעמלה של תורה בהלכה ובאגדה, אבל אשר ידרש שאקח לי מועד להשיבו בפרטיות, יאמין שאינו לפי כחי, עם רובי היגיעות והטרדות התכופות שלי. ואפילו הדברים שהייתי חפץ מאד לכתוב לעצמי, ג"כ[11] אין הזמן מספיק לי כראוי, כאשר כ"ת[12] יודע קצת מזה. השפעה חביבה של דבורי-קודש בשעות מוכשרות, - זה הוא מה שאפשר לי לפעמים בעה"י[13]. ולפעמים ישנה השפעה סגולית, שמועילה ומחכימה וגם מקדשת יותר מתילי-תילין של כתבים ודרושים, וי"טוב אשר תאחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך". ואהבה נאמנה בין חברים הרוצים ללכת באור-ד' היא אחד התנאים של ההארה הסגולית, המועילה לכל דבר טוב בע"ה[14].

זיכוך המדות - הרחקת הגאוה וגסות-הרוח - הלא ידוע הוא, ומ"מ[15] צריך להיות כדבר חדש. ולחוש תמיד גדולתה של הנשמה האלהית החיה בקרבנה ובכנסת-ישראל, ובעולמים כולם, להיות בנו לעד על אור-אין-סוף המתנשא לכל לראש, ולהדבק בכל המדות המתוקנות המקובלות בדרך-ארץ וישוב-העולם, בתמימות ואהבת חסד לכל הבריות. ולא לבטל אפילו יום א' מאיזה שיעורים של לימוד ספרים בחכמה הרוחנית שבתורה, מקמאי ובתראי מאלה אשר נוכח ד' דרכם, והראשונים קודמים לאחרונים.

ולהשגיח על בריאות הגוף והנפש גם במובן הטבעי, ולעורר רגש-הקדושה, ואפילו את הדמיון הקדוש, הממוזג במזג השכל הטהור, בכל עת-רצון, ע"י[16] שירי-זמרה, וחזרת מאמרי-קודש בחדות-לבב והרחבת-דעת. שלא לסור מדרך-הקודש, מפני התבטלות נגד שום אדם בעולם. ולהשתוקק לברר את הנקודות הטובות מכל מקום שהן, ולסגלן בקנין נפשי ולעסוק בתורה-שבכתב ובתורה-שבע"פ[17] בגירסא תדירית, ובעיון וחידוש לזמנים קבועים.

ידי"ע

הק' אברהם יצחק ה"ק

והנני לעורר את כי[18] ואת כל הצעירים החפצים להתעודד לחיים רוחניים, מכובדים ומתוקנים באמת בע"ה, ע"ד[19] ההסתגלות הספרותית, הננו חייבים לקנות לנו את הכשרון הספרותי, את הסגנון החי לכל צבעיו, את הפרוזי ואת המליצי, ואם יש בנו מי שמרגיש את רוחו בנטיה לשירה ופיוט, אל נא יעזוב כשרונו. יעשו מסות, בחינות, ללמד בני יהודה קשת. סוף-כל-סוף אע"פ[20] שאני מלמד לעצמי ולאחרים, שתהיה מדת השלו'[21] והחסד גברת התכונות בנפשותינו ובסגנוניו, מ"מ[22] חמושים אנו צריכים להיות למלחמת ד' בעמלק הפנימי והחיצוני, והננו חייבים להכין לנו את הנשק הזמני: העט. אנו צריכים לתרגם ע"פ[23] הסגנון הזמני את כל האוצר הקדוש שלנו, אוצר הדעות והרגשות של כל התורה כולה כמעט, לקרבם לבני-דורנו, דוגמתו של עזרא, שנשתנה הכתב על-ידו, שאחד הטעמים הוא גם לקרב ע"י זה את דורו להבנת התורה ולמודה: כמובן, דבר זה רק משל הוא, ואנו עסוקים בזה בעיקר בעניני תורה-שבע"פ וחלק האגדה ביחוד, ע"פ כל ספרי-הקודש עד ימינו, אוצרי-אוצרות של אמנות-קדש גנוזים בהם, ועלינו לדלותם בכל יום תמיד, ולתתם בספרות הסגנונית של ההוה. ו"אם שמע בישן תשמע בחדש", וחדשים לבקרים יהיו צצים ופורחים לנו מחשבות, ציורים, הרגשות כבירות, חיקויי אמתיות פנימיות, מנצחות לאומים בעוזן, כובשות עולמים בממשלתן.

אל נבהל מפני תשוקה רוחנית סוערה המרקיעה לשחקים. מיושבים וטהורי-לב הננו דאים על כנפי רוח סוד כל היקום, "אשר במאמרו ברא שחקים וברוח-פיו כל צבאם". השתמשו ב"המוריה" היומי, והשבועי אם יהי'[24], אל תבוזו לשום הזדמנות להעלות על הספר אמרי-יושר, מלאים חן, מסולאים בחופש-רוח-טהרה וקדושה, שהוא החופש העליון, המבוקש העולמי היותר מגמתי.

התיעצו תמיד עם האדם ביקר קודש הרי"מ[25] חרל"פ[26] שליט"א[27]. חזקו ואמצו.

ידי"ע הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. לכ' - לכבוד
6. החו"ב - החריף ובקי

7. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
8. נ"י - נרו יאיר
9. כוח"ט - כתיבה וחתימה טובה
10. וכט"ס - וכל טוב סלה
11. ג"כ - גם כן
12. כ"ת - כבוד תורתו
13. בעה"י - בעזרת השם יתברך
14. בע"ה - בעזרת השם
15. ומ"מ - ומכל מקום
16. ע"י - על ידי
17. שבע"פ - שבעל פה
18. כ' - כבוד
19. ע"ד - על דבר
20. אע"פ - אף על פי
21. השלו' - השלום
22. מ"מ - מכל מקום
23. ע"פ - על פי
24. יהי' - יהיה
25. הרי"מ - הרב רבי י... מ... (שם אדם)
26. חרל"פ - הרב יעקב משה חרל"פ (תלמידו של הרב קוק)
27. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרנג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' שבט תרע"ד - יפו **נמען:** מר וולף וועד 'תחכמוני'

בעניין השפה: יש לעמוד לימין הלוחמים לעברית, אבל להיזהר מ'הארס' של 'הלאומיות היבשה'. יש להילחם 'בנועם ושלום' ברשלנות, בהתבוללות ובכפירה, גם אם היא 'עדויה בפאר הלאומיות והשפה'. הרב קוק מוכן לחתום על קול הקורא, בתנאי ששום דבר פנימי - מינוי מורים וספרי לימוד - לא ייעשה בלי ידיעתו. כמו כן יש לסלק את חוב המוסד שרובץ על אדם אחד.

עיקרי הדברים

- תמיכה בעברית בלי לאומיות יבשה.
- תנאי ההשגחה.
- סילוק החוב.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' שבט תרע"ד[4]

אדון נעלה ומרומם מר וולף נ"י[5] וכל חברי ועד התחכמני, שלו'[6] רב,

מסבות ומניעות שונות עכבתי דברי, ואתם הסליחה. המלחמות הפנימיות התוקפות אותנו בא"י[7], בדבר שאלות החינוך, והזרמים השונים שבכל אחד יש מה לקרב ומה לרחק, מכבידים הם את המשקל של ההחלטה, על כל מי שרוצה להיות, כפי כחו, פועל-אמת בפעולת-אמת. וע"ד[8] השפה, מובן הדבר שנכון לעמוד לימין הלוחמים עבורה בגבורה, אבל עם זה חלילה להסיח דעת מהארס המסתתר המהרס את יסוד קודש ד' באמונה, ברגש ובמעשה, על החשבון של הלאומיות היבשה ותכסיסיה. בשלהבת קודש הננו חייבים להלחם, בנועם ושלו'[9] ובהרגשת כבוד מלא, נגד הרשלנות מעבר מזה, נגד החנופה של ההתבוללות מעבר מזה, ונגד ההפקרות והכפירה מעבר מזה, אפילו כשתהיה עדויה בפאר הלאומיות והשפה וכל מיני תבלין שבעולם. ולעולם צריך הטון שלנו להיות מלא ומבליט את יסוד מגמותנו, לתן את הערך לחום הרגש הלאומי ועבודתו רק כפי מדת החיים של מנת אור ד' המאיר ומחמם את תחייתנו.

בכל לב הנני נכון להמנות בין חותמי הקו"ק[10] הנעלים, אבל הלא זה דברי מאז כי כבוד הועד צריך להבטיח את התנאי הראשי שלי ע"ד[11] יחושי ל"התחכמני", שלא יעשה שום דבר פנימי, שיוכל לנגוע במעמד הקודש, בלא ידיעתי. ממילא אי-אפשר לקבל ולסלק מורים בלא דעתי, וכמו כן להכניס ספרי למוד בלא הסכמתי. שגיאות קטנות כאלו נצטברו במשך הזמן, אשר שמו מחנק על התפתחות המוסד החביב ופופולריותו בעולם של יראי ד' שבא"י[12]. וב"ה[13] אפשר עוד לתקן ואקוה שיתוקן ע"י[14] כבוד הועד.

גם זה העירותי מאז, כי דבר החוב של המוסד לראשי העסקנים והמיסדים פה, שכעת רובץ הוא כולו כמעט על שכם איש יחידי, שלא בצדק, הוא עיכוב גדול, מטעמים שונים, לכל מהלך מפעלנו. ואיני

משער שום אפשרות להביא את המצב לידי תיקון, כי"א[15] כשיסולק אבן נגף זה, אמנם קטן בכמותו הוא, אבל גדול הוא בעיכובו ומוקשו. ע"כ[16] אחלה נא את כבוד הועד, שיראה נא במוקדם למצא עצה ולהגשים את הפעולה של סילוק החוב, שסכומו כבר ידוע להדרתם.

אקוה שבתיקונים הנקובים יפתחו לנו שערי אורה, לבא למשאת נפשנו. להעמיד על בסיס הגון ורצוי את המוסד החשוב, שהוא ראוי באמת להעשות לתפארת היהדות באי"י, בעהשי"ת[17].

ברגשי כבוד נעלים מאד ובברכה מציון ומקודש,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. נ"י - נרו יאיר
6. שלו' - שלום
7. באי"י - בארץ ישראל
8. וע"ד - ועל דבר
9. ושלו' - ושלום
10. הקו"ק - הקהילה קדושה
11. ע"ד - על דבר
12. שבאי"י - שבארץ ישראל
13. וב"ה - וברוך השם
14. ע"י - על ידי
15. כי"א - כי אם
16. ע"כ - על כן
17. בעהשי"ת - בעזרת השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרסט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' אדר תרע"ד - יפו **נמען:** הרב אהרן שמחה בלומנטל

על 'דת ישראל ותעודתו' ותרגומו לאנגלית בשביל יפן: העם היפני 'הנאור והחופשי' ראוי להביט באור ישראל בעיניים בהירות מעמים שנשטפו בשנאת ישראל. אבל יש להסיר מהפתיחה את הורדת הוודאות האמונית לדרגת השערה; זו הבנת ההשכלה האירופית ולא 'הכרה חיה'.

עיקרי הדברים

- תרגום ליפנים.
- בלי הורדת האמונה להשערה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ה' אדר תרע"ד[4]

כ'[5] הרב הגדול בתו"י[6] מו"ה[7] אהרן שמחה בלומנטהאל נ"י[8].

עברתי על פני מחברתו הנכבדה, נקובת השם "דת ישראל ותעודתו", ומצאתי ממנה קורת-רוח. ולא אפליג את הרעיון, שכבודו חושב להעתיקה אנגלית, כדי לתן מהלכים לרעיונותיה בארץ יפן. זה העם הנאור והחפשי, המקיץ משנת התרדמה הארוכה שלו, בכחות רעננים, הוא באמת ראוי להביט על המאור הישראלי מתוך עינים יותר בהירות, מעמים אחרים שהזיה ושנאת-ישראל בחטיבה אחת ארסו את חייהם הרוחניים. מפורש אמצא להניא את כבודו מדברי הפתיחה, המורידים את הודאות האמונית למדרגה של השערה. זאת היא ההבנה של ההשכלה האירופית, ולא הכרה חיה הראויה להמסר מישראל לעם מתנער לתחיה. "הללו את ד' כל גויים שבחוהו כל האומים, כי גבר עלינו חסדו ואמת-ד' לעולם, הללויה", יהי ד' עמו, ותחזקנה ידיו לקדש שם ד' אלהי ישראל ושם ישראל עם קרובו.

ידי"ע

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. כ' - כבוד
6. בתו"י - בתורה ויראה
7. מו"ה - מורנו הרב
8. נ"י - נרו יאיר

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרעב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ' אדר תרע"ד - יפו **נמען:** פדרציית 'המזרחי', המבורג

על 'מלחמת השפות': יש לקבל את הטוב שבכל תנועה, ובמיוחד בתנועה הלאומית, שבסיסה קדוש. תחיית השפה, כמו תחיית הארץ, לא תרד מכבודה גם אם רבים משתמשים בהן שלא כהוגן; לכן יש לקחת חלק רשום בהן. יש למחות 'מחאות חיוביות' נגד מי שמנתק את הארץ והשפה משורש החיים.

עיקרי הדברים

- קבלת הטוב בכל תנועה.
- תחיית השפה והארץ.
- מחאה חיובית.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ' אדר תרע"ד[4]

כבוד הפדרציה הציונית "מזרחי", לשכת-המרכז בהמבורג, שלו'[5] רב,

ממכתבם הנכבד מכ"ז שבט העבר נוכחתי, שלא קבלו עדיין את תשובתי בגילוי דעתי בדבר מצבנו ביחש למלחמת השפה. והנני בזה חוזר על תוכן הדברים אשר כתבתי במכתבי שנשלח כבר.

הנני רואה, שאנו צריכים לעמד על הבסיס האיתן של קבלת כל הטוב שישנו בכל פינה וכל תנועה, וקו"ח[6] בתנועה הלאומית שלנו, שבסיסה לעולם הוא קדוש. מפני שתכנו הוא החיים של גוי קדוש. ותחיית השפה, כמו תחיית הארץ, לא תרד אצלנו מכבודה, אע"פ[7] שרבו, לצערנו, המשתמשים בשתיהן שלא-כהוגן. ודוקא בשביל כך מוכרחים אנו עוד יותר להתאמץ לקחת את החלק היותר רשום בתחיות הללו, ההולכות ומתפתחות, ויודעים אנו ברור, כי דבר-ד' הוא אשר פקד את עמו. ומצמיח להם קרן-ישועה קמעא-קמעא.

בודאי בכל עז נצא למחות מחאות חיוביות, נגד אלה המקצצים את שני הענפים הללו, הארץ והשפה, משורש החיים שלהם, ממקור הנצח, משם ד' אלהי ישראל הנקרא על עמו, בתורת-חיים ואמונת-אומן. אבל דוקא ממקור חיי עד נשאב לנו כח בלתי-פוסק להגדיל את פעלנו על הככרים הרחבים אשר לענפים הנכבדים הללו, כארץ וכשפה, ובכל אומץ הננו מוכנים להגן על כבודם ולהרבות השפעתם, ובטוחים אנו בימין ד' רוממה, שנצליח ונעשה חיל.

בכבוד נעלה ובברכת-ד' מציון ומקודש,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. שלו' - שלום
6. וקו"ח - וקל וחומר
7. אע"פ - אף על פי

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשמג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד מרחשוון תרע"ו - סנט גאלן **נמען:** הרב זלמן פינס

על ההצעה להוציא שבועון: יעקב תיקן 'מטבע, שווקים ומרחצאות' בשכם, כדי להראות שתלמיד חכם יכול לעסוק בעסקי העולם; וכך גם רשב"י. אבל יש עיכובים: חולשתו, מעט השקידה שנשארה לו כנחמה בגלות, מחסור בכותבים, הוצאות ורישיון. בהערה: בית החולים בירושלים עומד להיסגר, והרב קוק מבקש עזרה.

עיקרי הדברים

- יעקב בשכם - תורה ועולם.
- עיכובים לשבועון.
- בית החולים.

נוסח האגרת

בעה"י[1] כ"ד מ"ח[2] עתר"ו[3] ס"ג.

שלו'[4] וברכה באה"ר[5] לכ'[6] רב רחימאי המאוה"ג[7] סוע"ה[8] הגביר המרומם מו"ה[9] זלמן פינס שליט"א[10] וכל משפחתו היקרה ברכת ד' וכט"ס[11].

שמחתי בדברי ידידות של כת"ר[12] אהובי שי'[13], וע"ד[14] ההצעה בענין השבועון, אשר מאוד הי'[15] ראוי לי לחפש איזה דבר תיקון להודות לד' חסדו. ובשכבר הימים אמרתי שיעקב תיקן מטבע שוקים ומרחצאות בשכם דוקא, שצפה ברוה"ק[16] שהוא מקום המוכן לפורעניות של חלוקת מלכות בי"ד[17], ויסוד מאסן במלכות ב"ד[18] האמור במדרש, שהוא משלושת החטאים שצריכין להתקן, שנאמר ואחר ישובו ב"י[19], הוא מפני שנחסרה האמונה שמלך עוסק בתורה וחכמה כדוד ושלמה יוכל לעסוק יפה בעסקי העולם של הנהגת המלכות, ובא יעקב איש יושב אהלים ונתן סימן שהוא מתקן גם מטבע שוקים ומרחצאות וה"ה[20] רשב"י[21] הצווח כ"כ[22] על הנחת חיי עולם בשביל חיי שעה, חתר לתקן תיקון חומרי להסיר הטורח מרבים דלא ליקפו.

אמנם העיכובים הם ג"כ[23] רבים, ואחשוב קצת מהם. א' כעת עודני רפה-כח ל"ע[24] ומוכרחני להשמר מעבודה רוחנית כמה דאפשר עד יחנני ד' לשוב לאיתן הבריאות בחסדו. ב' קצת נחמתי בגלותי הוא מה שאוכל לפעמים לעסוק בקצת שקידה, ומסופקני אם כדאי להטרד גם פה בעסקים מטרידים כעריכה זו. ג' מסופקני אם ימצאו לנו העוזרים בכל המקצועות הדרושים גם לשבועון בעל השפעה כחלק אינפורמציוני, פוליטי, פיליטוני וכיו"ב[25]. ד' ע"ד[26] חשבון ההוצאה איני רואה שיספיקו ק' חותמים אחר חשבון המשלוח והעבודות הטכניות הצריכות הוצאה, חוץ ממה שאי אפשר כלל לנהל עתון הגון בלא שכר סופרים, כי אסיא דמגן וכו'[27]. חוץ מזה שאיני יודע איך הוא המהלך פה ע"ד הרשיון, וכמה יארך הדבר, והחסרון של דפוס מקומי בעיר העריכה.

אמנם אחרי כל אלה איני מפליג רעיון שאולי יש בו משום זכות הרבים, ואולי יש לכת"ר[28] דרכים כאלה שיכולים להקל את ההכבדות הנקובות, ואולי ימצאו סגל חבורה עוזרים ומסעדים, באופן שע"י[29] שאשית גם ידי הכהה עמהם יוכל באמת לצאת לפעלו לעורר רוח חיי אמת לתורה ולתעודה במדינה כזאת הצריכה לטללי תחיה. יטיב נא כבוד אהובי ויודיעני בפרטיות. והנני בזה חותם בברכה ומצפה לתשועת ד' דוש"ת[30] בכל רגשי ידידות וכבוד נעלה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ.ב. נטרדתי כעת מאד כי הגיעה לי דעפעשע מירושת"ו[31], שבית החולים הכללי "ביקור-חולים האספיטאל", שרוב בריחי דמערבא ביחוד בעיה"ק[32] ומחוזותי' סמוכים עליו, עומד חלילה להסגר אם לא תושט להם עזרה טלגרפית מהירה, והחותמים הם נאמנים ונכבדים מאד, מר עפשטיין אחי הרה"ג[33] ר"ב עפשטיין נ"י[34] ומר שחור, שניהם יקרים ונדיבים ומצוינים בתו"י[35]. ומה אעשה בעניי פה, ברור לי שלעת עתה נעולים שמה כל פתחי העזרה, והנני משתדל כעת בענין קדוש זה, ודי יהיה לעזרה לנו. אולי יוכל כת"ר לשים ידו עמדי להיות עושה ומעשה לפקוח נפשות רבות בהר הקודש. אין די באר גודל המצוה.

ידי"ע הנ"ל

---

1. בעה"י - בעזרת השם יתברך
2. מ"ח - מרחשון
3. עתר"ו - השנה תרע"ו (1915/1916) - בצירוף אותיות
4. שלו' - שלום
5. באה"ר - באהבה רבה
6. לכ' - לכבוד
7. המאוה"ג - המאור הגדול
8. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
9. מו"ה - מורנו הרב
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. וכט"ס - וכל טוב סלה
12. כת"ר - כבוד תורתו
13. שי' - שיחיה
14. וע"ד - ועל דבר
15. הי' - היה
16. ברוה"ק - ברוח הקודש
17. בי"ד - בית דין
18. ב"ד - בית דין
19. ב"י - בני ישראל
20. וה"ה - והוא הדין
21. רשב"י - רבי שמעון בר יוחאי
22. כ"כ - כל כך
23. ג"כ - גם כן
24. ל"ע - לא עלינו
25. וכיו"ב - וכיוצא בזה

26. ע"ד - על דבר
27. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
28. לכת"ר - לכבוד תורתו
29. שע"י - שעל ידי
30. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
31. מירושת"ו - מירושלים תבנה ותכונן
32. בעיה"ק - בעיר הקודש
33. הרה"ג - הרב הגאון
34. נ"י - נרו יאיר
35. בתו"י - בתורה ויראה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תשצב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ח מרחשוון תרע"ז - לונדון **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

עיתונו של ד"ר זלקינד נעשה יומי, 'דמוקרטי קיצוני' אבל עם 'עקבות בית המדרש'. בר־טוביה עוד לא שלח דבר. אילו היו לו כתבי יד מקובצים, אולי היה מדפיס בלונדון, כי המכירה קלה.

עיקרי הדברים

- עיתון זלקינד.
- רעיון הדפסה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], יום ועש"ק[2], כ"ח מ"ח[3], עזר"ת[4].

בני מחמדי שליט"א[5], הננו מחכים כבר על מכתבך היקר מבשר שלומך הטוב וכל אשר לך בפרטיות, ביחוד אשר בקשתי ממך להודיעני פרטי עסקיך בזמן דנא, ומה הנה החדשות אשר רמזת שצריכים לבוא בסדריך, וע"ד[6] התעודה אם כבר אינה דרושה לך, או שהדרישה נדחית לזמן ועדיין צריך להשתדל עלי[7]. המכתבים מהתם לא קבלנו עדיין. ב"ה על החוה"ש[8] אשר עמנו כרגיל, יחזקנו ד' ויאמצנו לתו"ע[9] לאוי"ט[10]. עתונו של ד"ר[11] ז"ק[12] נעשה יומי. העברי עדיין במחשבה הוא. בכלל הרושם שלו הוא דמוקרטי קיצוני, כנהוג, ומ"מ[13] קצת ניכר בו עקבות ביהמ"ד[14]. חידוש שב"ט[15] לא שלח אליו עדיין מאומה מעבודתו. איך שיהי'[16] יש לפניו מקום לאיזה משכורת, וגם אולי לקורת רוח רוחני, להרחבת דעות ורגשות שאינן מנוולות עכ"פ[17]. הודיעני משהייתך בבזל, כרצונך לטובה.

אילו הי'[18] בידי חומר מקובץ מכת"י[19], אולי הייתי נוטה לשכללו מעט ולהדפיס פה. המכירה בכרך זה קלה היא, ועכ"פ[20] ע"ד[21] הקרן כפי הנראה אין שום חשש בעזה"י[22]. חזק ואמץ בני חביבי במעוז תורה אור ד' אהבתו ויראתו, חדות קדשו, נועם תורתו ומצוותיו ישעשעונו, ומהרה ינשא נס לגויים ורוח עוז וטוהר יפוח על פני תבל, להחיות דכאי לב, בב"א[23].

אביך מצפה אשרך כה"י[24],

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. ועש"ק - וערב שבת קודש
3. מ"ח - מרחשון
4. עזר"ת - השנה תרע"ז (1916/1917) - כתובה במילה "עזרת"
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. וע"ד - ועל דבר
7. עלי' - עליה
8. החוה"ש - החיים והשלום
9. לתו"ע - לתורה ולתעודה

10. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
11. ד"ר - דוקטור
12. ז"ק - ראשי תיבות של שם
13. ומ"מ - ומכל מקום
14. ביהמ"ד - בית המדרש
15. שב"ט - שבשורות טובות
16. שיהי' - שיהיה
17. עכ"פ - על כל פנים
18. הי' - היה
19. מכת"י - מכתב יד
20. ועכ"פ - ועל כל פנים
21. ע"ד - על דבר
22. בעזה"י - בעזרת השם יתברך
23. בב"א - במהרה בימינו אמן
24. כה"י - כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתכט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ערב שבועות תרע"ז - לונדון **נמען:** ד"ר זאב יעבץ

שמירת הבריאות קשה לו לא רק מטרדות חיצוניות, אלא מ'טיסת הרוח מתלמוד אל תלמוד'. הרב קוק כמה למפעל ספרותי, אבל רוב הרשימות ביפו ומקצתן אצל בנו הרצי"ה. 'האורה הנעימה... אשר הייתה מאזרת אותי שם בארץ חמדה... נעלמה ממני פה בארעא דמחשכאי'. הרב קוק מתיר לסדר את יחסיו עם 'מחזיקי הדת'.

עיקרי הדברים

- קושי בשמירת הבריאות.
- כמיהה למפעל ספרותי.
- אור הארץ נעלם בגולה.

נוסח האגרת

ערב שבועות תרע"ז[1].

ברכות לעד להדרת כבוד ידיד נפשי הרב המאור הגדול, משובב נתיבות לתולדות גוי קדוש, מוהר"ר[2] זאב יעבץ שליט"א[3].

שלו'[4] רב, וברכת הרגל, ושמחת אור תורה.

רב רחימאי המרומם, מכתבו היקר כליל חכמה וענוה יתירה הגיעני, ועם כל אשר לבי מלא הודות לד', על החן והחסד אשר נתן אלי, גם בשפלותי וגלותי, בעיני בחירי עמו ויראיו, השרידים אנשי סגולה, לא יחדל כאבי על עדיפות ההערכה של גדולי ישראל כפאר מעלת כת"ר[5], תוצאת הפרזת לבם הטוב, ורוחם הנדיבה והעדינה.

בדבר שמירת הבריאות, אם אמנם הסדור ההיגיני הוא אצלי מהעבודות היותר קשות, לא רק מטעם הטרדות החיצוניות, כי אם ביותר מפני טרדות פנימיות, של טיסת הרוח, מתלמוד אל תלמוד, ממרחבים אידיאליים השונים למיניהם, הדורשים כל אחד בפני עצמו עבודה רוחנית, שכלית.והרגשית, והתאמה במסילות הלב ובאורחות החיים. כמובן הלחץ של המעמד הגלותי, ההשתעבדות לעבודות זעירות שאין הלך-רוח חיים אציליים נכסף בהן, הם ודאי מוסיפים דכדוך והם הם גורמים ג"כ[6] מתלאה גופנית.

מה שרוחי שוחר בקרבי הוא ביסודו ליתן איזה אפשרות למהלכים ספרותיים, באיזה קצב ותכנית. היסוד הפזור של רשימות הלא הוא רובו בביתי ביפו, וקצת מזער הנה הוא בשויץ ביד בני שליט"א. אם היה מצבי בגולה פנוי משיעבודים קטנים בצביונם, הייתי משתוקק מאד לעסוק בעבודה תוכנית מוקצבה, בנחלי המחשבות, בהמון מקצועותיהם, שהיו אפשריים לצאת אל הפועל ע"פ[7] המסות אשר החילותי קצת מזה באי"י[8], ע"י[9] שומעים עוזרים, וע"י[10] הרצאות ושיחות כלליות ופרטיות, בצירוף ע"י

עבודה של כתיבה בגוונים שונים, שהיתה יכולה לבא גם על ידי בלא אמצעות, עם כל חולשתי הגופנית והרוחנית, כשהתנאים החיצוניים עוזרים לזה.

אבל רואה אני שאותה האורה הנעימה, של חיי הקודש והעז, המרווה מזיו התענוגים האידיאליים, אותו הרצון האמיץ ואותה הבינה הבהירה המחוברת עם שירת קודש ונועם אור עליון, אשר היתה עכ"פ[11] לפרקים מאזרת אותי שם בארץ חמדה והיא היא אשר הכשירה אותי למתק תנובת החסד, אשר מרסיסיה נהרו לב טהורי הנשמה של בחירי הסגולות, שכ"כ[12] המשיכוני חסד, אותה האורה נעלמה היא ממני פה בארעא דמחשכא, אשר גם מטעם זה עיני כלות מיחל לקץ הישועה, אשר יצוה צור חסדו להשיבני, לידידי ידידות משכנות דבירו, אשר שם צוה את הברכה ברכת שמים מעל.

ולמעשה הנני אתאמץ בעה"י[13] בל"נ[14] לעשות רצון אוהבי ידידי אמת, ככל האפשרי, בדבר זמני מרגע וטיול לחליפת כח, ומרבה עצמה לאין אונים ב"ה[15] יאמץ חילי, לקיים בי יראיך יראוני וישמחו.

ובדבר איזה סידור בהנהגתי ביחושי לקהלת מחז"ה[16], אשר ע"פ בקשתם באתי הלום, ודאי הרשות נתונה מצדי ליקרי ערך רמי המעלה כמעלת מר חביבי שליט"א ואשר עמו בעצת שלו' ואהבת תורה ויראת שמים, לקחת דברים בזה כמחשבתם הטובה והרצויה.

והנני בזה חותם בברכה, ברכת החיים והשלו'[17] וכל-טוב וברכת היום הגדול, יום אור אורים, לשמים וארץ, ולכל המון לאומים, יום מתן תורתנו חוסן ישענו עדי עד, דהאי יומא דקא גרים להפלות אותנו בעטרת נצח וקרני הוד, אשר מכל המון מחשכים יגלו ויראו לעיני כל אפסי ארץ, כדבר ד' אשר נאמן, כנפשו הרוממה והנכבדה ונפש ידידו עז, קשור בחבלי ידידות אמת, ברגשי כבוד ויקר,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. תרע"ז - השנה תרע"ז (1916/1917)
2. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. שלו' - שלום
5. כת"ר - כבוד תורתו
6. ג"כ - גם כן
7. ע"פ - על פי
8. באי"י - בארץ ישראל
9. ע"י - על ידי
10. וע"י - ועל ידי
11. עכ"פ - על כל פנים
12. שכ"כ - שכל כך
13. בעה"י - בעזרת השם יתברך
14. בל"נ - בלי נדר
15. ב"ה - ברוך השם
16. מחז"ה - מחזיקי הדת
17. והשלו' - והשלום

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתצ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו סיון תרע"ח - לונדון **נמען:** אחיו, הרב שאול חנה

'ריש מילין' - גם 'הלשון החתום שבו יש בו סגולה'. הרב קוק יודע שיידיש לא תתקבל בארץ, אבל בגולה צריך לדבר בשפת ההמון, ואין ביטוי שמדבר אל הלב כמו 'פרום' ביידיש. החוברת השנייה עושה רושם. הרב קוק שואל על 'ועד הרבנים' בירושלים ועל התנהגות 'השלוחים' (המשלחת) כלפי המוסדות, ומבקש לחזק את הקשר עם אנשי הרוח בארץ. 'המזרחי' יוכל להיכנס, 'אגודת ישראל' תלך שלובת יד, ועם הציונות - אחווה. הרב קוק שואל על כספי הישיבה, על הרבנות ביפו ועל המשפחה.

עיקרי הדברים

- 'ריש מילין' - סגולת הלשון החתום.
- ייידיש בגולה.
- שאלות על הארץ.
- יחס לתנועות.

נוסח האגרת

ב"ה[1], כ"ו סיון תרע"ח[2].

אחי יקירי וחביבי הרשחה"ק[3] שליט"א[4], ורעיתך הכבודה תחי'[5], וצאצאיך היקרים, כולם יתברכו בכט"ס[6] לאוי"ט[7] ברב טובה וברכה.

אחי מחמדי, אין לי די מילין להודות לך על מכתבך היקר המפורט מיום י' אייר, ישר כחך, וכה תוסיף בטובך לשמחני תמיד בדבריך היקרים, ותקח לך מועד לברר לי את כל הנעשה כעת באי"י[8] בכל המעמדים השייכים לעניני הכלל והפרט, וכעת אכתוב לך על סדר מכתבך היקר.

שמחתי בהודעתך כי הנך משים לב להי"ראש[9] מילין", אקוה שכל מה שיוסיף כל ישר לב להגות בו לפרקים, יחשפו לו אוצרות חיים באור דעה והשכלת קודש, ואפילו הלשון החתום שבו יש בו ג"כ[10] סגולה, להאיר אור עליון על כל המשננו בטהרת רעיון, כי מתנת חנם חנני בו ד' מאוצרו הטוב, שנאמר עליו וחנותי את אשר אחון, וכמו שדרשו חז"ל[11], אע"פ[12] שאינו כדאי, ומה גדלו חסדי ד'. גם אנכי ידעתי שלא יסכן הלשון הזרגוני באי"י, אבל ההכרח יאלצני פה בגולה לדבר דברי אל ההמון הרחב, ששפת קודש אינה מובנת לו, ולפי המצב בגולה לפעמים יוצאים מן הלב דוקא בלשון-הגלות, דברים לפי טבעם, מה שלא היו אפשרים להתבלט בעינם אם היו יוצאים בלה"ק[13], ועד הנה לא מצאתי מבטא מדבר כ"כ[14] אל הלב באמת, כמו הפעל "פרום" הזרגוני, לכל נטיותיו. בכ"ז[15] אקוה בעז"ה[16], שאקח דברים ע"ד[17] התוכן של ההסתדרות "ירושלים" גם בשפתנו הקדושה, החוברת השניה עם הקו"ק[18] הולכים ועושים רושם גדול, הלבבות מתעוררים, וגדולים וחשובים שהיו עד כה עומדים מרחוק באים ומתקרבים בהתלהבות.

אמנם הרבה תלוי הדבר בהיחש הרומם שיראו לזה מא"י[19] עצמה.

אקוה שתכתב לי בבירור איך היא התכונה של "ועד הרבנים" שבירושלים, הלא דבר משמח הוא שהכחות הפזורים של הקהלות השונות נתועדו יחד, ואיך הם מתיחשים לועד העיר, והאחרון אליהם.

מאד אני צריך לדעת בבירור איך התנהגו "השלוחים" מפה למוסדותנו הקדושים ובתי הת"ת[20] והישיבות, וכמו כן להמוסדות הנמצאים לכה"פ[21] בידי היראים כהבקו"ח[22] ומוש"ז[23]. חושש אני שאין חרדינו היקרים מכירים את כח עצמם כמה גדול הוא בע"ה[24] אם רק יתרוממו להכיר את גדולת ערכם בעולם, ויתעלו לקחת מהלך של רוח איתנה, והגות דעה ועצה מקפת, בדעת ד' ועולמו.

בשביל תוצאות מעשיות בא"י, ביחוד ע"ד המטרות היסודיות שבהחוברת, צריכים מאד להשתדל שיהיה הקשר שביני ובין כל השדרות של אנשי הרוח והלב הכשרים שבא"י[25], ובין העומדים בראש כל תנועה וכל מוסד, קבוע יפה, ואז יש לקוות בע"ה הרבה לטובה.

כעת צריכה ההשתדלות הראשונה להיות, להרבות תעמולה ליסוד ההסתדרות "ירושלים", דוקא בהטיבה בפני עצמה, כמו שמבואר הטעם בזה כבר בהחוברות. והרבה יותר מזה עוד עומד להתבאר, ובזה תלוי הצלת המעמד כולו, אפילו התפקידים של חול וכל שאיפותיהם הטובות תלויים הם הרבה ביסוד זה של ההסתדרות הכללית, הנשואה ע"י[26] דגל "ירושלים". צורת הקודש מוכרחת להיות מובלטת ונשואה על נס בתנועתנו הלאומית, מכל הצדדים והשאיפות כולם באיזה צד שנפנה, הולך ההכרח הזה ומתגבר. גם "המזרחי" יוכל להכנס לתוך ההסתדרות, ו"אגודת ישראל" תוכל ללכת עמה שלובת יד בכל מהלכיה, ועם הציונות הכללית תעמד תמיד במעמד של אחוה, ושל השפעה אצילית.

הנחת את רוחי, בהודעתך ממצבך הפיננסי, ושת"ל[27] תקוה נשקפת שתשוב לאיתן מעמדך, וד' יצוה עליך את ברכתו בתוספת מרובה, בעזרתו מקודש. ע"ד תמיכת הורינו היקרים שי'[28], אנחנו שולחים לפי ההשערה, אבל אם ח"ו[29] אין מספיק להם, הואיל נא אח יקר והשתדל למלאות את מחסורם, ואם יהיה הסכום כבד עליך, כתוב נא כמה שיהיה בדעתך לקבע על חשבונינו, ונשתדל בל"נ[30] למלאות באה"ר[31].

מהמצב של הת"ת ביפו הייתי חפץ לדעת בפרטיות, הם השמיטו את הכתבת של בית המלאכה מהמכתבים החדשים. בצד אחד אני שמח על רוח התם המתנוסס בזה שלא להטעות את הבריות, בדבר שאינו נמצא, אבל מצד שני חושש אני שלא יתרשלו מהקמת בית המלאכה, ובאמת הוא נחוץ הרבה מאד, וכעת עוד יותר מהשנים הקודמות. עלינו לדעת כי להציל את ההמונים מטמיון רוחני, אפשר רק ע"י חינוך של מלאכה תחת השגחה הגונה בעניני היהדות, להריחם בריח תורה וקדושת ישראל, וגם במה שנוגע לחפץ המתנדבים בין אנשי המעשה בגולה ודאי דבר בית המלאכה הוא דבר יסודי.

רב תודות לך אח יקר על כל מה שהודעתני מבנותי היקרות שיחיו, ומה מאד אשתוקק שיתפתחו בדרך נאה והגון, ברוח של מוסר יפה, בטעם טוב ואצילות, ובבריאות הגוף והרוח. אקוה שהשי"ת[32] יעזרנו על כל הנצרך. מובן הדבר שאם הייתי מטבעי עלול לכספים, היה לי פה ביותר ריוח, אבל את תכונתי א"א[33] לי לשנות, וההתרחקות מכספים פועלת את פעולתה כנהוג, בכ"ז חזקה היא תקותנו שיזמין

השי"ת[34] לנו על כל הנדרש בהכרח. והנה אנחנו נכתוב לה בע"ה שתעשה כעצתך, ובטובך תתענין במצבן כראוי ובישוב הדעת תעיין בזה, ותכתב לנו מכל דבר בפרטיות.

אנכי כתבתי לבתי שתודיעני ע"ד הספרים שלנו אם הם קיימים, והיא כתבה לנו שהם בעינם, ובטובך תברר לי את המצב, וגם ע"ד הכתבים שלי אם הם כולם שמורים, ישנם איזה מספר של כרכים בלתי מסודרים, וחוברות קטנות בטח ידעת מהם בכללות, ואולי בפרטיות, ת"ח[35] אתן לך אם תודיעני בטובך מכ"ז. מה מאד ישמח לבי אם צאצאיך היקרים היכולים כבר לתפוש עט בידם יכתבו לנו בעצם ידם מילים אחדים, וגם אלטע תחי' ראוי שתכתב דברים אחדים ביחוד תשמח בזה הרבנית תחי'.

והנה לפי הערך ערכתי לפניך בזה דברים מבוררים על איזה פרטים שעלו ברעיוני ע"פ[36] סדר מכתבך היקר, ואתה תוסיף בע"ה להציע ולברר ולעורר על עוד פרטים מהנדרש לעניני המצב, ומה מצבם של יקירנו, איך מתפרנסים, ר'[37] יוסף ויונה, פסח, ושמואל ומשפחתם שיחיו, ההתחיל שמואל כבר לעשות איזה עסק, והרא"מ[38] סלוצקין שיחי'[39] הישוב ליסד את בית החרושת?

ואיך עומד הוא ענין הכספים שהם מיוחדים בעד ישיבתנו, מהם נמצא סכום ביד רפאל שיחי', ואיזה סכום מונח כמדומה בהבנק, העומדים הם בחזקת קיום? ומצב הרבנות ביפו והמושבות איך הוא? אקוה שהכל תברר לי. והנני בזה חותם בברכה ובצפיית ישועה, וברכת ד' על עמו ונחלתו בקרוב, ונזכה לחזות פני כולכם וכל מחמדנו בשמחת לבב על אדמת הקודש. כנה"י[40] ונפש אחיך דבק באהנ"פ[41],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

נ.ב. בשביל בגדים שלחנו לבחינה, אם נקבל ידיעה שבא המשלוח נשתדל בל"נ, לשלח עוד, כמו כן שלחנו כעת מעט כסף, וחוץ מזה המחינו ע"י מר פעניגשטיין שאקוה שימסור כראוי, ואנחנו נשלם בזה לבנו היושב פה. הרבנית תחי' דו"ש[42] כולכם.

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. הרשחה"ק - הרב שמואל חיים הכהן קוק (אחי הרב)
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. תחי' - תחיה
6. בכט"ס - בכל טוב סלה
7. לאוי"ט - לאורך ימים טובים
8. באי"י - בארץ ישראל
9. להי"ראש - להרב רבי שמות שמתחילים באותיות א, ש (למשל: אברהם + שמואל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
10. ג"כ - גם כן
11. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
12. אע"פ - אף על פי
13. בלה"ק - בלשון הקודש
14. כ"כ - כל כך
15. בכ"ז - בכל זאת

16. בעז"ה - בעזרת השם
17. ע"ד - על דבר
18. הקו"ק - הקהילה קדושה
19. מא"י - מארץ ישראל
20. הת"ת - התלמוד תורה
21. לכה"פ - לכל הפחות
22. כהבקו"ח - כהביקור חולים (בית החולים)
23. ומוש"ז - ומושב זקנים
24. בע"ה - בעזרת השם
25. שבא"י - שבארץ ישראל
26. ע"י - על ידי
27. ושת"ל - ושתודה לא-ל
28. שי' - שיחיה
29. ח"ו - חס ושלום
30. בל"נ - בלי נדר
31. באה"ר - באהבה רבה
32. שהשי"ת - שהשם יתברך
33. א"א - אי אפשר
34. השי"ת - השם יתברך
35. ת"ח - תלמידי חכמים
36. ע"פ - על פי
37. ר' - רבי
38. והרא"מ - והרב רבי שמות שמתחילים באותיות א, מ (למשל: אברהם + משה) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
39. שיחי' - שיחיו
40. כנה"י - כנפשו היקרה
41. באהנ"פ - באהבת נפש
42. דו"ש - דורש שלום

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתקז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט אלול תרע"ח - הרוגייט **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הם מתעכבים בגלל ענייני ההסתדרות. נדפס קול קורא שהרב קוק ערך, בחתימת רבנים חשובים. בשבוע שעבר דיבר בלידס באולם גדול, ורבני העיר תמכו; לשבת הבאה הרב קוק נוסע למנצ'סטר. על עיתון עברי: עדיף להקדים כתבי תעמולה בשפות המדוברות. הרב קוק מתכנן מאסף מאמרים על ההסתדרות. הרב נ' שטרנבוך מבקש שהרצי"ה יהיה אצלו בחגים, ואולי כדאי - שינוי מקום מרחיב את הדעת ו'ראוי להראות אהבה לאוהבים'.

עיקרי הדברים

- קול קורא בחתימת רבנים.
- נאום בלידס ונסיעה למנצ'סטר.
- תעמולה בשפות המדוברות.
- החגים אצל שטרנבוך.

נוסח האגרת

ב"ה[1], י"ט אלול תרע"ח[2], האראגייטה, בני יקירי וחביבי שליט"א[3], שלום וברכה וכוח"ט[4], בספר חיים טובים, לאי"ט[5] וכט"ס[6].

הגיעו לידינו מכתביך היקרים, הגלוי העברי והגרמני הסגור, ב"ה על שלומך. הננו מתעכבים פה עדיין, אולי יותר מבשנה העברה, מפני ההמשכות עניני הסתדרותנו.

כעת הולך ונדפס קו"ק[7], שערכתי כמובן, וחתומים עליו מספר הגון של רבנים ומהם ג"כ[8] גדולים וחשובים.

שבוע העבר הייתי בליעדז, דברתי בכנופיה גדולה של אולם רחב ידים שהתקינו לכך, ומרבני העיר תמכו בנאומיהם את הסברת רעיוננו, והתחילה תעמולה, שנקוה ממנה תוצאות לטובה בעה"י[9]. כעת מתעתדים אנחנו לנסוע לש"ק[10] הבע"ל[11] למאנשסטר. נקוה לד' שוכן ציון ובוחר בירושלים, המעורר עת גאולה לעם קדשו, כי חפצו בידינו יצליח, והמחשבה העדינה והקדושה ורגש החיים הטהורים הכמוסים במעמקי רעיון התנועה "הירושלמית" ילכו הלך ואור, והיו לאור ישראל ולזוהר ונוגה אורים לעמים רבים, אשר ילכו כולם באור ד' צור ישראל וגואלו. בבואנו ללונדון אי"ה[12] נראה לשלוח לך עוד חוברות וקו"ק[13] והדברים הנדרשים לתעמולתנו.

ע"ד[14] הוצאות עתון עברי, אף כי נאה הדבר, אבל אולי יותר יפעלו דברים בלשון המובן לכל, וכדאי היה הדבר להקדים כתבי פרופגנדה בשפות המתהלכות. אקוה להו"ל[15] בע"ה[16] מאסף מאמרים ע"ד הסתדרותנו ומגמותיה. אני רוצה שיתברר הענין יותר ויותר, בין בעמקו ובין בהרחבתו, לפי שינויי הטעמים והסגנונות, אבל הכל למקום אחד עולה, להאיר את האור העליון של קודש ד' שביסוד התנועה הלאומית, ולקרא לכל שלמי אמונים, אשר עוז להם באלהים סלה, לעמוד על כנם הכן

בהתעוררות דעה ואבירות רצון לשם ד' לעמו ולארץ חמדתו. ידידנו הר"נ[17] שטערנבוך שי'[18] דורש ממני במכתב שאסכים שתהי'[19] אצלו בימי הימים הטובים הבעל"ט[20] ואולי נכון הדבר לפעמים חילוף מקום גורם קצת הרחבת הדעת ומעורר למפעלים. ואולי תוכל להשתמש בשעה"כ[21] הזאת לאיזה התקדמות בתנועתנו הקדושה בע"ה.

ובכלל ראוי להראות אהבה לאוהבים וכאשר עם אהובינו שבס"ג[22] אתה בתדירות, אולי נכון למלא את הבקשה הזאת. וכבינתך הישרה תעשה, ודי יצליחך.

ברכתי ברכת השנים תעלה לראש חביבנו הר"א[23] קמחי. וכא"ל[24] שי', ולכל דורשי שלומנו, ולמר משה ויסבורד נ"י[25] וכא"ל כולם יכתבו ויחתמו בספר חיים טובים ונזכה כולנו יחד לראות בתשועת ד' אשר יעשה לעמו במהרה בימינו בקרוב, וישמחנו במהרה בנאות ארץ חמדתנו ובבנין בית קדשנו ותפארתנו ושם ד' אל אלקי ישראל יגדל מעל לגבול ישראל, כי יאמרו בגויים הגדיל ד' לעשות עמנו. מפני כמה טרדות הנני מוכרח לקצר, ואו"ש[26] וברכה כנה"י[27] ונפש אביך מצפה אשרך וטובך כה"י[28], חותם בברכת כתיבה וחתימה טובה בספרן של צדיקים גמורים, לחיים טובים ארוכים ומתוקנים וליפעת גאולה שלמה ואור ד' וששון ישעו והארת חכמתו ותפארת קדושתו בכל עוז ונועם בב"א[29],

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. וכוח"ט - וכתיבה וחתימה טובה
5. לאי"ט - לאורך ימים טובים
6. וכט"ס - וכל טוב סלה
7. קו"ק - קהילה קדושה
8. ג"כ - גם כן
9. בעה"י - בעזרת השם יתברך
10. לש"ק - לשבת קודש
11. הבע"ל - הבא עלינו
12. אי"ה - אם ירצה השם
13. וקו"ק - וקהילה קדושה
14. ע"ד - על דבר
15. להו"ל - להוציא לאור
16. בע"ה - בעזרת השם
17. הר"נ - הרב רבי שם שמתחיל באות נ (כגון נתן / נחום / נפתלי / נחמן) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
18. שי' - שיחיה
19. שתהי' - שתהיה
20. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
21. בשעה"כ - בשער הכוונות
22. שבס"ג - שבסנקט גאלן (עיר בשווייץ)
23. הר"א - הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
24. וכא"ל - וכל אשר לו
25. נ"י - נרו יאיר

26. ואו"ש - ואומר שלום
27. כנה"י - כנפשו היקרה
28. כה"י - כנפשו היפה
29. בב"א - במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתקח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ' אלול תרע"ח - הרוגייט **נמען:** אחיו (כנראה הרב שמואל)

הם בהרוגייט יותר משני חודשים, והעבודה לא הופסקה. כפילות השמות 'הסתדרות' ו'דגל' אינה לחינם, ומעליהם עומדת מהות התנועה, שעשויה להתפשט גם אל הוגי דעות בכל עם. הרב קוק נאלץ להשתמש ביידיש להסבר להמון, ובהולנד יש עיתון יהודי־הולנדי שתומך ברעיון, ונבוני 'אגודת ישראל' מתייחסים בחיבה.

עיקרי הדברים

- שני חודשים בהרוגייט.
- 'הסתדרות' ו'דגל'.
- יידיש להמון; תמיכה בהולנד.

נוסח האגרת

ב"ה[1], כ' אלול תרע"ח[2], מרחץ האראגייטה.

אנחנו שרויים פה במקום המרפא זה יותר משני חדשים, במשך הזמן לא הופסקה לגמרי העבודה לשם הסתדרותנו ה"ירושלמית", וכמה דברים נתבררו במשך הזמן הזה ע"ד[3] איכותה של תנועה חדשה ישנה זו, שהיא עלולה להקיף באמת את העולם הישראלי, ולתת פנים מסבירות ונוחות לכל המהלכים של תנועתנו הלאומית ותחית א"י[4] לכל מדרגותיה.

מעט ביארתי לך במכתבי הקודם, כי לא לחנם היא כפילות השמות ה"הסתדרות" וה"דגל". אמנם על גביהם עולה היא עצמותה של התנועה, במהותה המדעית וההרגשית, העלולה להתפשט גם מעל לגבול ישראל, אצל כל הוגי דעות וחושבי מחשבות נעלות, בכל גוי וממלכה, ובכל החוגים של בעלי השפעה, שלטונית או רוחנית, - רק אל ירפו ידינו.

אנכי הנני לע"ע[5] מוכרח להשתמש באידיש להסברת ההמון הרחב, שגם בני תורה בגולה כלולים בהם לגבי כבדות ההבנה של עומק הרעיון בעברית, בהאלאנד ישנה מערכת יהודית האלאנדית התומכת יפה את רעיוננו, והנבונים שבבעלי אגו"י[6] מתיחסים אליו בחבה גדולה והכרה פנימית, חזקו ונתחזקה, וצור ישראל וגואלו יאמץ חילינו ויברכנו באור דעה והשכל, באומץ לב וחפץ כביר וטהור, לרומם נס תחיית עם ד' על נחלתו, באור קדוש ישראל והכרת תשובה בהירה אל דבר ד' אשר מירושלים, לזכור תורת משה עבדו על כל ישראל חוקים ומשפטים.

הנני חותם בכל חותמי ברכות בברכת השנים ובשמחת הרגלים וכל טובה וברכה, ורוב אושר וחן וכבוד, כנה"י[7] ונפש אחיך קשור באהבת נפשך מצפה שיבת שבותנו על אדמת הקודש במהרה בימינו בקרוב.

שלכם,

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרע"ח - השנה תרע"ח (1917/1918)
3. ע"ד - על דבר
4. א"י - ארץ ישראל
5. לע"ע - לעת עתה
6. אגו"י - אגודת ישראל
7. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ג' – אגרת תתקכז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג כסלו תרע"ט **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הרב קוק מבקש מכתבים כל שבוע, ואפילו קצרים, כי העיכוב מצער את אמו. ראוי כבר להתכונן לשיבה. מתחילים בתעמולה מזורזת. אי אפשר לוותר לגמרי על היידיש, שהיא שפת ההמון, אבל צריך לכתוב גם בעברית. ל'קנאת השפה' המופרזת יש לשים גבולות, כי יש בה הרבה 'מלאכותיות... מצד החיקוי הקופי'.

עיקרי הדברים

- מכתבים כל שבוע.
- הכנה לשיבה.
- יידיש ועברית.
- גבולות לקנאת השפה.

נוסח האגרת

ב"ה[1], כ"ג כסלו, עטר"ת[2].

בני מחמדי שליט"א[3], ת"ל[4] שהגיענו הכרטיס שלך, אחרי שמאד חכינו להודע משלומך. ומאד נבקש אותך שתכתוב בתדירות בכל שבוע, ואם אפשר לפעמים יותר, כי העיכוב של המכתבים גורם ביחוד לאמא תחי'[5] צער גדול. ומצוה רבה להזדרז למנע זה ע"י[6] המכתבים התכופים בעה"י[7]. וא"צ[8] לכתב באריכות כ"א[9] ד"ש[10] בקצת פירוט, רק מפרק לפרק תכתב בארוכה מכל הענינים הנוגעים להכלל ולהפרט. בטח כבר תקבל את מכתבנו, והנה ראוי כבר לעסוק בהכנה לשוב בעה"י ורחמיו למחוז חפצנו. ודי יתקננו בעצה טובה מלפניו.

פה מתחילים אנחנו כעת בקצת תעמולה יותר מזורזת. יצליחנו ד'. כמה פעמים העירותיך ע"ד[11] העתקת המכתבים לאשכנזית ומתפלא אני שלא השבתני ע"ז[12]. וע"ד[13] הזרגון, למנע לגמרי משימושה א"א[14] פה, שהיא השפה ההמונית אפילו בענינים ספרותיים. רק צריך להשתדל שיהיו הדברים ג"כ[15] כתובים בלה"ק[16]. וע"ד ההפרזה של קנאת השפה, צריכים אנחנו לשום ע"ז גבולים הגונים, כי סו"ס[17] יש בה הרבה ממלאכותיות והרבה ריקניות מצד החיקוי הקופי.

ישמחנו ד' בישועתו ויאיר לנו בעז יפעת אורו בימי חג האורים החנוכה הבעל"ט[18]. והי'[19] זה שלום וברכת עולמים כנה"י[20] ונפש אביך מצפה אשרך ודוש"ת[21] כה"י[22],

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עטר"ת - השנה תרע"ט (1918/1919) - כתובה במילה "עטרת"
3. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
4. ת"ל - תודה לא-ל

5. תחי' – תחיה
6. ע"י – על ידי
7. בעה"י – בעזרת השם יתברך
8. וא"צ – ואין צריך
9. כ"א – כי אם
10. ד"ש – דרישת שלום
11. ע"ד – על דבר
12. ע"ז – על זה
13. וע"ד – ועל דבר
14. א"א – אי אפשר
15. ג"כ – גם כן
16. בלה"ק – בלשון הקודש
17. סו"ס – סוף סוף
18. הבעל"ט – הבא עלינו לטובה
19. והי' – והיה
20. כנה"י – כנפשו היקרה
21. ודוש"ת – ודורש שלומו ותורתו
22. כה"י – כנפשו היפה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ח טבת תר"פ **נמען:** בנו, הרב צבי יהודה

הממשלה ביקשה את רשימת ההסתדרות (אישור המשרד), והרב קוק אינו יודע היכן הונחה. ועד הרבנים מתפתח, וזה מיסודות 'הסתדרות ירושלים'. מר קלמנסון, הסדרן, הביא שתי חוברות, והרב קוק נפלא מעומק הרגשתו ל'מחשבה ישראלית אצילית חפשית מהאדיקות המודרנית'. הרב קוק מבקש לשמוע על הלימודים ועל השפעת הרצי"ה על הצעירים.

עיקרי הדברים

- מסמך ההסתדרות.
- ועד הרבנים.
- קלמנסון.
- שאלות על הרצי"ה.

נוסח האגרת

ב"ה. יום י"ח לחדש טבת שנת תר"פ[1]

בני יקירי שליט"א[2], ב"ה[3] על מצב הבריאות הרגיל. עניני העבודה מצד ההסתדרות, כמעט שנתעכבו בעת נסיעתך. מהממשלה נתקבל מכתב, שמבקשת את הנאטע של רשימת ה"הסתדרות". כפי הנראה זאת היא הרשימה של אישור המשרד שלנו. אבל איני יודע היכן הונח זה הכתב. אולי תטיב להודיעני אם הנך זוכר. ההסתדרות של ועד הרבנים הולכת ומתפתחת ב"ה באופן רצוי, גם זוהי מיסודי עבודת הסתדרותנו "ירושלים". ענין אותי בקורו של מר קלמנסון הסדרן שלנו, הביא לי לע"ע[4] שתי חוברות מסודרות יפה. נפלאתי על שקדנותו ועומק הרגשתו בחבת אמת, למחשבה ישראלית אצילית חפשית מהאדיקות המודרנית, שזאת היא מה שאנו דורשים להביא אור מעלמא דחירו בעולמנו, ע"י[5] אור תורה חרות על הלוחות.

הנני מוטרד בעבודות שונות, ואעצר כעת. כתוב נא בני חביבי בפרטיות מכל עניניך. הלך רוחך, סדרך, למודיך והשפעתך על הצעירים, פרטי השיעורים, ומתי תחשוב בע"ה[6] לבקרנו על זמן קצר כאשר דברנו. יחננו ד' שהכל יהיה בהצלחה, ונזכה לעבוד עבודת ד' ועמו, בלב נכון בבריות גופא ונהורא מעליא, בקדושת אמת ובטהרת רוח ונפש בעז"ד[7]. דר"ש[8] יקירנו יונה וב"ב שי'[9], מה שלומם בפרטיות, ושי' חביבנו ד"ר[10] לוין. תמיהני שלא פקדני באיזה שורות. מכתב בא מיעב"ץ[11] שי' לי ולחרל"פ[12] שליט"א, דר"ש הדרי"ם[13] חביבינו, לוין ועליאש, ומשתאה על שלא נפקד מהם במכתבים.

הנני חותם בברכה, יברכך ד' יחזקך ויאמצך בכל טוב. אביך מצפה אשרך ב"ה, אברהם יצחק הכ"ק[14]

1. תר"פ – השנה תר"פ (1919/1920)
2. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
3. ב"ה – ברוך השם

4. לע"ע - לעת עתה
5. ע"י - על ידי
6. בע"ה - בעזרת השם
7. בעז"ד - בעזרת ד'
8. דר"ש - דורש שלום
9. שי' - שיחיה
10. ד"ר - דוקטור
11. מיעב"ץ - מרבי יעקב עמדן
12. ולחרל"פ - ול + חרל"פ: הרב יעקב משה חרל"פ (תלמידו של הרב קוק)
13. הדרי"ם - הדוקטורים
14. הכ"ק - הכבוד קדושת

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אפח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"א אדר שני תרפ"א **נמען:** אליעזר בן יהודה

על ספרו 'עד אימתי דברו עברית': העברית קיבלה ערך לאומי מוסרי רק כשחדלו עמים אחרים לדבר בה; בימי הנביאים ותחילת הבית השני עמים קרובים דיברו עברית, ולכן לא נתגלתה בה 'הסגולה הלאומית'. נחמיה הקפיד יותר על אחדות השפה מאשר על דיוק העברית; לארמית היו 'זכויות' בגלל קרבתה (פסחים פז ב). דעת רבי על קדמות הכתב האשורי מסתברת. בימי הבית השני ואחריו שימשו שתי השפות, וחכמים דיברו בשתיהן; רוב הלכות רב נאמרו בעברית (דוגמאות מברכות). כשנשארה העברית מיוחדת לישראל התרוממה למעלתה. עתה הדת והשפה, יחד עם הארץ, יסמנו את הצביון הלאומי.

עיקרי הדברים

- הערך הלאומי של העברית - מאוחר.
- נחמיה והארמית.
- הכתב האשורי.
- עברית וארמית בתלמוד.
- דת, שפה וארץ.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. יום י"א לחודש אד"ש[2] תרפ"א[3]

לכ'[4] החכם המפורסם מר א. בן יהודה מפני הטרדא הרבה, אי-אפשר לי להעיר הרבה על ספרו הנכבד "עד אימתי דברו עברית". אמנם בקצרה אעיר, שלפי דעתי אי-אפשר לומר שנתקבלה באומה השפה בתור גורם לאומי מוסרי, כי-אם אחרי שכבר חדלו עמים אחרים לדבר עברית, אבל בימי הנביאים הראשונים והאחרונים וגם בראשית ימי הבית השני, והמשך תקופתם של אנשי כנה"ג[5], עוד דברו עמים אחרים, קרובי מקום וקרובי גזע, עברית, ולא נתגלתה עדיין בשפה הסגולה הלאומית - כמו שאינה מתגלה בדת שכוללת עמים שונים - רק מאותו הזמן שנשארה השפה סגולה מיוחדת לישראל, נתגלתה בה תכונתה הלאומית. ואין רחוק לחשוב שאפילו לאומי מעשי כנחמיה, הקפיד יותר על אי-האחדות של השפה, שהיא מונעת את האומה להעשות חטיבה אחת ממה שהקפיד על הדייקנות של העברית בעצמה, וזהו תוכן הפסוק של "וכלשון עם ועם" כפשוטו, בלא סירוסין, ביחוד הארמית שיש לה זכויות מצד קרבתה לעברית. ומצד קרבת הגזע של הגרות הכשדי אשר לאבות, שזהו הרמז של רבי חנינא (פסחים פז, ב) "מפני שקרוב לשונן ללשון תורה". והמשל של רבי יוחנן ששיגרן לבית אמן, שלא נתגלתה אז כלל סגולה לאומית חזקה שתוכל לעמוד בפני הארמית, בהשפה העברית.

ודעתו של רבי ע"ד[6] קדמות האשורי אינה רחוקה מההשערה, שיותר מצויה תנועה של תחיה אצל עם הדוחפת אותו לאיחוד במעשים ומנהגים טובים קדומים שנעזבו ממנו מפני סיבות שונות, ממה שמצוי שיעזוב עם דרכו המנוחלת מאבותיו ויקבל תוכן אשר לא שערום דורות הקודמים כלל. ע"כ[7] סובר רבי שזה הכתב האשורי הוחזק בישראל מעולם ונשתכח מהם ע"י[8] מהפכות וקלקולים ועזרא חזר ויסדו.

והכתובות העתיקות אינן יכולות להורות את ההיפוך מההשערה שמצמצמת את תכונתה על הדורות היותר קדומים קודם שחטאו. ועל השימוש לדברים המקודשים, כלומר כתב התורה והלוחות, כל המחקר על-דבר מעמד הלשון בימי הבית-השני אינו יכול להתברר על צד אחד שהמקורות מראים ששמשו שני הלשונות העברית והארמית. ומנהג זה נמשך אצל הדורות המאוחרים ג"כ[9], עד שבענין אחד היו מדברים לפעמים עברית ולפעמים ארמית. וכשהיה הדבור ההמוני יותר ארמי, היו [חסים] סבה להדיבור העברי כשהיה בא בשיחה חלונית כשבת מא, א הביאו לי נתר הביאו לי מסרק פתחו פומייכו ואפיקו הבלא ונתן שם סבה על הדבור העברי. דקא משמע לן דדברים של חול מותר לאומרם בלשון קודש בבית-המרחץ, ושם דף יב, ב:

"זימנין אמר: המקום יפקדך לשלום, וזימנין אמר רחמנא ידכרינך לשלם, ונתן סבה. ושמואל הקטן בשעת מיתתו דבר ארמית סנהדרין יא, א. וע"ד[10] רב, הנה רוב הלכותיו נאמרו בעברית, ברכות יג, ב "אמר שמע ישראל... ונאנס בשינה". ושם יד (אמר רב): "כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה". ושם כה א (אמר רב): צואה אפילו כחרס אסורה" וכז, א (אמר רב): לעולם אל יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו" ושם (כז, ב) "בצד עמוד זה התפלל רבי ישמעאל ברבי יוסי". וכט א: "רב אומר מעין כל ברכה וברכה". ושם ל, "טעה ולא הזכיר של ר"ח[11] ערבית, אין מחזירין אותו". ושם מב. א "אמר רב: שלש תכיפות הן". ואין קץ לפרטי ההלכות שנאמרו בטהרת העברית מרב. על כל פנים ברור הדבר ששתי השפות היו שולטות באומה מימי הגולה בבבל והמלומדים היו משתמשים בשתיהן, ואיזה חבה לאומית היתה גם-כן להארמית, רק כאשר נשארה העברית מיוחדת לישראל, התרוממה למעלתה הלאומית המיוחדת לה, שבאמת היא קבועה בסגולתה. וכן הדין נותן שהדבר המיחד את האומה מיתר האומות כולן ראוי לו להיות סופג בתוכו תוכן לאומי חזק.

ועתה נשארה לנו, בתור תוכן מיוחד, רק הדת-בהגיונותיה ובמעשיה - והשפה, שבהתאחדם עם ההתיחדות בארץ יסמנו לנו את כל הצביון הלאומי במילואו, אשר גם כל הרכוש האנושי שלנו יסתגנן על-ידיהם אצלינו בסגנון הטבעי הבריא הראוי לנו בתור עם השב לעצמות תחייתו, בכבוד רב

אברהם יצחק הכהן קוק

נ.ב. ברכות יז, א: "מרגלא בפומיה דרב, לא כהעוה"ז[12] עוה"ב". ודבר אופי הוא שבירושלמי ההלכות של האמוראים מתבטאים יותר בארמית מאשר בבבלי הערך, הנ"ל[13]. ועי' ברכות יח, א בבלי בשם ר'[14] חייא "למחר באין אצלינו ועכשיו מחרפין אותנו", ובירושלמי שם ה"ג, בשם ר"ח הובא בארמית "למחר אינון גרן ואינון מעיקין לון". ומזה נראה שהיו מוסרין את הדברים ששמעו מפי רב לפעמים בעברית ולפעמים בארמית. והתרגום המדוייק אינו נגד החיוב של לומר כלשון רבו, ויש עוד דוגמאות ע"ז[15], וא"א[16] לי כעת להאריך. הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. אד"ש - אדר שני
3. תרפ"א - השנה תרפ"א (1920/1921)
4. לכ' - לכבוד

5. כנה"ג - כנסת הגדולה
6. ע"ד - על דבר
7. ע"כ - על כן
8. ע"י - על ידי
9. ג"כ - גם כן
10. וע"ד - ועל דבר
11. ר"ח - ראש חודש
12. כהעוה"ז - כהעולם הזה
13. הנ"ל - הנזכר לעיל
14. ר' - רבי
15. ע"ז - על זה
16. וא"א - ואי אפשר

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אק

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג ניסן תרפ"א - ירושלים **נמען:** אסיפת הסופרים ביפו (בראשות נחום סוקולוב)

ברכה לאסיפה, אף שאינו יכול להשתתף. הרב קוק מקווה שהסופרים יעמדו 'תחת דגלו הגדול של ספרא רבא דישראל', ושהספרות החדשה תתאחד עם מקור הקודש של הספרות הישנה.

עיקרי הדברים

- ברכה לסופרים.
- תחת דגל משה.
- ספרות חדשה וישנה.

נוסח האגרת

ב"ה[1] י"ג ניסן תרפ"א[2]

לכבוד אסיפת הסופרים ביפו, אסיפה נכבדה ובראשה מנהיג תחיתנו המדינית מר נ. סוקולוב שלו'[3] וברכה קבלו נא בטובכם סופרינו הנכבדים, את ברכתי הלבבית לאסיפתכם הכבודה, ואת רגשי תודתי העמוקים על הכבוד אשר הואלתם לכבדני בהזמנתכם החביבה, צר לי על אשר רבו המניעות אשר מצדן לא אוכל להיות נוכח באסיפה. הואילו נא חברים נכבדים, וקבלו את ברכתי המובאת לכם בזה, להצלחתה האמתית של כנסיתכם הנכבדה. הנני מלא תקוה שבשעה הגדולה הזאת לתחיתנו הלאומית, תעמד אגודת סופרינו על הגובה הראוי של האידיאלים הרמים, שהם נשמתה של הספרות בישראל מעולם. וכולנו נעמוד תחת דגלו הגדול של ספרא רבא דישראל, להמשיך את פעולת תורת משה מורשה קהלת יעקב על עם הקודש, ההולך לקראת מצעדי תחייתו, להגיד על ידה את דבר ד' אשר אתנו לכל עמי הארץ, להביא עליהם, על כולם יחד, את ברכת אב המון גוים, ונברכו בך כל משפחות האדמה. מלא אושר אני לקוות כי ספרותנו העתידה בארץ התחיה, תדע לכלכל את גאון רוחה ואת מטרתה העליונה. ואסיפתכם הנכבדה תתרומם להראות את סימני החיים הגדולים של תחייתה של ספרותנו החדשה, שתתאחד עם מקור הקודש של ספרותנו הישנה, נחלת ישראל מעולם, לעבוד שכם אחד עבודה תמה בבנין בית ישראל.

ברגשי כבוד וברכת התחיה

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"א - השנה תרפ"א (1920/1921)
3. שלו' - שלום

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקכג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ראש חודש מרחשון תרפ"ב **נמען:** אליעזר בן יהודה

על מקור השימוש ב'מקח' במובן מחיר: בתוספתא (שבת קנא א) 'ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח', וברש"י 'מנה ומאתים'. בתוספתא הגרסה הייתה כנראה 'סכום ממכר', ואולי הבבלי שינה בכוונה. בדעת הרמב"ם, המגיד משנה, הר"ן ובה"ג יש פירושים שונים, ובשולחן ערוך, בט"ז, בים של שלמה ובשו"ת פנים מאירות 'מקח' משמש למחיר. עוד על 'מקידה' כלוח שטוח, בדומה ל'דלי' כמכסה בור (רש"י בבא קמא נא ב).

עיקרי הדברים

- 'סכום מקח' בתוספתא.
- פירושי הראשונים.
- 'מקח' כמחיר.
- 'מקידה' ו'דלי'.

נוסח האגרת

ב"ה[1] ר"ח לחודש מ"ח תרפ"ב[2]

להחכם המפורסם מר א' בן יהודה. בתשובה, על שאלתו על המקור של מובן מקח, בתור סכום המחיר, הנה היא תוספתא מפורשת המובא בגמ'[3] שבת ד' קנ"א ע"א[4], ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח. ופירש"י[5] סכום מקח מנה ומאתים, אמנם בתוספתא גופא היתה הגי' העתיקה כפי הנראה סכום ממכר, והוראת ממכר ודאי לא הוכחה מעולם על מחיר, ותהיה הכונה הסכום של הדבר שמוכרים. אבל כבר נתפרסמה ההוראה ע"פ[6] נוסחת התלמוד הבבלי סכום מקח, שאולי בכונה שינו אותה ממכר למקח, כדי לבטא את ההוראה של מחיר בביטוי מקח, שהיה כבר מורגל כפי הנראה גם אצלם היות השפה חיה בפיהם. ובאמת יש בדברי הראשונים שתי הוראות על ביטוי זה שבברייתא שם איתא לענין הדין שמותר לדבר דברי מקח וממכר בשביל מצוה בשבת, לפקח על עסקי כלה, ועל עסקי המת. ואמר שם שאומרים לו לך למקום פלוני ואם לא תמצא במקום פלוני לך למקום פלוני, ואם לא תמצא במנה קח במאתים, אם כ ומאתים זהו סכום המקח. ורבי יוסי אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח. וחולק לפי זה על תנא קמא.

אמנם ע"פ הוראה זו עוד יש מקום לומר שהכונה סכום מקח היא סכום של המקח, וכ"ה גי' הריף סכום המקח, בה"א הידיעה, וא"כ[7] הוראת מקח אינה על המחיר כ"א[8] על הדבר הנקנה כהוראה הרגילה בספרותנו העתיקה, ולא כהביטוי ההמוני על הוראת קצב המחיר. ובאמת אם היתה זו כונת ההוראה היה ראוי לומר ובלבד שלא יזכיר לו מקח, או המקח, אלא שיש לדחות שנמנע התנא מהקיצור כדי שלא נטעה לומר שהביטוי מקח הוא כאן הדבר הנקח. אבל הרמב"ם[9] בפכ"ד[10] דשבת הלכה ה' העתיק שתי הדיעות ביחד שאומר לו לא מצאת במנה הבא במאתיים, וסיים ובלבד שלא יזכור

לו סכום מקח. והמגיד משנה חתר לדעת מה כיון הרמב"ם בהוראת סכום מקח, באופן שאינו סותר את מה שאמר בתחילה שיכול לומר קצבה של מנה ומאתים, ועל פי פירושו אין ההוראה של הרמב"ם בהביטוי שונה מהוראתה על פי פירוש רש"י[11].

אבל הר"ן[12] בשבת פירש את דברי הרמב"ם בהוראת סכום מקח על פי דברי הלכות גדולות, שהוא פירש שלא יזכיר לו סכום של חשבון שעבר, שכתב דאי נקט מיניה בחמש דנקא והשתא נקיט חד דנקא דלא לימא ליה מלא לי דינר, באופן זה יהיה תיאור הביטוי סכום מקח צירוף חשבון, ועל כרחנו נאמר שהוא הסכום של מה שלקח ממנו בעבר, ואין לו יחש ישר כלל אל תקציב המחיר. עכ"פ[13] ההמון אינו מדקדק כ"כ[14] ומכאן נתפשט הביטוי מקח במובן תקציב המחיר. ובשו"ע[15] או"ח[16] סי'[17] ש"ו פירש ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח כלומר שלא יאמר לו סך ידוע שלא להוסיף עליו, ועכ"פ[18] מפורסם הוא הביטוי סכום מקח, ואין צורך להביא מפיסקי הגאונים שאינם מצויים ביד כל. ובשו"ת[19] פנים מאירות ח"ב[20] סי' פ"ח נמצא הביטוי עשה מקח על עורות, שהכונה בולטת שקצב מחיר על העורות על שנה תמימה. עכ"פ הביטוי הזה לתיבת מקח בהוראת מחיר יש לו עיקר בספרותנו השמושית. מדי דברי, לא אמנע מלהעיר את כי[21] ע"ד[22] הוראת מקידה, לתואר לוח שנדברנו בזה שבוע העבר, שאם אמנם לא מצאתי מפורש את השערתי, שהשם הוא מורה לפעמים גם על דבר שטוח הראוי לכסות בו איזה חלל, הנה יש דוגמא לזה, בהוראת דלי.

שההוראה הרגילה היא לבטא בזה שם כלי מקבל משקה, ומ"מ[23] רש"י בב"ק[24] ד' נ"א ע"ב[25] מפרש הוראה של דליו, גם לכסוי של בור, שהוא לוח שטוח. אמת הדבר שמדברי הרמב"ם נראה שם שמפרשו דלי פשוט כפי ההוראה הרגילה כלי שדולין בו מים.

בכבוד רב

אברהם יצחק ה"ק

נ.ב. וכ"ה במס' ביצה ד' כ"ט ב', ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח, והוא ג"כ[26] מתוספתא. ובשלטי גבורים שם סעיף ז' שם מקח, והוא יותר מבואר שהכונה היא על המחיר הקצוב. אמנם גם יש שיטות המפרשים שהוא צירוף של חשבון. וכ"ה שיטת הרי"ף[27], ומ"מ הפי' הוא תקציב של כסף. ובד' הרמב"ם כאן בה' יו"ט[28] פ"ד ה' כ"ג[29] וכ"ד, כי לשון סכום דמים במקום סכום מקח שבברייתא. ובט"ז סי' שכ"ג סק"א[30] כתב במנין ומקח במקום סכום מקח, נשתמש בתיבת מקח לבדה להוראת המחיר הקצוב. ובס' ים של שלמה למוהרש"ל[31] בביצה פ"ג סי' כ"ח כ' "והרי"ף גורס במילתא דח"ק[32] מקח פי'[33] שם דמים", והוא המחיר.

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ב - השנה תרפ"ב (1921/1922)
3. בגמ' - בגמרא
4. ע"א - עמוד א
5. ופירש"י - ופירש רש"י
6. ע"פ - על פי

7. וא"כ - ואם כן
8. כי"א - כי אם
9. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
10. בפכ"ד - בפרק כ"ד
11. רש"י - רבי שלמה יצחקי
12. הר"ן - רבנו נסים
13. עכ"פ - על כל פנים
14. כ"כ - כל כך
15. ובשו"ע - ובשולחן ערוך
16. או"ח - אורח חיים
17. סי' - סימן
18. ועכ"פ - ועל כל פנים
19. ובשו"ת - ובשאלות ותשובות
20. ח"ב - חלק ב'
21. כ' - כבוד
22. ע"ד - על דבר
23. ומ"מ - ומכל מקום
24. בב"ק - בבבא קמא
25. ע"ב - עמוד ב
26. ג"כ - גם כן
27. הרי"ף - רבי יצחק אלפסי
28. יו"ט - יום טוב
29. כ"ג - כבוד גאונו
30. סק"א - סעיף קטן א
31. למוהרש"ל - למורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, ל (למשל: שמואל + לוי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
32. דח"ק - דורש פענוח
33. פי' - פירוש

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקמח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב תשרי תרפ"ג **נמען:** הרב פנחס הכהן לינטופ

התנצלות על העיכוב: רצה לכתוב מכתב ארוך, ו'דווקא מתוך שחפצתי לתפוש מרובה לא תפשתי אפילו מועט'. הרב קוק שמח על תרגום ספריו לאנגלית, כי הגיע הזמן שדברי קודש יישמעו בשפות העמים, גם בשביל בנינו הרחוקים. הדפסה בארץ עולה כארבע לירות לגיליון. הרב קוק מזמין אותו לקבוע את דירתו בארץ.

עיקרי הדברים

- התנצלות.
- תרגום לאנגלית.
- הזמנה לעלות.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. י"ב תשרי ג'

שלו'[2] וברכת עולמים יחדו יהיו תמים להדרת כבוד רב רחימאי הגאון המובהק אוצר אורה, חכם חרשים. גדול הדעה וסובר הרזי"ם[3] כקש"ת[4] מו"ה[5] פנחס לינטאפ הכהן שליט"א[6] וכא"ל[7] שוי"ר[8] אחדשה"ט[9] באה"ר[10],

בעשר חלו"ת[11] חביבאי הגאון שליט"א אני צריך לבקש את פני כתר"ה[12], שיסלח לי על העיכוב שעכבתי את תשובתי על מכתב קדשו שהאיר את עיני זה ירחים מספר, ידעתי שהדבר פלא ולחדה יהיה בעיני כ"ג, אבל יאמין חביבי שרק מפני החבה היתרה שלי לדברי קדשו ושעשועיו דין הוה גרמא של העיכוב, כי חשבתי שלפי אהבתנו הנאמנה, יהיה כדאי הדבר לכתב לכתר"ה[13] מכתב ארוך, ערוך בכל הגיוני הלב הראויים להיות מוצעים בינינו, לפי רוב שנויי העולם, מאז חדל הדבור בינינו מסבת רחוק המקום ומתגרת מהומת העולם הכללית. אבל דוקא מתוך שחפצתי לתפוש מרובה, לא תפשתי אפילו מועט, וכה נדחה הדבר מיום ליום עד אשר נקוטותי בפני: היתכן שלבחיר הידידים הדר"ג[14] שליט"א יעשה ככה מצדי, ואף שגם האידנא טרידא טובא, הנני חוטף לכתב דברים אחדים, עד אשר יחנני ד' ללכת ברחבה בשעשועיה של תורת אמת ותורת חיים בחליפות מכתבים שיופיעו בינינו בעה"י[15].

והנה שמחתי ע"ד[16] התקוה של פרסום ספריו גם בשפה האנגלית. הגיע ודאי הזמן שדברי קודש המחוורים, הנוגעים לחזון ישראל וחזון האדם מגופה של תורה ועמקה, ישמעו בעולם בשפות העמים משכילי הזמן, ובשפות שהחלק היותר גדול מבנינו שאנו צריכים להחזירם לבית אמם הם ג"כ[17] זקוקים להן. ע"ד ההדפסה פה, חושבים את המחיר לערך ארבעה לי"מ[18] הגליון. ומה טוב ונעים היה אם יקבע כ"ג[19] את דירתו ואוהל תורתו פה בארץ חמדה, במקום שהוא רכוזם העליון של כל חזיוני קודש, ושהם כהטתקפים כעת לעיני כל לב חושב בצורה מופלאה הטעונה הארת רוח מצד גדולי רעיון. תקותי חזקה היא שכ"ג לא ימוד לי כמדתי, ואת דברי תשובתו על מכתבי ימהר מיד כשיקבל את דברי

אלה. ואני מצדי אתאמץ בע"ה[20] ג"כ להשיב לכתר"ה בלא איחור, על כל הדברים אשר יהיו נוגעים בהם שיחותינו, בין בעניני הכלל בין בעניני הפרט, בין בענינים מעשיים בין בענינים עיוניים.

והנני כעת מקצר ואומר שלו' וברכה באה"ר, ינוב בשיבה טובה דשן ורענן, ועיניו ועינינו תחזינה ישועת עם ד' בהר מרום הרים, להיות לאור אורים לארץ ולדרים, כנה"ר[21] ונפש ידי"ע[22] דוש"ת[23] באה"ר מהר הקודש מירושלים

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. שלו' - שלום
3. הרז"ם - הרזים
4. כקש"ת - כבוד קדושת שם תפארתו
5. מו"ה - מורנו הרב
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. וכא"ל - וכל אשר לו
8. שוי"ר - שלום וישע רב
9. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
10. באה"ר - באהבה רבה
11. חלו"ת - דורש פענוח
12. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
13. לכתר"ה - לכבוד תורתו רום הדרתו
14. הדר"ג - הדרת גאונו
15. בעה"י - בעזרת השם יתברך
16. ע"ד - על דבר
17. ג"כ - גם כן
18. לי"מ - לירות מצריות
19. כ"ג - כבוד גאונו
20. בע"ה - בעזרת השם
21. כנה"ר - כנפשו הרמה
22. ידי"ע - ידידו עוז
23. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקנט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' שבט תרפ"ג **נמען:** הרב צ"ה גליק (מתרגם עין יעקב לאנגלית)

תודה על הכרך הראשון. 'עמוד השחר' תורגם 'כוכב השחר', אבל 'עמוד' הוא האור הנוצץ במזרח (פירוש המשנה לרמב"ם, תוספות יום טוב), ויש בזה נפקא מינה לדינא; יש לתקן. יפה שהקדים את 'מבוא האגדות' לר' אברהם בן הרמב"ם.

עיקרי הדברים

- תודה על התרגום.
- תיקון 'עמוד השחר'.
- מבוא האגדות.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ח' שבט ג'

ידידי היקר הרב המאוה"ג[2] אוצר נחמד זוכה ומזכה מוהרצ"ה[3] גליק שליט"א[4]

שלו'[5] וברכה באה"ר[6] בתודה רבה קבלתי את כרך הראשון של הע"י[7] בהעתקתו האנגלית, וישר חילו על רגשי אהבתו וחסדו. מדי הציצי בהעתקתו ראיתי שתרגם עמוד השחר, אז והוא בעברית כוכב השחר, אבל עמוד הרי הוא וכמו שפי' הרמב"ם[8] בפי' המשנה שהוא האור הנוצץ בפאת מזרח, וכ'[9] בתוי"ט[10] ד"ה[11] עמוד שאין נכון לפרש כאן שעמוד יהיה שם לכוכב, והוא נפ"מ[12] לדינא, כי אין זמן כוכב השחר מתאים לזמן עמוד השחר כלל. חושב אני שראוי לתקן זה בתוצאות הבאות בעה"י. שמחתי מאד בעבודתו הקדושה הזאת, אשרי חלקו דמר בזכות הרבים הגדול הזה להופיע אור תוה"ק[13] באופקים חשכים. ומה מאד הטיב לעשות בהקדימו את מבוא האגדות להר"א[14] בן הרמב"ם ז"ל[15].

והנני בזה חותם בברכת אה"ר[16] ותודה כפולה ומכופלת כנה"י[17] ונפש ידי"ע[18] דוש"ת[19] מלונ"ח[20]

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. המאוה"ג - המאור הגדול
3. מוהרצ"ה - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות צ, ה (למשל: צבי + הלל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. שלו' - שלום
6. באה"ר - באהבה רבה
7. הע"י - העל ידי
8. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
9. וכ' - וכבוד
10. בתוי"ט - בתוספות יום טוב
11. ד"ה - דיבור המתחיל
12. נפ"מ - נפקא מינה

13. תוה"ק - תורתנו הקדושה
14. להר"א - ל + הר"א: הרב רבי שם שמתחיל באות א (כגון אברהם / אליהו / אהרן / אליעזר) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
15. ז"ל - זכרונו לברכה
16. אה"ר - אהבה רבה
17. כנה"י - כנפשו היקרה
18. ידי"ע - ידידו עוז
19. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
20. מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארמ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ז סיון תרפ"ד **נמען:** מערכת 'הארץ'

בכתבה על העברת ישיבת סלבודקה לארץ נכתב שתוקם 'בהתחרות עם בית מדרשו של הרב קוק'. אין שום תחרות שלילית בין 'מרכז הרב', גרעין הישיבה העולמית, לבין שום ישיבה; הם מקדמים בשמחה כל מפעל תורה, ומקווים ל'קנאת סופרים' חיובית. ייחודו של 'מרכז הרב' - ישיבה מרכזית לכל ישראל, בתוך תנועת תחיית הקודש, להופיע אור חדש על התחייה החילונית.

עיקרי הדברים

- אין תחרות עם סלבודקה.
- קנאת סופרים.
- ייחוד מרכז הרב.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. יום ט"ז לחדש סיון תרפ"ד[2].

מערכת "ארץ" תל-אביב, א"י[3] מ.נ. אסיר תודה אהי'[4] שתרשני נא עם שורות הבא בעתונה הנכבד. בהארץ גליון תתתרס"ט במדור "בירושלם" בהקטע: "העברת הישיבה מסלבודקה לא"י" הטעים שם בעל המדור הטעמה מיוחדה: "באופן זה תוסד באי"י[5] ישיבה גדולה שניה, בהתחרות עם בית-מדרשו של הרב קוק בירושלים". לעומת הטעמת דברים זו הננו להעיר בזה: א. אין שום יחס של תחרות במובן שלילי חלילה, בין בית מדרשו של ראש הרבנים לא"י[6], - "מרכז הרב", הגרעין ליסוד הישיבה העולמית המרכזית - ובין איזה ישיבה שהיא ובאיזה מקום תורה שהוא. בשמחה אנו מקדמים את כל מפעל חדש לחזוק התורה והרבצתה בא"י ביחוד, ובפרט מפעל חשוב כזה שהוא עומד לקבוע בא"י את אחת הישיבות הגדולות והחשובות ביותר שבחו"ל[7] ולהעשיר את ארצנו במספר הגון של כחות-תורה חשובים. הננו מקוים (ומבטחים), אמנם, שהיחוסים ההדדיים המוצלחים, שיהיו קימים בין מוסדות התורה שלנו בארצנו הק'[8], יכוננו ביניהם מצב של התחרות חיובית מבורכת, קנאת סופרים והשפעת גומלין שתרבה חכמה תורה ויר"ש[9], (עם התבססותם והשתכללותם בעז"ה[10]. מלבד זה - הנני להעיר כי: ב. ערכה האופיני האידיאלי המיוחד של הישיבה המרכזית הגדולה, של "מרכז הרב" - הגרעין ליסודה הוא בעיקר בתור ישיבה מרכזית, במקום מרכז האומה, בכלל ישראל כולו, אשר עם ובתוך התנועה הכללית הישראלית הגדולה לתחית הקדש באי"י, היא לגדל ולרומם את קרן התורה בישראל ובתחיתה בארצנו, ותופיע עליהם אור חדש של עז קדש ורוח חיים ישראלי אמתי.

ולהופיע על התחיה הלאומית החילונית אור חדש.

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ד - השנה תרפ"ד (1923/1924)
3. א"י - ארץ ישראל
4. אהי' - אהיה

5. בא"י - בארץ ישראל
6. לא"י - לארץ ישראל
7. שבחו"ל - שבחוץ לארץ
8. הק' - הקטן
9. וי"ש - ויראת שמים
10. בעז"ה - בעזרת השם

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארמב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט"ו תמוז תרפ"ד - ניו יורק **נמען:** עורך עיתון פועלים

שמחה על העיתון ועל מאמריו: ההכרה שהטבת מצבו המוסרי והחומרי של הפועל תלויה בהגנה על הרכוש הרוחני המשותף - התורה והמצוות, שבו 'לא נכר שוע לפני דל' - ראויה ליישר כוח, בפרט בימי 'ההשכלה השטחית'.

עיקרי הדברים

- הפועל והתורה.
- שבח לעיתון.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ט"ו תמוז פ"ד. נו"י[2] שארי

יקירי. עורך עתון הפועלים הופעת עתונך שמחה את לבי. עומק הרגש של היושר המפעם באותם המאמרים אשר היו נגד עיני, הוא חזון ראוי שכל ישר לב בישראל ובאדם ישמח עליו. ההשתדלות להביא את היסוד העובד שבאחינו, לידי אותה ההכרה העמוקה והישרה, שמצב המוסרי והחמרי של העובד בישראל, הטבתו היא מותנה בהגנתו הנאמנה על הרכוש הרוחני המשותף שלנו, אשר בו לא נפר שוע לפני דל בעמנו, שהוא הרכוש הקדוש של התורה והמצוה והאמונה הטהורה מורשה קהלת יעקב. השתדלות זו להכריז את האמת הגדולה הזאת בימינו אלה. לימים שההשכלה השטחית היא משכרת את החיים ובכללם גם של ההמון העובד, היא ראויה לישר-כח גדול, מצד כל רוח נכונה בישראל. ומתוך מעמקי הנני אומר לך ד' עמך גבור החיל בכבוד וברכה נאמנה, שלך איה"ק[3]

1. ב"ה - ברוך השם
2. נו"י - נוא יורק (ניו יורק)
3. איה"ק - אברהם יצחק הכהן קוק (חתימת הרב)

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארמח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ה' אלול תרפ"ד - ניו יורק **נמען:** המשורר ר' י"ח לעוויט

הערות על הצעותיו: אין להגיה 'תעלתנו' במקום 'תהלתנו' בברכת רפאנו, כי מקורה בירמיה יז יד. 'רוב ממזירין פקחין' - אולי 'קפחין', כלשון 'מקופחין והולכין'. בברכת 'בצלם דמות תבניתו' אין צורך לתקן; לפי הרמ"ק 'תבנית' נעלה מצלם ודמות. וביאור דברי הר"ן בשבועת שומרים.

עיקרי הדברים

- 'תהלתנו'.
- 'ממזירין פקחין'.
- 'תבניתו'.
- דברי הר"ן.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ה' אלול פ"ד פר-רכב"י[2] נוי יורק

ידידי היקר הרה"ח[3] הסופר והמשורר הנשגב מוהרי"ח[4] לעוויט שליט"א[5]. שלו'[6] וברכת השנים באה"ר[7]. אחדשה"ט[8]

יסלח נא על איחור תשובתי על מכתבו היקר, מפני טרדותי וחולשות הבריאות שעכבה אותי עד כה, והנה נשלח אלינו איזה חוברות ממה שנמצא עמנו פה ונקבלם ברצון ומאד אשמח על אשר אמצא בכת"ר[9], חבר ומודע להגיוני לבבי ושאיפתי, לתחיית עם ד' על אדמת קדשו בכל הדרת תפארתנו מאז. וע"ד[10] הערותיו, א. הגהתו בלשון ברכת רפואה, תעלתינו במקום תהלתינו רחוקה בעיני, כי הלא היא לקוחה מלשון הפסוק ירמי' י"ז י"ד, שכתובה כולה בלשון יחיד שהפכוהו חז"ל[11] בתפילה בלשון רבים. בטח לבי שאין כבודו רוצה לעסוק בהגהת המקרא כדרכי המחדשים חדושי רוח, ובפרט שראיה מן חתימה איננה בהכתוב. ב. הגהתו ע"ד[12] הירושלמי שלהי קדושין "רוב ממזירין פקחין", שצ"ל[13] "קפחין", הנה הגיה כן בהגהות לירושלמי דפוס קראטשון, אלא שפי' בעלי חימה. ואם נסכים להגהה זו י"ל[14] שהם מתקפחים מן העולם, כלשון המשנה שם וקפחתי את פרנסתי, וכ"ה ביומא פ"ג ע"ב[15] איזה פעמים. וכדאמרי' התם ובספ"ג[16] ובבלי יבמות ע"ח, דממזר שאינו מפורסם לא חיי והן מקופחין והולכין, וקרוב לכל זה הוא לשון המשנה לקפח את בני, דרבי טרפון אהלות פט"ז[17] מ"א, הובאה שבת י"ז ע"א[18] וב"מ[19] פ"ה ע"א, שהי'[20] מקפח את בניו.

ועצם הענין א"צ[21] להגהה עפ"ד[22] חז"ל סנהדרין פ"ה ס"פ[23] בן סו"מ[24] משחרב ביהמ"ק[25] נטלה טעם וכו'[26] ונתנה לעוברי עבירה, וידוע שכח החיים בהתגברם, גם לכוחות הרוחניים ממנו תוצאות, ואל"ה[27] בזה. ג. להגיה בהברכה "תבונתו" קשה שאינו מתאים לצלם דמות, ונראה שהמסדרים מפרשים צלם שבכתוב הצלם החביב שבראו בו בריה חשובה, וא"כ[28] אין כאן כלל כינוי כלפי מעלה. ועפ"ז[29] אפשר לומר ג"כ[30] תבניתו, ואם נבוא להגיה כדי להתאים לדברי הר"מ[31] במו"נ[32] פ"ד מראשון

אולי יש להבין תמונתו, שהוא מקושר יותר אל צלם דמות, והפועל הזה מיוחס כלפי מעלה כמבואר בדברי הר"ם[33] שם, ומקרא מפורש ותמונת ד' יביט. ושיטת הרמ"ק[34] ז"ל[35] בפרדס רמונים, שתבנית היא מושג רוחני עוד יותר מצלם ודמות, ומביא ראי'[36] באמת מנוסח ברכה זו. של בצלם ודמות תבניתו דמשמע שהתבנית הוא יותר נעלה מצלם ודמות עד שהצלם ודמות נערך לו בתור דוגמא. ד. כונת דברי הר"ן[37] שעיקר שבועה נאמר בשומר חנם, שהוא פרשה ראשונה, כתיב רק שבועת ד', ותשלומין כתיבא רק בטוען טענת גנב, דהוא כגנב כדאי' בב"ק[38] פ' מרובה, ונפיק מכלל שו"ח[39] שהרי ישלם שנים כתיב, ובשו"ש[40] שהיא פרשה שני' כתיב תשלומין בגופו בתור שומר שכר.

אפריון אמטי לכבודו על התענינתו בשאיפותי ודי יצליחהו בכל דרכיו ויתברך בכט"ס[41] כנה"י[42] ונפש ידידו מוקירו באה"ר

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. רכב"י - פאר-רוקאוויי (Far Rockaway, ניו יורק)
3. הרה"ח - הרב החסיד
4. מוהרי"ח - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ח (למשל: יעקב + חיים) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שלו' - שלום
7. באה"ר - באהבה רבה
8. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
9. בכת"ר - בכבוד תורתו
10. וע"ד - ועל דבר
11. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
12. ע"ד - על דבר
13. שצ"ל - שצריך לומר
14. י"ל - יש לומר
15. ע"ב - עמוד ב
16. ובספ"ג - ובסוף פרק ג
17. פט"ז - פרק ט"ז
18. ע"א - עמוד א
19. וב"מ - ובבא מציעא
20. שהי' - שהיה
21. א"צ - אין צריך
22. עפ"ד - על פי דברי
23. ס"פ - סוף פרק
24. סו"מ - סורר ומורה
25. ביהמ"ק - בית המקדש
26. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
27. ואל"ה - ואי לאו הכי
28. וא"כ - ואם כן
29. ועפ"ז - ועל פי זה
30. ג"כ - גם כן
31. הר"מ - הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

32. במו"נ - במורה נבוכים
33. הר"ם - הרב רבי שם שמתחיל באות ם (כגון ם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
34. הרמ"ק - רבי משה קורדובירו
35. ז"ל - זכרונו לברכה
36. ראי' - ראיה
37. הר"ן - רבנו נסים
38. בב"ק - בבבא קמא
39. שו"ח - שומר חנם
40. ובשו"ש - ובשומר שכר
41. בכט"ס - בכל טוב סלה
42. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארנה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' מרחשון תרפ"ה - ניו יורק **נמען:** מר גדליה בובזלין

שמחה על כוונתו לתרגם את ספרו 'ימן המצר' לעברית ולאנגלית; עיקר מקומו בעברית, כי רוב ספרות ההשכלה והלאומיות המודרנית כתובה עברית, ו'רטיותיו' מכוונות נגדה. בתחילת הספר יש להוסיף דברים נגד הפסימיות: רב בכה על 'ואכלה אתכם ארץ אויביכם', אבל השיבו 'כאכילת קשואין ודלועין' - נצח ישראל לא יכלה (מכות כד א).

עיקרי הדברים

- תרגום לעברית.
- נגד פסימיות.
- נצח ישראל.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ח' מ"ח[2] פ"ה נו"י[3]

ידידי היקר הרה"ח[4] סופר מהיר [מפלש] אמונה מר גדליה בובזלין שליט"א[5]

שלו'[6] וברכה בשמחה קראתי את מכתבו החביב אשר בו הודיעני שעומד הוא להעתיק את ספרו החביב "ימן המצר" ללשה"ק[7] ולאנגלית. הנה ע"ד[8] ההעתקה העברית, חשבתי בדעתי עוד טרם הודיעני מהחלטתו זאת, להעיר עליה את כבודו, כי עיקר מכונו של הספר ראוי ונכון להיות כתוב עברית, אע"פ[9] שגדולה היא מאד התועלת היוצאת מאתו בהיותו כתוב אידיש, אבל סוף כל סוף כל המהלכים של אלה התנועות החדשות שיסודן בהתעוררותה של ההשכלה והלאומיות המודרנית, שעם אורותיהן הכניסו לעולמינו מחשכים והמון רב של נביקת רוח ישראל, החלק היותר ניכר מהספרות המשפעת הזאת, הוא כתוב עברית, ולעומת המחלות הללו רטיותיו של "ימן המצר" הן מכוונות, ע"כ[10] הנני מאד מאשר חילו של כבודו על הפעולה הטובה והנכונה הזאת לתן לקורא עברית את הספר הנכבד הזה.

אמנם אין לי כל ספק שגם באנגלית יביא רב ברכה. והנה לא אמנע מלהעיר את כבודו, שבהתחלת הספר, שהדברים באו בצורה פיסימית ביחש לקיום כלל האומה, ראוי להוסיף דברים אחדים המסירים את הציורים הקודרים שמחשבה גדולה זו מציירת אותם באימה יתירה, וכבר מצינו שרב אמר מספינא מהאי קרא, ואכלה אתכם ארץ אויביכם (מכות כ"ד א') ואין ספק שאמר זה למראה ירידת היהדות שמצא בבבל כאשר בא שמה, עד דשמע להההיא אתתא בטטלפוש דאמרה לחבירתה רבעא דבשרא כמה חלבא בעי לבשולי ואמר בחרדה לא גמרי דבשר בחלב אסור (חולין ק"י א') ומ"מ[11] מה השיבו ע"ו בגמרא מכות שם, ודילמא כאכילת קשואין ודלועין, כלומר שגם אכילת ארץ האויב לא תוכל לכלות את נצח ישראל העומד לעד, עד אשר סוף סוף יקוים החזון ונצדק קודש.

והנני חותם בברכה נאמנה ובחזוק ידי כבודו בעבודתו הספרותית הראויה לתודה והוקרה רבה מכל ישרי לב ורוח בישראל, נאמנו באהבה.

אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. מ"ח - מרחשון
3. נו"י - נוא יורק (ניו יורק)
4. הרה"ח - הרב החסיד
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שלו' - שלום
7. ללשה"ק - ללשון הקודש
8. ע"ד - על דבר
9. אע"פ - אף על פי
10. ע"כ - על כן
11. ומ"מ - ומכל מקום

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארעו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ' טבת תרפ"ה **נמען:** מר אלחנן קלמנסון

תודה על חיבורו. על הנטייה בספרות המודרנית להעריך באופן חיובי את מייסד הנצרות: כפי שענה למלומד נוצרי - אליל של זהב 'שקץ תשקצנו' עד שהעובד יבטל אותו; כך כל עוד האנושות עושה אותו לאליל וסבלנו בגללו, לא נשנה את יחסנו עד שתבטל זאת בעצמה, 'ורק אז... ולא עתה'.

עיקרי הדברים

- תודה על החיבור.
- היחס למייסד הנצרות.
- 'שקץ תשקצנו'.

נוסח האגרת

כ' טבת ה, סופר חכם לב וישר דעה מר אלחנן קלמנסון,

שלו'[1] בתודה קבלתי את מחברתו סו"ג[2] ונהניתי מהרבה ברקים אשר מצאתי בה לברכה ולהארת האמת של נצח ישראל. אולי צ"ל[3] להצבת. וע"ד[4] היחוסים, שהספרות המודרנית שלנו בחלקה מתיחסת לאותו המצר שיצא מגבולנו ונהפך לנו לרועץ, אחשוב לנכון להודיע לכבודו מה שאמרתי בתור תשובה לאחד מהמלומדים הנוצרים, שאם יעשה איש אליל של זהב נפגש אותו תמיד בהפסוק שקץ תשקצנו, עד אשר יבטל העובד את האליל, אז יכול הערך של המתכת לשוב אליו גם בעינינו, וכאשר עשתה האליליות המחודשת את האיש לאליל, ואנחנו כ"כ[5] סבלנו על ידי זה, והננו עומדים בתוקף התנגדותנו הנצחית לעומת האליליות הזאת, לא נמיר את הקריאה של שקץ תשקצנו בשום מושג אחר כ"א[6] אחרי שזאת האנושיות בעצמה תבטל את האליליות של אליל זה ותודה בפומבי על האמת הגדולה שלנו; - ורק אז בזמן המאושר ההוא יוכלו להיות באים סופרינו לספר ע"ד[7] איזו הערכה חיובית מהאישיות הזאת, אבל דוקא אז ולא עתה.

ידידו מוקירו ומברכו מקודש

אברהם יצחק ה"ק

1. שלו' - שלום
2. סו"ג - דורש פענוח
3. צ"ל - צריך להיות
4. וע"ד - ועל דבר
5. כ"כ - כל כך
6. כ"א - כי אם
7. ע"ד - על דבר

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארצב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ט שבט תרפ"ה **נמען:** מר יהושע גרוספוגל, עורך עיתון

תודה על העיתון, שהצליח למסור את עיקרי השאיפה. 'דגל ירושלים' הולך בהתאמה עם 'דגל ציון', אבל שומר על צביונו; ההשפעה על האנושות תבוא כששני הזרמים, הקודש והחול, יהיו באחדות. הישיבה העולמית היא אחד מיסודות התרבות, והרב קוק מבקש עזרה.

עיקרי הדברים

- תודה לעיתון.
- ציון וירושלים.
- הישיבה העולמית.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. כ"ט שבט פ"ה

ידידי היקר החכם הנעלה מר יהושע גרוספוגל שליט"א[2] שלו'[3] וברכה מקודש.

בתודה רבה קבלתי את הגליונות של עתונך הנכבד, ותודה רבה לך ע"ו יקירי. הצלחת מאד ביחוד במסירות עיקרי הרעיונות ע"ד[4] תכניתה של שאיפתנו הכללית לתחית עמנו וארצנו. ברוך אתה וברוך טעמך הטוב, מאד אשמח אם לפעמים תדירות תואיל בטובך לכתוב ע"ד משאת נפשנו הקדושה, שהיא תחית הקודש לישראל על אדמת הקודש, להשלים על ידה את התחיה החלונית לכל ערכיה, לשפרה ולעדנה ולהוסיף לה פאר ועצמה גם בדברים המעשיים התלויים בה: הרמת יסוד דגל ירושלים, ההולך יחד בהתאמה עם דגל ציון המורם מאז, ובכל זאת הוא שומר את צביונו ואת זרם מהלכו המיוחד, לשאוף להרמת קרן כל קדש בישראל, בתוכן התחיה הלאומית, ועיניו למרחוק יביטו על ההשפעה המוכרחת לצאת מתוצאות תחיתנו הנפלאה הלאומית, על האנושיות כולה, בזמן שהיא תשא בתוכה את שני הזרמים באחדות, זרם הקודש וזרם החול, ציון וירושלים. אחד מהיסודות המעשיים התרבותיים שלנו היא הקמתה של "הישיבה העולמית לישראל בירושלים", שהחלונו ליסדה בעז"ה[5], וב"ה הולכת היא ומתפתחת, וממנה תקוה רבה לאור גדול בתוך מערכי התחיה הלאומית. יעשה נא ידידי כל אשר תשיג ידו לטובת אידיאלינו, אידיאליו, ואידיאלי כל ישרי לב וצופי ישועה באמת, בישראל ובאדם.

אנו צריכים הרבה אמצעיים בעד הכלכלה, ההוראה, ועוד בעד הבנין הגדול שהננו מתכוננים לגשת אליו בעה"י[6]. חזק יקירי ואמץ למען ד' ועמו, רוחו אשר עלינו ואור תורת חיים אשר נטע בתוכנו, וארץ חמדתו אשר הואיל לתת לנו לנחלת עולמים. הרבה הרבה מאד אקוה לדבר אליך חביבי, אבל כעת הנני מוטרד מאד, ואסתפק בקוצר אמרים. שלו' שלו' לך ולעוזריך מארץ חיים מהר הקודש מירושלים.

נאמנך באהבה

אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
3. שלו' - שלום
4. ע"ד - על דבר
5. בעז"ה - בעזרת השם
6. בעה"י - בעזרת השם יתברך